

Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінкських угод
ТОМ 2

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ
9 листопада 1976 – 2 липня 1977
Харківська правозахисна група

Упорядник
Василь Овсієнко

Редактори
Ірина Ратт, Василь Овсієнко

Видання здійснене в рамках міжнародної програми
“Східна Європа – спільна земля”
за сприяння Національного фонду підтримки демократії (США)
та міжнародного фонду “Відродження”

В книзі використані матеріали з видань та архіву
видавництва “Смолоскип”, архівів Харківської правозахисної групи,
Служби безпеки України

Зміст

Від упорядників
Замінені терміни
Русизми американізми явно неправильні переклади
Загальна декларація прав людини
Преамбула
Генеральна асамблея проголошує цю
Заключний акт наради з безпеки і співробітництва
в Європі (витяги)
Декларація принципів якими державиучасниці будуть
керуватися у взаємних відносинах
Декларація Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінкських Угод
Повідомлення про створення Української Громадської Групи
сприяння виконанню Гельсінкських Угод
Повідомлення про створення Української Громадської Групи
сприяння виконанню Гельсінкських Угод
Відкритий лист президентові США Дж.Картеру
Лист до Л.Плюща
Меморандум №
Вплив Європейської Наради на розвиток правосвідомості
на Україні
Чоловічі зони в мордовії
Особливо суворий режим
Суворий режим
Жіночі зони в Мордовії
Табори Пермської області
Володимирська тюрма
Заслання

Протокол №. Засідання Української Групи сприяння виконанню Гельсінських Угод від .. р.
Українській групі сприяння виконанню Гельсінських угод
Українській групі сприяння виконанню Гельсінських угод
Центральному Комітетові КПРС
Заява прокуророві м.Москви
Міжнародному Пенклубові
Обращение к коммунистическим партиям США и Канады
Меморандум №. Про участь України в Белградських
Нарадах –
Меморандум №. Про переслідування християнина католика Йосифа Терелі
Меморандум №. Про нові репресії на Україні проти групи (Гельсінкі)
Відкритий лист урядам країн які підписали Гельсінські угоди
Відкрите дружнє послання в справі арешту Миколи Руденка
Протест Генеральному Прокуророві Української РСР
Меморандум №. Україна літа .
Меморандум № про так звані "внутрішні справи" держави
Відкритий лист Президії Верховної Ради СРСР м.Москва
Конгресові сполучених штатів Америки м.Вашингтон
Меморандум №. Українська група сприяння – перші чотири
місяці
Додаток до меморандуму №
Меморандум №. Про переслідування Віри Лісової – дружини політв'язня
Меморандум №.
Прокуророві України
Першому секретареві ЦК КП України В.В. Щербицькому
Меморандум №. Про долю Надії Світличної
Повідомлення про нові арешти на Україні
Заява в справі арешту членів української групи сприяння
До Міжнародної Організації "Амнесті Інтернешенел"
До Президії Верховної Ради СРСР. Протест
Лист №. До урядів УРСР СРСР урядів країнучасниць Гельсінських Угод
Заява у справі Богдана Чуйка
Звернення до Белградської Народи з підсумків виконання
Гельсінських угод
Організації Об'єднаних Націй
Керівникам тридцяти п'яти країнучасниць Белградських Нарад
Організації "Міжнародна Амністія" – НьюЙорк Лондон
НьюЙоркській Групі підтримки Української Групи сприяння
виконанню Гельсінських Угод
До всіх людей доброї волі
Громадськості заходу
Заява у справі подальшої діяльності Гельсінських Груп
Суд у справі Тихого Олексія Івановича (р. народження)
Руденка Миколи Даниловича (р. народження)
Прокурор Аржанов
Виступи захисту. Захист Руденка Миколи Даниловича
Захист Тихого Олексі Івановича
Останнє слово Тихого О.І.
Останнє слово Миколи Руденка на суді

Від упорядників

Чітко усвідомлюючи, що наукове видання матеріалів Української громадської групи сприяння виконанню гельсінкських угод (далі УГГ) – справа майбутнього, ми вирішили все ж таки видати до 25-річчя її створення документи і матеріали, оскільки вони практично недоступні старшокласникам, студентам, та й викладачам історії, особливо поза столицею.

Перед нами одразу виникли проблеми автентичності текстів і правопису.

Лише невелика частина документів була опублікована з оригіналів. Деякі тексти виправили, публікуючи в різних виданнях, їхні автори. Більшість же документів публікувалися у зворотних перекладах з російської мови.

Отже, майбутні упорядники наукового видання мають вирішити складні текстологічні та правописні питання, зокрема звірити з оригіналами принаймні ті документи, які збереглися на руках, а найбільше – в архіві СБУ, з якого ми поки що отримали тільки деякі документи.

Ми вживаємо нині чинного українського правопису з паралельним написанням з г і ґ, якщо воно допускається цим правописом. Допускаємо різне написання в документах самої назви "Українська Г(г)ромадська Г(г)рупа С(с)прияння В(в)иконанню Гельсін(к)ських У(у)год" та інші робочі та скорочені її назви, написання Прикінцевий або Заключний акт НБСЄ, Загальна або Всесвітня декларація прав людини ООН.

Більшість документів Групи написані були за чинним тоді (й донині) українським правописом 1960 року, лише окремі мали риси харківського правопису 1928 року (Г. Голоскевича) або індивідуальні риси. Зрозуміло, що в УРСР ці документи публікувалися лише в самвидаві – машинописом. А друком вони виходили лише за кордоном, куди їм добиратися було нелегко. На час створення УГГ в столиці "суверенної" УРСР були тільки три консульства. Консули жили в готелі "Москва" – щоб їх легше було контролювати. Брати документи Групи зважувалися тільки окремі працівники консульства США (був випадок, що 21-річного члена Групи – Петра Вінса – безпосередньо після такої передачі побили "невідомі"). Іноземні журналісти з'являлися в Києві вряди-годи, лише на певні події. Їм визначався суворий маршрут, їх щільно "обставляли". Отож документи УГГ діставалися на Захід майже виключно через дисидентські кола Москви. Та й до Москви їх не завжди вдавалося довести: відомо декілька випадків їх викрадення, вилучення чи таємничого щезання.

У Москві документи (часом з нечітких машинописів чи рукописів) перекладали російською мовою люди, які не завжди добре знали українську, а оригінали частіше знищували, щоб не накликати біди на авторів. Російські переклади передавалися за кордон, відтак їх там перекладали українською мовою люди, які не завжди добре володіли російською і не знали вживаної в нас термінології. Ось чому в документах трапляється багато фактичних помилок (неправильно прочитані окремі слова, прізвища, дати).

Ці зворотні переклади робилися за харківським правописом 1928 року, проте "залежність" їх від російськомовних текстів очевидна: ніхто з членів Групи в 1976 – 1980 роках не написав би: Београдська нарада, Європа, предсідник, Гельсінкські Зговорення, вмішування, відречитись, по нормам, піддержка, розпоясавшись, заключається, притягаємість, видвигається, приміщений в психіатричній в'язниці, відносимося з повагою, загально-європейський Парлямент, хворий на туберкульозу, передавати привселюдності, опрокидувати, т. є. та ін. Нинішній читач "спотикався" б на цих словах. Тому ми відважуємося всюди в текстах відновити уживану тоді (хай часом і зрусифіковану) юридичну термінологію,

а також замінити явні русизми та американізми. Нижче подаємо такий – не повний – словничок.

До змісту, стилю й духу документів ми ставилися максимально обачно.

Ми низько кланяємося українській діаспорі, яка старанно збирала документи і матеріали УГГ, видавала їх українською, англійською та іншими мовами, чим виносила питання про права людини в Україні на міжнародний рівень. Особливо ж видавництву "Смолоскип" на чолі з п. Осипом Зінкевичем. Основними джерелами нам правлять такі його видання:

Український првозахисний рух. Документи і матеріали Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. Передмова Андрія Зваруна. Упорядкував Осип Зінкевич. Українське Видавництво "Смолоскип" ім. В. Симоненка. Торонто – Балтимор. 1978. 478 с. (надалі – За виданням: УПР, с ...);

Українська Гельсінкська Група. 1978-1982. Документи і матеріали. Упорядкував і зредагував Осип Зінкевич. Українське Видавництво "Смолоскип" ім. В. Симоненка. Торонто – Балтимор. 1983. 1000 с. (надалі – За виданням: УГГ, 1978-1982, с. ...)

Інформаційні бюлетені Української громадської групи сприяння виконанню гельсінкських угод. Випуски: №1, 1978 р.; №2, 1978 р.; безномерний, березень 1979 р.; №1, 1980 р.; №2 1980 р. Упорядкував Осип Зінкевич. Післяслово Ніни Строкатої. Комітет Гельсінкських гарантій для України. Українське Видавництво "Смолоскип" ім. В. Симоненка. Торонто – Балтимор, 1981. 200 с.; (надалі – За виданням: Інформбюлетені, 1981, с. ...)

Інші джерела вказуємо повністю.

Примітки першоджерел ми зберігаємо як "Вид", наші позначаємо "Ред".

Харківська правозахисна група

ЗАМІНЕНІ ТЕРМІНИ

амнестія – амністія

винуватість – вина

висилка – вислання, іноді – заслання

висунути, завести, підняти, розпочати справу – порушити справу

витверезитель – витверезник

вражати право – порушувати право,

в якому характері затримано – затримано як

голодівка на смерть – смертельна голодівка

діючий – чинний

для підтримки домагання – на підтримку вимоги

доказувати – доводити

дуже небезпечний рецидивіст – особливо небезпечний рецидивіст

жалоба – скарга

заарештування – арешт

задержання – затримання

заказана зона – заборонена зона

законні основи – законні підстави

законочинство – законодавство

запізнатися з матеріялами справи – ознайомитися

застосовувати міри – вживати заходів

зговорення – домовленості

здушення інакшесудманья – переслідування за інакодумство

зложити протест – заявити протест

кайданки – наручники, ручні кайдани
карний ізолятор – штрафний ізолятор
конфіскація власності – конфіскація майна
кривоприсяжник – лжесвідок
лист справи – аркуш справи
медробітник – медпрацівник
міра припинення – запобіжний захід
обосновувати – обґрунтовувати
оглядини – огляд
окремий лагпункт – лагпункт особливо суворого режиму
охоронні методи – запобіжні заходи
перегони озброєння – гонка озброєння
перенести в'язня до табору – перевести в'язня до табору
переслухання – допит
підмет суду – суб'єкт суду
вирішення Верховним Судом – затвердження Верховним Судом
показання – покази, свідчення
покаяльна заява – покаянна заява
покликати до відповідальності – притягти до відповідальності
пораження в правах – поразка в правах, позбавлення права
поширювання – поширення, розповсюдження
предсідник суду – голова суду
привезти на міліцію – привезти до міліції
проголосити голодівку – оголосити
протинародний – антинародний
примістити в психлікарню – запроторити, помістити
протокол злагоджено – протокол складено
психічне нищення – психіатричне знущання
районовий – районний
робити наклеп – зводити наклеп
робити старання про звільнення – клопотатися про звільнення
розсліди, розслідження – розслідування, слідство
спільне побачення – загальне побачення
справоздання – діловодство
строга ізоляція – сувора ізоляція
суддівництво – судочинство
суспільна діяльність – громадська діяльність
творити злочин – вчиняти злочин
точка постанови – пункт постанови
тюремний охоронець – тюремний наглядач
штатська одіж – цивільний одяг
РУСИЗМИ, АМЕРИКАНІЗМИ, ЯВНО НЕПРАВИЛЬНІ ПЕРЕКЛАДИ
безосновний – безпідставний
бувчий – колишній
важніший – найважливіший
видвигати – висувати
виздоровлення – одужання
в імені – від імені
в області – у галузі

воєнний інвалід – інвалід війни
волепрояв – волевиявлення
воюючий шовінізм – войовничий шовінізм
в часі обшуку – під час обшуку
губити свідомість – втрачати свідомість
духовні тортури – моральні тортури
жебрацьке існування – нужденне існування
зключається в – полягає в
за лінією міста – за межею
замешкалий – що мешкає
заправляти долею – розпоряджатися долею
зловіщий – зловісний
з метою – методично
зречитися – позбутися
з'ясувати до обговорення – запропонувати до обговорення
копіювальний папір – копіювальний папір
лічниця – лікарня
машинка до писання – друкарська машинка
мужня жінка – відважна жінка
належить до кого – належить кому
на рідній мові – рідною мовою
на протязі – упродовж
настоювати – наполягати
наступний – такий
негодувати – обурюватися
ні одного – жодного
обнородовлення – оприлюднення
опрокидувати – відкидати
передрішений – вирішений
піднімати питання – порушувати питання
побут нашого часу – нинішні обставини
по/у відношенні до – щодо
повернутися на вітчизну – повернутися на батьківщину
погорда громадян – зневага до громадян
поставити в основу дій – покласти в основу
прибалтицький – прибалтійський
проголосити розв'язання Групи – оголосити про розпуск Групи
селективний – вибірковий
ступенево – поступово
терпіти від ряду недуг – страждати низкою недуг
тиснення крові – тиск крові
травля – цькування
тупик – глухий кут
хоч у якійсь ступені – хоч якоюсь мірою
частинно – почасти, частково
число журналу – номер журналу
член-основник, оснівник – член-засновник
являється – є

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

ПРЕАМБУЛА

Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав є основою свободи, справедливості та загального миру; і

беручи до уваги, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей; і

беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення; і

беручи до уваги, що необхідно сприяти розвиткові дружніх відносин між народами; і

беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи і в рівноправність чоловіків і жінок та вирішили сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі; і

беручи до уваги, що держави-члени зобов'язались сприяти у співробітництві з Організацією Об'єднаних Націй загальній повазі і додержанню прав людини і основних свобод; і

беручи до уваги, що загальне розуміння характеру цих прав і свобод має величезне значення для повного виконання цього зобов'язання;

ГЕНЕРАЛЬНА АСАМБЛЕЯ ПРОГолоШУЄ ЦЮ

Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі цю Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав-членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

Стаття 1. Всі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2. Кожна людина повинна мати всі права і свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою, або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3. Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканність.

Стаття 4. Ніхто не повинен бути в рабстві або в підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5. Ніхто не повинен зазнавати тортур або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Стаття 6. Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7. Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Всі люди мають право на рівний захист від будь-якої дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від будь-якого підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8. Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9. Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Стаття 10. Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Стаття 11. 1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечуються всі можливості для захисту.

2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами чи за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване під час вчинення злочину.

Стаття 12. Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції або його честь та репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Стаття 13. 1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави.

2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 14. Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком.

Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні неполітичного злочину або діяння, що суперечить меті і принципам ООН.

Стаття 15. 1. Кожна людина має право на громадянство.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого громадянства або права змінити своє громадянство.

Стаття 16. 1. Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження, під час шлюбу та під час його розірвання.

2. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються.

3. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства й держави.

Стаття 17. 1. Кожна людина має право володіти майном як одноосібно, так і разом з іншими.

2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18. Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноосібно, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Стаття 19. Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватись своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20. 1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій.

2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 21. 1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників.

2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні.

3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні проводитись при загальному і рівному виборчому праві, шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22. Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23. 1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття.

2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю.

3. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, її самої та її сім'ї, і яка, в разі необхідності, доповнюється іншими засобами соціального забезпечення.

4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Стаття 24. Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25. 1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини.

2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однакоим соціальним захистом.

Стаття 26. 1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного.

2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами, і повинна сприяти діяльності ООН по підтриманню миру.

3. Батьки мають право пріоритету у виборі освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 27. 1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами.

2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Стаття 28. Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права людини і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Стаття 29. 1. Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи.

2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, суспільного порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві.

3. Здійснення цих прав і свобод ні в якому разі не повинно суперечити меті і принципам ООН.

Стаття 30. Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчиняти дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації.

Прийнята і проголошена на Третій сесії Генеральної Асамблеї ООН у Парижі 10 грудня 1948 року як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави (Док. ООН A/PES/217A).

За виданням: *Права людини. Міжнародні договори України. Декларації, документи. Переднє слово Президента України Л. Кравчука. Друге видання. Київ, "Юрінформ", 1992, с. 18 – 24.*

**заключний акт наради з безпеки і співробітництва
в Європі (Витяги)**

**ДЕКЛАРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ, ЯКИМИ ДЕРЖАВИ-УЧАСНИЦІ БУДУТЬ
КЕРУВАТИСЯ У ВЗАЄМНИХ ВІДНОСИНАХ**

Держави-учасниці, підтверджуючи свою відданість миру, безпеці і справедливості та процесові розвитку дружніх відносин і співробітництва;

визнаючи, що ця відданість, відображаючи інтереси і сподівання народів, втілює для кожної держави-учасниці тепер і на майбутнє відповідальність, що підвищилася внаслідок досвіду минулого;

підтверджуючи відповідно до їх членства в Організації Об'єднаних Націй та цілей і принципів Організації Об'єднаних Націй свою повну й активну підтримку Організації Об'єднаних Націй та підвищення її ролі й ефективності в зміцненні міжнародного миру, безпеки і справедливості, в сприянні вирішенню міжнародних проблем, у розвитку дружніх відносин і співробітництва між державами;

висловлюючи загальну відданість принципам, що викладаються нижче й які відповідають Статуту Організації Об'єднаних Націй, а також свою загальну волю діяти, застосовуючи ці принципи, відповідно до цілей і принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй,

заявляють про свою рішучість поважати і застосовувати у відносинах кожної з них і усіма іншими державами-учасницями незалежно від їх політичних, економічних і соціальних систем, а також розміру, географічного положення та рівня економічного розвитку такі принципи, які мають першочергову вагу і якими вони будуть користуватися у взаємних відносинах.

I. Суверенна рівність, повага прав, властивих суверенітету

Держави-учасниці будуть поважати суверенну рівність і своєрідність одна одної, а також усі права, що властиві їх суверенітету й охоплюються ним, до числа яких входить, зокрема, право кожної держави на юридичну рівність, на територіальну цілісність, на свободу і політичну незалежність. Вони будуть також поважати право одна одної вільно вибирати і розвивати свої політичні, соціальні, економічні і культурні системи, як і право встановлювати свої закони й адміністративні правила.

В рамках міжнародного права всі держави-учасниці мають рівні права й обов'язки. Вони будуть поважати право одна одної визначати і здійснювати на свій розсуд відносини з іншими державами згідно з міжнародним правом та в дусі цієї Декларації. Вони вважають, що їх кордони можуть змінюватися у відповідності з міжнародним правом, мирним шляхом і за домовленістю. Вони мають також право належати або не належати до міжнародних організацій, бути або не бути учасницями двосторонніх чи багатосторонніх договорів, включаючи право бути або не бути учасницями союзних договорів: вони також мають право на нейтралітет.

II. Незастосування сили або загрози силою

Держави-учасниці будуть утримуватися в їх взаємних, як і взагалі в їх міжнародних відносинах, від застосування сили або загрози силою проти територіальної цілісності або

політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, не сумісним з цілями Об'єднаних Націй та даної Декларації. Ніякі міркування не можуть використовуватися для того, щоб обґрунтувати звертання до загрози силою або її застосування на порушення цього принципу.

Відповідно держави-учасниці будуть утримуватися від будь-яких дій, що являють собою загрозу силою або пряме чи посереднє застосування сили проти іншої держави-учасниці. Таким же чином вони будуть утримуватися від усіх проявів сили з метою примушення іншої держави-учасниці до відмови від повного здійснення її суверенних прав. Таким же чином вони будуть утримуватися в їх взаємних відносинах від будь-яких актів репресалій за допомогою сили.

Ніяке таке застосування сили або загроза силою не буде використовуватися як засіб врегулювання спорів чи питань, що можуть викликати спори між ними.

III. Непорушність кордонів

Держави-учасниці розглядають непорушними всі кордони як одна одної, так і всіх держав у Європі, і тому будуть утримуватися тепер і в майбутньому від будь-яких посягань на ці кордони.

Вони будуть утримуватися також від будь-яких вимог або дій, спрямованих на захоплення й узурпацію частини або всієї території будь-якої держави-учасниці.

IV. Територіальна цілісність держав

Держави-учасниці будуть поважати територіальну цілісність кожної з держав-учасниць.

У відповідності з цим вони будуть утримуватися від будь-яких дій, не сумісних з цілями і принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй, проти територіальної цілісності, політичної незалежності або єдності будь-якої держави-учасниці, зокрема від будь-яких дій, що являють собою застосування сили або загрози силою.

Держави-учасниці будуть таким само чином утримуватися від того, щоб перетворювати територію одна одної в об'єкт воєнної окупації або інших прямих чи посередніх заходів застосування сили на порушення міжнародного права або в об'єкт привласнення за допомогою таких заходів чи загрози їх здійснення. Ніяка окупація або привласнення такого роду не буде визнаватися законною.

V. Мирне врегулювання спорів

Держави-учасниці будуть вирішувати спори мирними засобами таким чином, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир, безпеку і справедливість.

Вони будуть сумлінно і в дусі співробітництва докладати зусилля до того, щоб у короткій строк прийти до справедливого рішення, заснованого на міжнародному праві.

З цією метою вони будуть використовувати такі засоби, як переговори, обслідування, посередництво, примирення, арбітраж, судовий розгляд чи інші мирні засоби за власним вибором, включаючи будь-яку процедуру врегулювання, погоджену до виникнення спорів, у яких вони були б сторонами.

У випадку, якщо сторони в спорі не досягнуть рішення спору шляхом одного з зазначених вище мирних засобів, вони будуть продовжувати шукати взаємно погоджені шляхи мирного врегулювання спору.

Держави-учасниці, які є сторонами в спорі, як і інші держави-учасниці, будуть утримуватися від будь-яких дій, які можуть погіршити становище у такій мірі, що буде поставлено під загрозу підтримання міжнародного миру і безпеки, і тим самим зробити мирне врегулювання спору більш важким.

VI. Невтручання у внутрішні справи

Держави-учасниці будуть утримуватися від будь-якого втручання, прямого чи посереднього, індивідуального чи колективного, у внутрішні або зовнішні справи, що входять у внутрішню компетенцію іншої держави-учасниці, незалежно від їх взаємовідносин.

Вони будуть відповідно утримуватися від будь-якої форми збройного втручання або загрози такого втручання проти іншої держави-учасниці.

Вони будуть так само за всіх обставин утримуватися від будь-якого іншого акту воєнного, політичного, економічного чи іншого примусу, спрямованого на те, щоб підпорядкувати власним інтересам здійснення іншою державою-учасницею прав, властивих її суверенітету, і таким чином забезпечити собі переваги будь-якого роду. Вони відповідно будуть у тому числі утримуватися від надання прямої чи посередньої допомоги терористичній діяльності чи підривної, чи іншій діяльності, спрямованій на насильницьке повалення режиму іншої держави-учасниці.

VII. Повага прав людини й основних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії і переконань

Держави-учасниці будуть поважати права людини й основні свободи, включаючи свободу думки, совісті, релігії й переконань, для всіх без різниці раси, статі, мови і релігії.

Вони будуть заохочувати і розвивати ефективне здійснення громадянських, політичних, економічних, соціальних, культурних та інших прав і свобод, які впливають із гідності, властивої людській особі, і є істотними для її вільного і повного розвитку.

У цих рамках держави-учасниці будуть визнавати і поважати свободу особи сповідувати (одноосібно або разом з іншими) релігію або віру, діючи відповідно з велінням власної совісті.

Держави-учасниці, на чийй території є національні меншості, будуть поважати права осіб, які належать до таких меншостей, на рівність перед законом, будуть надавати їм повну можливість фактичного користування правами людини й основними свободами і таким чином захищати їх інтереси в цій галузі.

Держави-учасниці визнають загальне значення прав людини й основних свобод, повага яких є істотним фактором миру, справедливості й благополуччя, необхідних для забезпечення дружніх відносин і співробітництва як між ними, так і між всіма державами.

Вони будуть постійно поважати ці права і свободи у взаємних відносинах і докладати зусиль спільно і самостійно, включаючи співробітництво з Організацією Об'єднаних Націй, з метою сприяння їх загальній і ефективній повазі.

Вони підтверджують право осіб знати свої права й обов'язки в цій галузі та поступити відповідно до них.

У галузі прав людини й основних свобод держави-учасниці будуть діяти відповідно до цілей і принципів, Статуту ООН та Загальної декларації прав людини. Вони будуть також виконувати свої зобов'язання, як вони встановлені в міжнародних деклараціях і угодах у цій галузі, включаючи Міжнародні пакти про права людини, якщо вони ними пов'язані.

VIII. Рівноправність і право народів розпоряджатися своєю долею

Держави-учасниці будуть поважати рівноправність і право народів розпоряджатися своєю долею, діючи постійно у відповідності з цілями і принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй та відповідними нормами міжнародного права, включаючи ті, які стосуються територіальної цілісності держав.

Виходячи з принципу рівноправності і права народів розпоряджатися своєю долею, всі народи завжди мають право в умовах повної свободи визначати, коли і як вони бажають, свій внутрішній і зовнішній політичний статус без втручання іззовні та здійснювати на власний розсуд свій політичний, економічний, соціальний і культурний розвиток.

Держави-учасниці підтверджують загальне значення поваги й ефективного здійснення рівноправності і права народів розпоряджатися своєю долею для розвитку дружніх відносин між ними, як і між всіма державами; вони нагадують також про важливість виключення будь-якої форми порушення цього принципу.

IX. Співробітництво між державами

Держави-учасниці будуть розвивати співробітництво одна з одною, як і зі всіма державами,

в усіх галузях у відповідності з цілями і принципами Статуту Організації Об'єднаних Націй. Розвиваючи співробітництво, держави-учасниці будуть надавати особливого значення галузям, як вони визначені в рамках Наради з безпеки і співробітництва в Європі, причому кожна з них буде вносити свій вклад в умовах повної рівності.

Вони будуть прагнути, розвиваючи співробітництво як рівні, сприяти розумінню й довірі, дружнім і добросусідським відносинам між собою, міжнародному миру, безпеці і справедливості. Вони будуть, таким же чином, прагнути, розвиваючи співробітництво, підвищувати добробут народів та сприяти втіленню в життя їх сподівань, використовуючи, зокрема, вигоди, що випливають із взаємного ознайомлення, яке розширюється, та прогресу і досягнень в економічній, науковій, технічній, соціальній, культурній і гуманітарних галузях. Вони будуть вживати заходів для сприяння умовам, спрямованим на те, щоб зробити ці вигоди доступними для всіх; вони будуть враховувати інтереси всіх у скороченні різниці розвитку, зокрема інтереси країн, що розвиваються, в усьому світі.

Вони підтверджують, що уряди, установи, організації і люди можуть відігравати відповідну і позитивну роль у сприянні досягненню цих цілей їх співробітництва.

Вони будуть прагнути, розширюючи співробітництво, як це визначено вище, розвивати більш тісні взаємовідносини на кращій і більш міцній основі на благо народів.

Х. Сумлінне виконання зобов'язань за міжнародним правом

Держави-учасниці будуть сумлінно виконувати свої зобов'язання за міжнародним правом, як і ті, що випливають із загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права, так і ті, що випливають із відповідних міжнародному праву договорів або інших угод, учасницями яких вони є.

При здійсненні своїх суверенних прав, включаючи право встановлювати власні закони й адміністративні правила, вони будуть узгоджувати такі дії зі своїми юридичними зобов'язаннями за міжнародним правом;

вони будуть, крім того, враховувати належним чином і виконувати положення Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва в Європі.

Держави-учасниці підтверджують, що в тому випадку, коли виявиться, що зобов'язання членів Організації Об'єднаних Націй за її Статутом суперечать їх зобов'язанням за яким-небудь договором або іншою міжнародною угодою, переважну силу мають їх зобов'язання за Статутом відповідно до статті 103 Статуту ООН.

Всі принципи, викладені вище, мають першочергову важливість і, отже, будуть однаково і неухильно застосовуватися при інтерпретації кожного з них з урахуванням інших.

Держави-учасниці висловлюють свою рішучість повністю поважати і застосовувати ці принципи, як вони викладені в цій Декларації, в усіх аспектах щодо їх взаємних відносин і співробітництва з тим, щоб забезпечити кожній держави-учасниці переваги, що випливають із поваги і застосування цих принципів усіма.

Держави-учасниці, враховуючи належним чином викладені вище принципи, зокрема першу фразу десятого принципу "Сумлінне виконання зобов'язань за міжнародним правом", зазначають, що ця Декларація не торкається їх прав і зобов'язань, як і відповідних договорів та інших угод і домовленостей.

Держави-учасниці висловлюють переконання в тому, що повага цих принципів буде сприяти розвитку нормальних і дружніх відносин та прогресу співробітництва між ними в усіх галузях. Вони також висловлюють переконання в тому, що повага цих принципів буде сприяти розвитку політичних контактів між ними, які, в свою чергу, будуть сприяти кращому взаємному розумінню їх позицій і поглядів.

Держави-учасниці заявляють про свій намір здійснювати відносини з усіма іншими державами в дусі принципів, викладених у цій Декларації.

Контакти між людьми

Держави-учасниці, розглядаючи розвиток контактів як важливий елемент у зміцненні дружніх відносин і довіри між народами,

підтверджуючи в зв'язку з їх нинішніми зусиллями на поліпшення умов у цій галузі важливе значення, яке вони надають гуманним міркуванням,

бажаючи в цьому дусі й надалі докладати зусиль з метою подальшого прогресу в цій галузі, усвідомлюючи, що питання, які стосуються цього, мають регулюватися заінтересованими державами на взаємоприйнятних умовах,

мають на меті полегшувати більш вільне пересування і контакти на індивідуальній і колективній, неофіційній і офіційній основі між людьми, установами й організаціями держав-учасниць та сприяти вирішенню питань гуманного характеру, що виникають у даній галузі,

заявляють про свою готовність вживати з цією метою заходи, які вважатимуть необхідними, а також укласти при необхідності угоди або досягати домовленостей і висловлюють намір у нинішній час приступити до здійснення такого:

a) Контакти і регулярні зустрічі на підставі сімейних зв'язків

Маючи на увазі сприяння подальшому розвитку контактів на підставі сімейних зв'язків, держави-учасниці будуть доброзичливо розглядати прохання про поїздки з метою дозволу особам в'їзду на їх територію чи виїзду з неї на тимчасовій і, якщо цього побажають, регулярній основі для зустрічей з членами своїх сімей.

Заяви про тимчасові поїздки для зустрічей з членами своїх сімей будуть розглядатися безвідносно щодо країни в'їзду чи виїзду;

існуючий порядок оформлення проїзних документів і віз буде застосовуватися в цьому дусі.

Оформлення і видача таких документів і віз будуть здійснюватися в розумні строки; у випадках термінової необхідності – таких, як серйозна хвороба, смерть – у безчерговому порядку. Вони вживуть заходів, які можуть стати необхідними, для забезпечення прийняттого рівня зборів за видачу офіційних проїзних документів і віз.

Вони підтверджують, що подача прохання стосовно контактів на основі сімейних зв'язків не буде призводити до зміни прав і обов'язків особи, яка подала заяву, або членів її сім'ї.

b) Возз'єднання сімей

Держави-учасниці будуть в позитивному і гуманному дусі розглядати прохання осіб, які бажають з'єднатися з членами своєї сім'ї, приділяючи особливу увагу проханням термінового характеру, таким, як прохання від хворих або старих.

Вони будуть розглядати ці прохання по можливості скоріше.

Вони будуть при необхідності знижувати суми, що сплачуються у зв'язку з цими проханнями, щоб забезпечити їх поміркований рівень.

Незадовільнені прохання про возз'єднання сімей можуть бути подані знову на відповідному рівні і будуть розглядатися через нетривалий період часу властями країни проживання і приймаючої країни;

за таких обставин збори будуть братися лише у випадку задовільнення прохання.

Особи, прохання яких щодо возз'єднання сімей задовільнені, можуть привозити з собою або відправляти речі домашнього вжитку й особистих потреб;

з цією метою держави-учасниці будуть використовувати всі можливості, що передбачаються в існуючих правилах.

Поки члени однієї і тієї ж сім'ї не возз'єднуються, зустрічі і контакти між ними можуть здійснюватися згідно з порядком, встановленим для контактів на основі сімейних зв'язків.

Держави-учасниці будуть підтримувати зусилля товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, які займаються проблемами возз'єднання сімей.

Вони підтверджують, що подача прохання про возз'єднання сімей не буде призводити до зміни прав і обов'язків особи, яка подала заяву, або членів її сім'ї.

Приймаюча держава-учасниця буде виявляти відповідну турботу про працевлаштування осіб з інших держав-учасниць, які приїжджають у цю державу на постійне проживання в рамках возз'єднання сімей з її громадянами, та турбуватися про те, щоб їм надавалися рівні з власними громадянами можливості для отримання освіти, медичної допомоги і соціального забезпечення.

с) Шлюби між громадянами різних держав

Держави-учасниці будуть доброзичливо і на підставі гуманних міркувань розглядати прохання про дозвіл на в'їзд і виїзд осіб, які вирішили укласти шлюб з громадянином іншої держави-учасниці.

Оформлення і видача документів, що вимагаються для зазначених вище цілей та для укладання шлюбу, будуть здійснюватися згідно з положеннями, прийнятими щодо возз'єднання сімей.

Під час розгляду прохань від уже одружених з різних держав-учасниць про надання можливості їм і неповнолітнім дітям від їх шлюбу переносити їх постійне місце проживання в державу, в якій звичайно проживає один з них, держави-учасниці будуть також застосовувати положення, прийняті щодо возз'єднання сімей.

д) Поїздки з особистих або професійних причин

Держави-учасниці мають намір сприяти більш широким можливостям здійснення їх громадянами поїздок з особистих і професійних причин і з цією метою мають намір, зокрема: поступово спрощувати і гнучко застосовувати порядок в'їзду і виїзду; полегшувати порядок пересування громадян з інших держав-учасниць по їх території з належним урахуванням вимог безпеки.

Вони будуть прагнути поступово знижувати, де це необхідно, збори за візи та офіційні проїзні документи.

Вони мають намір вивчати у випадку необхідності засоби удосконалення двосторонньої практики консульського обслуговування, в тому числі юридичної і консульської допомоги, включаючи, наскільки це доцільно, укладання багатосторонніх чи двосторонніх консульських конвенцій або інших відповідних угод і домовленостей. (...)

* * *

Вони підтверджують, що релігійні культури, установи і організації, що діють в конституційних рамках держав-учасниць, та їх представники можуть здійснювати у сфері їх діяльності контакти і зустрічі й обмінюватися інформацією.

е) Поліпшення умов для туризму на індивідуальній або колективній основі

Держави-учасниці вважають, що туризм сприяє більш повним знанням про життя, культуру й історію інших країн, зростанню взаєморозуміння між народами, поліпшенню контактів і більш широкому використанню дозвілля. Вони мають намір сприяти розвитку туризму на індивідуальній або колективній основі, зокрема мають на увазі:

сприяти поїздкам у свої країни, заохочуючи надання відповідних можливостей, а також спрощення і прискорення необхідних формальностей, що стосуються таких поїздок;

розширювати на підставі відповідних угод або домовленостей, де необхідно, співробітництво у справі розвитку туризму, розглядаючи, зокрема, у двосторонньому плані можливі шляхи збільшення інформації, яка стосується поїздок в інші країни, прийому й обслуговування туристів, та інші відповідні питання, що являють взаємний інтерес.

ф) Зустрічі між молоддю

Держави-учасниці мають намір сприяти розвитку контактів й обмінів між молоддю, заохочуючи:

розширення обмінів і контактів на короткостроковій і довгостроковій основі між молоддю, яка працює, навчається або проходить професійну підготовку, шляхом двосторонніх чи багатосторонніх угод або регулярних програм у всіх випадках, де це є можливим;

вивчення молодіжними організаціями питання про можливі угоди, що стосуються форм багатостороннього молодіжного співробітництва;

угоди або регулярні програми, що стосуються організації обміну студентами, міжнародних молодіжних семінарів, курсів професійного навчання та курсів вивчення іноземних мов;

подальший розвиток молодіжного туризму та надання з цією метою відповідних пільг;

розвиток, де можливо, обмінів, контактів і співробітництва на двосторонній або багатосторонній основі їхніх організацій, що представляють широкі прошарки молоді, яка працює, навчається чи проходить професійну підготовку;

усвідомлення молоддю важливості розвитку взаєморозуміння;

зміцнення дружніх відносин і довіри між народами.

g) Про спорт

З метою розширення існуючих зв'язків і співробітництва в галузі спорту держави-учасниці будуть заохочувати відповідні контакти й обміни, включаючи спортивні зустрічі і змагання всіх видів, що проводяться на підставі загальноприйнятих правил, положень і практики.

h) Розширення контактів

У порядку подальшого розвитку контактів між державними установами, неурядовими і громадськими організаціями, включаючи жіночі, держави-учасниці будуть полегшувати проведення зустрічей, а також поїздки делегацій, груп і окремих осіб.

Вчинено в Гельсінкі 1 серпня 1975 року від імені держав-учасниць НБСЄ

Совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе. Заключительный акт. – Хельсинки, 1975. – С. 333 – 339, 373 – 377.

За виданням: Права людини. Міжнародні договори України. Декларації, документи.

Переднє слово Президента України Л.Кравчука. Друге видання. Київ, "Юрінформ", 1992, с. 181 – 192.

30 січня 1992 р. Україна офіційно визнана як одна з повноправних держав-учасниць НБСЄ. З цієї дати принципи і домовленості, закріплені у Заключному акті та інших документах НБСЄ, є обов'язковими для України. (Прим. Вид.)

ДЕКЛАРАЦІЯ Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод

Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безборонно дотримуватись своїх переконань, а також свободу шукати, отримувати й поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

*Загальна Декларація
Прав Людини, ст. 19*

Ми українці, живемо в Європі, яка впродовж першої половини ХХ століття двічі була сплюндрована страхітливими війнами. Ці війни заливали кров'ю українську землю так само, як і землі інших європейських країн. Ось чому ми вважаємо неправомірним той факт, що Україна, котра є повноправним членом ООН, не була представлена окремою делегацією на Гельсінкській нараді з питань безпеки та співпраці в Європі.

А проте ми беремо до уваги, що за Договором від 30 грудня 1922 року про створення СРСР всі міжнародні угоди, підписані урядом Радянського Союзу, діють також на території України. Звідси випливає, що Декларація Прав Людини, а також Декларація Принципів, котрими держави-учасники Гельсінкської наради мають керуватися у своїх взаєминах, поширюються також на український народ.

Досвід показує, що виконання Гельсінкських Угод (особливо в гуманітарній частині) не може бути забезпечене без участі широкої громадськості країн-учасниць. Виходячи з цього, 9 листопада 1976 р. була створена Українська Громадська Група Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод. Оскільки гуманітарні статті Прикінцевого Акту наради з питань безпеки

та співпраці в Європі повністю ґрунтуються на Загальній Декларації Прав Людини, Українська Група Сприяння ставить за мету:

1) Сприяти ознайомленню широких кіл української громадськості з Декларацією Прав Людини. Домагатися, щоб цей міжнародний правовий документ став основним у відносинах поміж Особою і Державою.

2) Виходячи з переконань, що мир між народами не можна забезпечити без вільних контактів поміж людьми, а також без вільного обміну інформацією та ідеями, активно сприяти виконанню гуманітарних статей Прикінцевого Акту Наради з питань безпеки і співпраці в Європі.

3) Домагатися, щоб на всіх міжнародних нарадах, де мають обговорюватись підсумки виконання Гельсінкських Угод, Україна як суверенна європейська держава і член ООН була представлена окремою делегацією.

4) З метою вільного обміну інформацією та ідеями домагатися акредитування на Україні представників зарубіжної преси, створення незалежних прес-агенств тощо.

Своїм головним завданням Група вважає ознайомлення урядів країн-учасниць і світової громадськості з фактами порушень на терені України Загальної Декларації Прав Людини та гуманітарних статей, прийнятих Гельсінкською Народою. З цією метою Група Сприяння:

а) приймає письмові скарги про порушення Прав Людини і робить усе необхідне, щоб ознайомити з ними уряди, які підписали Гельсінкські Угоди, а також світову громадськість;

б) опрацьовує зібрану інформацію про правовий стан на Україні та згідно зі ст. 19 Загальної Декларації Прав Людини поширює її незалежно від державних кордонів;

в) вивчає факти порушення Прав Людини стосовно українців, котрі живуть в інших республіках, щоб надати тим фактам широкого оприлюднення.

Група у своїй діяльності керується не політичними, а лише гуманітарно-правовими мотивами. Ми свідомі того, що багаторічна бюрократизація державного життя, котра дедалі зростає, здатна викликати протидію нашим законним прагненням. Але ми також добре знаємо, що бюрократичне тлумачення Прав Людини не вичерпує того, що несуть у собі міжнародні правові документи, підписані урядом СРСР. Ми приймаємо ці документи в їхньому повному обсязі – без бюрократичних перекручень та свавільних урізань з боку службових осіб чи державних установ. Ми глибоко переконані, що лише таке розуміння Загальної Декларації Прав Людини і Гельсінкських Угод здатне створити справжнє відпруження у міжнародних відносинах. Саме цій великій меті повинна бути присвячена гуманітарно-правова діяльність нашої Групи.

Члени Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод:

Ім'я та прізвище: Підпис:Адреса

Олесь БердникКиїв-159, бульвар Лихачова, 8-Б, кв. 16.

Петро ГригоренкоМосква, Г-21, Комсомольський проспект, №14, кв. 96, тел. 2462737.

Іван КандибаЛьвівська обл., с. Пустомити, вул. Шевченка, 176.

Левко Лук'яненко Чернігів, вул. Рокоссовського, №41-Б, кв. 41, тел. 33913.

Оксана МешкоКиїв, 86, вул. Верболозна, 16.

Микола МатусевичКиїв, вул. Леніна 43, кв. 2, тел. 241148

Мирослав МариновичКиївська обл., Васильківський р-н, с. Калинівка, т. 246100.

Микола Руденко (керівник Групи)Київ, 84, Конча-Заспа, I, кв. 8, тел. 614853.

Ніна Строката

Олексій Тихий Донецька обл. Костянтинівський р-н, хутір Іжевка.

9 листопада 1976 р.

Микола Руденко

Підписаний примірник зберігає Група Сприяння.

Публікуємо за виданням: Український правозахисний рух. Документи й матеріали Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. Передмова Андрія Зваруна. Упорядкував Осип Зінкевич. Українське Видавництво "Смолоскип" ім. В. Симоненка. Торонто – Балтимор. 1978. С. 11-14. Далі – За виданням: УПР, 1978, С.11-14. Звірено з текстом оригіналу, що зберігається в архіві видавництва "Смолоскип" у Києві. – Ред.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Про створення Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод

У відповідь на заклик Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод в СРСР творити національні групи 9 листопада 1976 року в Києві була створена Українська Група Сприяння у складі:

Олесь Бердник
Оксана Мешко
Петро Григоренко
Микола Руденко (керівник Групи)
Левко Лук'яненко
Ніна Строката й інші.

Згідно з просьбою українських однодумців представником Групи в Москві погодився бути П. Григоренко.

Вночі на 10 листопада на квартирі керівника Групи поета Миколи Руденка невідомі особи влаштували погром.

Хулігани закидали вікна градом каміння. Член Групи Оксана Мешко, в'язень беріївських таборів, яка знаходилася на квартирі Руденка, була поранена каменем. Викликана на місце події міліція відмовилась скласти акт.

*Петро Григоренко
Микола Руденко
11 листопада (1976 р.)
За виданням: УПР, 1978, С.9.*

ПОВІДОМЛЕННЯ

Про створення Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод

9 листопада 1976 року створилася Українська Група Сприяння під головуванням відомого поета та громадського діяча Миколи Руденка.

Ми звертаємо увагу на те, що ті, хто на території України намагаються збирати і передавати громадськості інформацію про порушення Прав Людини, а зокрема ті, які хочуть передавати таку інформацію головам держав – зустрічаються з незвичайно важкими перешкодами, – а це суперечить духові і букві Гельсінкських Угод.

Не дивлячись на те, що формально Україна є повноправним членом Об'єднаних Націй, її не запросили на нараду в Гельсінкі; в її столиці насправді немає кореспондентів західної преси; фактично там теж немає дипломатичних представників, що могли б приймати інформацію. Спроби посилати поштою інформацію про порушення Заключного Акту, що говорить про Права Людини, не дають результатів: ми маємо докази, що листи такого змісту не доходять до адресатів.

Створення Української Громадської Групи в обставинах, що панують в Україні, є актом великої мужності.

В перший день створення групи був організований бандитський напад на помешкання Миколи Руденка і тоді каменем була поранена член Групи Оксана Мешко.

Ми звертаємо увагу на небезпеку вживання кримінальних засобів у відношенні до цієї Групи, створення і діяльність якої строго відповідає духові і букві Заключного Акту і проти

якої важко розпочати судове переслідування. Ми просимо світову громадськість виступити на захист Української Групи і на майбутнє не випускати її зі свого поля зору.

Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод в СРСР буде помагати Українській Групі в передачі інформації кореспондентам і представникам голів держав, які підписали Заключний Акт.

Ми сподіваємося, що уряди будуть відверто і офіційно приймати інформацію про порушення статей Заключного Акту, що говорить про Права Людини, від Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод.

Л.АлексееваМ.Ланда
Ю.ОрловО.Гінзбург
А.ШаранськийВ.Слепак.

12 листопада 1976
За виданням: УПР, 1978, с. 10.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

(В справі участі України в Белградських Нарадах і створення Української Групи Сприяння)

До людей доброї волі
Микола Руденко
Київ, 84, Конча-Заспа, №1, кв. 8, тел. 614863

Я не маю гучного голосу, так само, як не має його і мій народ. Сьогодні на вулицях української столиці рідко чути українську мову. Здебільша немає її також в інститутах і школах. Нам кажуть, що так треба, мовляв, постав "новий народ" – радянський. І цей "новий народ" чомусь не повинен говорити литовською, білоруською, чи українською мовами. Нас вмовляють, що радянська мова – це мова російська і тільки російська! А якщо ти з цим не є згідний – тебе чекає в'язниця або психіатрична лікарня.

Після Жовтневої революції народи колишньої російської імперії уклали добровільний союз. Ленін тоді писав:

"...ми, Рада Народних Комісарів, визнаємо Українську республіку, її право на цілковите відділення від Росії, або заключення договору з Російською республікою" (Ленін В. І. Повне зібрання творів, т. 36, ст. 143).

30 грудня 1922 року договір підписано; в ньому було сказано:

"В основу об'єднання покласти принципи добровільності і рівноправ'я республік" (Ленін В.І. Повне зібрання творів, т. 36, ст. 360).

Коли цей договір скриплювали підписами, мені було два роки, а Левка Лук'яненко ще не було на світі – він народився тоді, коли Сталін почав колективізацію. Сьогодні, відбувши п'ятнадцятирічний строк ув'язнення, Лук'яненко повернувся до рідного Чернігова, де живе під наглядом. Незабаром повинен скінчитися 13-річний строк ув'язнення мого однолітка – Святослава Караванського. А Валентин Мороз, Вячеслав Чорновіл, Василь Лісовий, Олександр Сергієнко і сотні інших все ще моряться в тюрмах, концтаборах і психіатричних лікарнях. За що? А тільки за те, що повірили: ми добровільні союзники. Наша мова така ж радянська, як і російська. А якщо це не так, тоді і поняття "радянський" стає неприродне і несприйнятливим...

До війни я служив у дивізії НКВД, яка охороняла уряд. Під час війни я був політруком роти в заблокованому Ленінграді. Я все вірив і вірю у щирість російських людей. Але я не вірю російським шовіністам – це вони обернули священний Договір України з Росією у нікчемний клаптик паперу.

В ООН Україна репрезентована як суверенна держава. Але 1 серпня 1976 року в Гельсінках

зібралися голови урядів, щоб підписати найважливіший документ нашої доби – Кінцевий Акт договору у справах безпеки і співпраці в Європі. Чи хтось з них згадав, що на зібранні не була репрезентована одна з великих європейських держав – багатостраждальна Україна? Мабуть, світ давно вже переконався, що членство України в ООН – це сталінська тактика, яку успадкували нові керівники Росії. Бо ж на Заході й досі називають нашу багатонаціональну країну – Росія. І ця закореніла традиція – це вода на млин російських шовіністів.

Щоб якось усунути цю кричущу несправедливість, 9 листопада 1976 року в Києві створена Українська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. До неї увійшли відомий український письменник Олесь Бердник, юрист Левко Лук'яненко, який повернувся з ув'язнення, мікробіолог Ніна Строката і матір в'язня сумління Олександра Сергієнка – Оксана Мешко. Вона, як і О. Бердник, була в'язнем беріївських таборів. (юрист Іван Кандиба, який відбув 15 років ув'язнення, почувши по радіо про утворення Групи, висловив бажання стати її членом – М. Р.)

На прохання українських однодумців погодився бути представником нашої Групи в Москві генерал Петро Григоренко. Про його довгорічне ув'язнення в спеціальних психіатричних лікарнях відомо усьому світові. Поміж членами Групи поки що тільки мене одного оминув цей гіркий досвід – мене тільки виключили з партії і Спілки письменників. Звичайно, це позбавило мене можливості друкувати свої твори, але в наших умовах така кара вважається невеликою.

І ось хтось вирішив внести поправки в мою долю: відразу після створення Групи, вночі 10 листопада, у вікна моєї квартири полетіли цеглини. Гострі й важкі – вони були призначені на мою голову. Але мене якраз не було вдома. Одна цеглина поранила Оксану Мешко – матір в'язня Володимирської тюрми. Сусіди кажуть, що дім здригався від гуркоту кілька хвилин. Думали – землетрус. Міліція, звичайно, нікого не зловила і складала протокол відмовилася. Офіцер міліції сказав, що цій "невеликій події" не треба приділяти великої уваги – "нікого ж не забили". Так і сказав!..

Я живу за містом, в безлюдному лісі. Сюди приїжджають визначні особи полювати на кабанів. Я зовсім не маю бажання, щоб трапилася подія, яка, з точки зору київської міліції, заслуговує на увагу – і тому звертаюся до людей доброї волі: підтримайте нас добрим словом!

Наша Група не має ніяких політичних цілей, наше завдання виключно гуманітарне: сприяти виконанню Гельсінкських Угод у ділянці людських прав. Але ми не можемо обійти національне питання: більшість українських політв'язнів засуджено за вигаданий або справжній націоналізм. І якраз цього українського націоналізму найбільше лякається влада, що вважає себе радянською!

В повідомленнях про створення нашої Групи десь появилось, що ми, мовляв, є "відділом" Московської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. Це неправильно. Наші відносини побудовані на приязні й співпраці, але не на підлеглості. Найприкріше, що українці і росіяни – це дійсно братні народи. А наші сусідські відносини псує великодержавний шовінізм. Але оскільки в дисидентських колах на нього дивляться з неприхованою погордою, ми відважно зав'язуємо дружні зв'язки з московськими демократами.

З-під товстого льоду скутої духовності несміливо просуває голову ще одна дитина Свободи. Чи знищать її по-варварськи, чи виживе вона, – це залежить від вас, людей доброї волі!

Микола Руденко

14 листопада 1976

За виданням: УПР, 1978, с. 15-17.

ПРЕЗИДЕНТОВІ США Дж. КАРТЕРУ

Вашингтон
Відкритий лист

Шановний пане Президенте!

До Вас звертається український письменник (Олександр) Бердник; мені 49 років; я – автор кількох десятків футурологічних книг і есе, частковий список яких тут додається.

Висловлюючи свою повагу Американському Народові та Американському Урядові, я прошу Вас надати мені притулок у Вашій країні, а також Американське громадянство. Причини, що спонукали мене до цього рішення, я викладу далі. Зрозуміло, що, знаходячись під юрисдикцією СРСР, я не можу вільно здійснити своє бажання, проте іншого виходу для мене немає.

Поручитися за мене можуть громади українців у США і Канаді. Зовсім недавно мене запрошував для читання лекцій Університет Ратгерс (Нью-Джерсі). Гадаю, що моє бажання жити і працювати на Американському континенті не завдасть шкоди конституційним прерогативам США чи СРСР, тим більше, що воно у повній відповідності з положеннями Декларації Прав Людини.

А тепер про суть справи.

Працюючи багато років над проблемами футурології, я глибоко збагнув катастрофічність всепланетної ситуації: кризи – екологічна, демографічна, енергетична, соціальна, релігійна, національна, антропологічна, наукова, космологічна – привели людство до глухого кута і прірви, в якій всіх нас чекає загибель, якщо надзвичайні заходи не будуть віднайдені і вжиті.

Зрозуміло, що над цим задумується багато людей доброї волі і керівних діячів у всьому світі. Проте кожне зусилля, спрямоване на порятунок, цінне і виправдане, бо саме воно може бути (навіть випадково) панацеєю від зла.

Збагнувши таку відповідальність за долю Планети, я в своїх творах стверджував необхідність могутньої і сміливої трансформації людини у вищий космічний тип Істоти Люблячої, Мудрої, Радісної, яка б могла не лише покінчити з соціальними катаклізмами, війнами, розбратом, а й об'єднати всю Біосферу Духом Любові, як про це мріяв древній пророк Ісайя. (Свій меморандум про конкретне застосування такої ідеї під назвою "Альтернативна Еволюція" я надіслав ООН і Радянському Урядові. Уряд СРСР зігнував мій заклик, від Комітету ООН захисту біосфери я отримав відповідь, що моє послання до них дійшло).

Бюрократична структура нашого суспільства реагувала на мої заклики та ідеї недвозначно: мене виключено зі Спілки письменників, усі книги мої вилучено з бібліотек і знищено, я позбавлений можливості творчо працювати і поставлений у жебрацькі умови існування.

На Американському континенті у мене є друзі та Дружні сили, які допоможуть мені в реалізації ідей Альтернативної Еволюції, в розповсюдженні ідеалів Нового Світу – Світу Любові, Справедливості та Єдності.

Прошу, пане Президенте, підтримати моє бажання. Запевняю, що не завдам клопоту і прикрощів Американському Народові.

*З повагою
Олесь Бердник
Україна, Київ-159,
вул. Лихачова, 8-б, кв. 16
17 листопада 1976 року
За виданням: УПР, 1978, с. 189-190.
Звірено з текстом оригіналу,
що зберігається
в архіві видавництва
"Смолоскит" у Києві. – Ред.*

ЛИСТ ДО Л. ПЛЮЩА

Москва, 19. IX. 76

Дорогі наші кияни – Таню й Леоніде!

Хоч ми й не дуже добре знайомі (в останній день перед Вашим від'їздом я познайомився

лише з Танею), але сподіваюся, що це не суттєво – душею Ви на Україні, отже з нами. А ми, звичайно, з Вами...

Для кожної людини є свій час, коли вона мусить виконати свій обов'язок перед суспільством. Ви вже це зробили найвищою мірою – та й зараз робите! Що ж до мене, то я завжди був самотником, любив сидіти у своєму лісі. А тепер, бач, виліз: ми створили в Україні Групу Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод. У перший же день нас закидали битою цеглою – розгромили мою квартиру. Не знаю, що вони заготували на майбутнє. Та якщо вже вийшли, то з дороги не звернемо...

Передаю Вам невеличку статтю російською мовою про цю подію. Можливо, десь Ви її надрукуєте. Та й для Вас особисто – щоб не повторюватись у листі.

Дорогий Леоніде! Мої колеги, члени Групи, просять Вас увійти до її складу. Петро Григорович Григоренко погодився бути нашим представником у Москві, а Вас просимо бути представником на Заході. Голос у Вас могутній, його чути у всіх закутках планети: допомагайте нам! Про нашу Групу, а також про свою згоду бути її членом, у Вас є змога заявити так, що почуємо не лише ми, – почують усі люди світу. Ви добре знаєте, як важко виводити інформацію з України – таке відчуття, ніби живеш на дні глибокої криниці.

Було б добре, якби Ви встановили контакт з українською "Свободою" – вони раніше, ніж інші, братимуть нашу інформацію. Світ поки що не дуже цікавиться Україною – треба його ворушити. І Ви, Леоніде, і Ви, Тетяно, багато – дуже багато! – можете для цього зробити. Я глибоко певен, що це відповідає Вашим духовним потребам – мій заклик знайде відгук у Ваших серцях.

Для прямого зв'язку можливостей у нас небагато. Не знаю навіть, чи дійде цей лист. Та якщо Ви його отримаєте – прошу зробити заяву: до Вас, Леоніде, звернулася Група – і Ви дали згоду. Так би нам хотілось. Повірте, ми будемо дуже раді почути від Вас такі слова.

Далі Ви самі зорієнтуєтесь, що Вам належить робити. Даємо Вам повне право виступати на захист українських політв'язнів від імені Групи. Ваш голос ми будемо підтримувати, а Ви підтримуйте наш голос. За таких умов наша роз'єднаність не перешкоджатиме.

Передаю сердечний привіт від усіх членів Групи – і особливо від Зінаїди Михайлівни та Петра Григоровича. Бажаю щастя!..

Ваш Микола Руденко

Лист М. Руденка до Л. Плюща передруковуємо з українського часопису "Українські Вісті" (№32, 1979 р.), де він був уперше опублікований. – Вид.

За виданням: Українська Гельсінкська Група. 1978-1982. Документи і матеріали. Упорядкував і зредагував Осип Зінкевич. Українське Видавництво "Смолоскип" ім. В. Симоненка. Торонто – Балтимор. 1983. Далі – УГГ 1978-1982, с. 613-614.

МЕМОРАНДУМ №1

Вплив Європейської Нарadi на розвиток правосвідомості на Україні

I. Створення Української Групи Сприяння

Розвиток руху за права людини в Радянському Союзі привів до створення 12 травня 1976 року Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод в СРСР, керівником якої було обрано члена-кореспондента Академії наук Вірменської РСР Ю. Ф. Орлова. Спершу Орлова викликали в КДБ і попередили, що його зусилля, спрямовані на створення Групи, є провокаційними і можуть бути кваліфіковані як антирадянська діяльність. Але широка підтримка, що була надана Групі з боку світової громадськості, змусила КДБ утриматись від репресій проти її членів – і Московська Група Сприяння за кілька місяців провела велику роботу, котра справді сприяла виконанню та дотриманню гуманітарних статей Прикінцевого Акту Нарadi з питань безпеки та співпраці в Європі. Діяльність Групи нині здобуває підтримку навіть серед комуністичних партій Заходу.

Хоч органи влади поки що не припинили репресій проти борців за громадянські права, але ж

ці репресії дедалі виразніше унеможлиблюються: представники влади змушені дійти висновку, що в'язниці й концтабори не лише не зміцнюють їхнє становище, а розхитують його. До того ж, розхитують значно більше, ніж безборонна діяльність дисидентів, якби така справді була можлива.

А проте надмірний оптимізм сьогодні так само небезпечний, як і недооцінка демократичних сил, їхнього впливу на державний апарат. Одне можна сказати цілком певно:

боротьба за права людини не припиниться доти, доки ці права не стануть щоденною нормою суспільного життя.

За цих умов 9 листопада 1976 року була створена Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. До неї увійшли:

Олесь Бердник – в'язень беріївських концтаборів (1949-1956), широко знаний на Україні та за її межами письменник-фантаст. Його перу належить близько трьох десятків книг. Деякі з них перекладені англійською, німецькою, португальською та іншими мовами світу. За відхилення від соцреалізму в 1972 році виключений зі Спілки письменників України. Заробляє на життя фізичною працею.

Петро Григоренко – колишній генерал-майор, начальник кафедри Військової Академії. За правову допомогу кримським татарам, які прагнуть повернутися на рідну землю, був більше ніж на п'ять років кинутий до спецпсихлікарні та позбавлений генеральського звання. Вийшовши на волю, відразу ж повернувся до активної боротьби за громадянські права. Автор багатьох наукових та публіцистичних праць. Представник Української Групи Сприяння в Москві.

Іван Кандиба – юрист, один із авторів Програми Робітничо-Селянської Спілки. Хоча Спілка не була створена, дістав 15 років ув'язнення, котрі відбув повністю. Живе під наглядом у Львівській області. Позбавлений права працювати за фахом, тяжко бідує.

Левко Лук'яненко – юрист, один з авторів Програми Робітничо-Селянської Спілки. Спершу був засуджений до розстрілу, потім, як і його співавтор І. Кандиба, дістав 15 років ув'язнення. Відбув їх повністю. Живе під наглядом у м. Чернігові, працює електромонтером. Широко знаний у світі як автор численних виступів на захист прав радянських політв'язнів.

Оксана Мешко – в'язень беріївських концтаборів (1947 – 1956), мати політв'язня Володимирської в'язниці Олександра Сергієнка. Активна поборниця громадянських прав на Україні. Радіослухачі добре знають палкі виступи О. Мешко на захист сина, в яких вона порушує найгостріші проблеми сучасності.

Микола Матусевич – 1946 року народження, історик. За свої переконання був позбавлений права на освіту: йому не дозволили закінчити інститут. Був арештований на 15 діб за участь у колядуванні. За підтримку політв'язнів його багато разів звільняли з роботи. Живе з випадкових заробітків.

Мирослав Маринович – 1949 року народження, інженер електронної техніки, працює не за фахом. За дружбу з дисидентами і незалежне мислення його тричі звільняли з роботи. Нині працює редактором видавництва "Техніка".

Микола Руденко – відомий український поет і прозаїк, автор понад двох десятків книг. Був політруком роти в ленінградській облозі. Тяжко поранений, інвалід війни. За свої філософські та економічні праці виключений з КПРС і Спілки Письменників України. До недавнього часу працював сторожем. Член Міжнародної Амністії, керівник Української Громадської Групи Сприяння.

Ніна Строката – мікробіолог, дружина широко відомого українського політв'язня Святослава Караванського. За свої виступи на захист чоловіка була засуджена до чотирьох років ув'язнення. Після звільнення живе під наглядом у Калузькій області. Позбавлена права працювати за фахом.

Олексій Тихий – учитель, з 1957 до 1964 року за свої політичні переконання перебував у

в'язниці та концтаборах. Позбавлений права працювати за фахом – працює пожежником та чорноробом. Займається проблемами педагогіки. У червні 1976 року в нього зробили незаконний трус, дві доби тримали в камері, де брутально знущалися.

Відразу ж після створення Групи проти неї вчинено жорстоку акцію: вночі на 10 листопада 1976 року була розгромлена квартира керівника Групи Миколи Руденка. Невідомі особи закидали вікна цеглою. Кілька хвилин будинок здригався від ударів – сусіди гадали, що стався землетрус. Після погрому серед битого скла на квартирі М.Руденка було зібрано 8 гострих уламків цегли різного розміру – від 1/2 до 1/5 цеглини. Одним із цих уламків була поранена член Групи – Оксана Мешко. Викликана міліція відмовилася скласти акт. А через тиждень представники міліції конфіскували зібрану після погрому цеглу, мотивуючи це тим, що вони, мовляв, хочуть вивчити відбитки пальців. Насправді ж цією справою більше ніхто не займався. Очевидно, йшлося лише про те, щоб у потерпілих вилучити речові докази.

Якщо зважити, що М. Руденко живе серед лісу, куди номенклатурні особи приїздять полювати на кабанів і лосів, тоді стане зрозуміло, що погром його квартири був доволі прозорим натяком. Лише підтримка світової громадськості здатна уберегти Групу від нещадної розправи.

2. Типові порушення прав людини

З перших років сталінської диктатури Україна стала ареною геноциду і етноциду. Щоб побачити, що ми тут не вдаємося до перебільшень, нагадаємо наукове визначення геноциду. Ось воно:

"ГЕНОЦИД – один з найтяжчих злочинів проти людства, що полягає в знищенні національних, етнічних, расових або релігійних груп населення... Зокрема: навмисне створення таких життєвих умов, що розраховані на цілковите або часткове фізичне винищення будь-якої групи населення.

Так сказано про геноцид в Українській Радянській Енциклопедії. А проте автори статті не наводять прикладів геноциду – тих прикладів, по які далеко ходити не треба.

Український народ, котрий протягом багатьох століть не знав голоду, у 1933 році втратив понад 6 мільйонів чоловік, які загинули від голодної смерті. Це був всенародний голод, штучно створений органами влади: хліб відбирали до останньої зернини, руйнували навіть печі та господарчі прибудови в пошуках схованого зерна. Якщо до цього додати мільйони розкуркулених, котрих цілими родинами вивозили до Сибіру, де вони помирали, то лише за якихось три роки (1930-1933) ми налічимо не менше десяти мільйонів цілком свідомо винищених українців. Четверта частина українського населення! А ще ж буде 1937 рік, коли українських в'язнів розстрілюватимуть сотнями тисяч. Ще буде війна з Німеччиною, котра також винищить не менше 7-8 мільйонів українських громадян. А після цієї війни почнеться інша війна: винищення Української Повстанської Армії, котра підняла зброю проти Гітлера і не склала її тоді, коли зажадав цього Сталін. Разом з повстанцями винищували мирне населення. Сотні тисяч підлітків, жінок та літніх людей потрапляли в концтабори лише за те, що хтось із повстанців випив у їхній хаті кухоль молока, або з'їв краєць хліба. Часом ці "повстанці" виявлялися переодягненими чекістами. Строк ув'язнення був сталий: 25 років. Потім додавали ще. Мало хто з цих великомучеників повернувся на батьківщину.

Якщо кинути погляд на нашу історію за останні півстоліття, стане цілком зрозуміло, чому сьогодні на вулицях українських міст не чути рідної мови. Ось що писав український політв'язень М. Масютко з концтабору в 1967 році – тобто тоді, коли нам здавалося, що колючі дроти понищено назавжди:

"Коли б якомусь подорожньому поза усі категоричні заборони вдалося побувати в таборах для політв'язнів Мордовії, яких тут є аж шість, то він би був надзвичайно вражений: тут, за тисячі кілометрів від України, на кожному кроці він почув би виразну українську мову на всіх

діалектах сучасної України. У подорожнього мимоволі виникло б питання: що діється на Україні? Заворушення? Повстання? Чим пояснюється такий високий відсоток українців серед політв'язнів, який досягає до 60, а то й до всіх 70 відсотків? Коли б такий подорожній скоро після цього побував би ще і на Україні, то він відразу переконався б, що ніякого повстання, ніякого заворушення на Україні нема. Але тоді б у нього виникло нове питання: чому в містах України так рідко чути українську мову і чому так густо чути її в таборах для політв'язнів?"

Де ж, у чому саме слід шукати коріння оцих страхіть, що так навально впали на український народ? На нашу думку, відповідь можна знайти в тому, що за три десятиліття сталінської диктатури права людини, які проголошували "Декларація прав трудящого й експлуатованого народу" та "Декларація прав народів Росії", були зведені нанівець. Національні права України у складі Союзу, внаслідок бюрократичного зруйнування принципів Декларації про створення Союзу РСР, перестали бути реальністю.

У шістдесятих роках Україна зазнала нового лиха – до в'язниць і концтаборів почали кидати найталановитіших представників молоді української інтелігенції. Це вже були люди, сформовані Радянською владою, їх навчили вірити кожному слову В. І. Леніна – і вони вірили. Саме за цю свою віру вони й потрапили до концтаборів та спецпсихлікарень.

Йдеться передусім про національне питання. Протягом десятиліть українці вбивали в голову, що для нього жодних національних питань не існує, що лише закляті вороги Радянської влади здатні думати про відокремлення України від Росії. Навіть сама ця думка – ба, навіть тоді, коли вона майнула ненароком! – здавалася такою страшною, що її належало негайно вигнати з голови. І не дай, Боже, поділитися нею з товаришем або навіть з братом! Страшнішого злочину не існувало за всю тисячолітню історію України.

Та ось молода людина починає вивчати радянське право – і несподівано для себе відкриває, що такі прагнення взагалі не можуть бути злочином: вони узаконені Радянською Конституцією. В Кримінальному Кодексі УРСР також ніде не сказано, що агітація за відокремлення від Росії карається законом. У Кодексі (ст. 62) йдеться про інше: "Агітація або пропаганда, яка ведеться з метою підризу чи ослаблення Радянської влади" – така агітація карається позбавленням волі на строк від шести місяців до семи років.

Проте вихід республіки з Радянського Союзу не обов'язково пов'язаний з ослабленням Радянської влади. Навпаки, ця влада може здобути більшу підтримку серед народу: республіка залишиться радянською, але ж цілком незалежною. Отже в цьому разі жодної агітації проти Радянської влади взагалі немає. Або тоді слід визнати, що така "агітація" наявна в Договорі від 30 грудня 1922 року, на підставі якого сформувався СРСР:

"В основу об'єднання положить принцип добровольности и равноправия республик с сохранением за каждой из них права свободного выхода из Союза республик..."

Ми могли б навести десятки цитат із В. І. Леніна, які показують, що саме в оцій добровільності й слід вбачати духовну та політичну сутність Союзу Республік.

Довести, що молода людина, мріючи про вихід України зі складу СРСР, одночасно прагне ослабити Радянську владу, як правило, ніколи не вдається. Адже ж, скажімо, перебудова економіки на основі "капіталізму, котрий буває при комунізмі" (НЕП) – це тільки інша форма Радянської влади. До того ж справді ленінська форма!

І все ж, не зважаючи на це, Левко Лук'яненко, котрого захопили ідеї національної незалежності, був засуджений до розстрілу, який згодом замінено на 15 років позбавлення волі. Звісно, Л. Лук'яненко не мав на меті ліквідувати Радянську владу на Україні – він просто хотів, щоб український народ здійснив своє конституційне право. З цією метою молоді юристи Л. Лук'яненко та І. Кандиба, які щиро вірили в реально вивчене ними радянське право, розробили доволі поміркований проект Програми Робітничо-Селянської Спілки. І нічого більше! Сама Спілка, звичайно, створена не була.

Але ж кілька осіб, які сидять за столом і про щось поважно дискутують – то вже, за нормами

КДБ, є "організація"! Стаття 64 Кримінального Кодексу УРСР у цьому разі дозволяє застосувати всі статті, котрі містяться під розділом "Особливо небезпечні державні злочини" – від ст. 56 до ст. 63.

Сюди входить і зрада Батьківщини (ст. 56), що карається смертною карою. Так було вмотивовано смертний вирок одному з авторів Програми.

Насправді ж законних підстав для засудження Л. Лук'яненка та І. Кандиби взагалі не існувало. Не існувало тому, що вони ніколи не провадили агітації проти Радянської влади, а лише така агітація вважається злочином. І вже зовсім не зрозуміло, як можна було до них застосовувати кару, що передбачена Кодексом за зраду Батьківщини.

Тут, мабуть, доведеться згадати про ст. 19 Загальної декларації прав людини, згідно з якою навіть антирадянська пропаганда (якщо відсутнє насильство) не є злочин, а лише виявлення власних переконань. Чи може держава вважатися цивілізованою, якщо вона, схваливши міжнародні конвенції, що гарантують найвищі людські права, для внутрішнього вжитку видає закони, котрі ці права скасовують?..

А проте на Україні про антирадянську пропаганду взагалі не йдеться: серед представників молодшої інтелігенції, що були заарештовані в шістдесятих та сімдесятих роках, ніхто не кликав до повалення Радянської влади. Більшість із цих молодих людей не мріяла навіть про конституційно не заборонене відокремлення України від Росії. Йшлося лише про те, що надто далеко заходить русифікація, котра маскується під "інтернаціоналізм". Натхненником цього був І. Дзюба, який потім, просидівши близько року у в'язниці КДБ, зрікся власних переконань. Але ж їх не зреклися В. Мороз, В. Чорновіл, В. Стус, О. Сергієнко, І. Світличний, Є. Сверстюк та багато інших. В'язниці й карцери, концтабори й спецпсихлікарні, суворий кадебістський нагляд та напівголодне існування – ось жорстока плата за палку віру в святість духу й букви Радянської Конституції.

Судить Сила, а не Право. І Сила кожного разу тлумачить закони так, як їй вигідно. Антирадянським називається радянське – тобто обумовлене Договором про створення СРСР та Конституцією.

Що ж дає хоча б ілюзорне, ніде не зафіксоване право отак судити? Часто в нас можна почути, що Конституцію СРСР не слід розуміти буквально, бо в ній існує стаття 6, котра передбачає: керівним ядром нашого суспільства є Комуністична партія. Партія видає свої рішення та постанови – і саме вони, а не якісь інші документи, пояснюють, як сьогодні належить розуміти ту чи іншу проблему. Якщо, скажімо, видана партійна постанова про боротьбу з націоналізмом, тоді його, націоналізм, слід тлумачити як антирадянську діяльність. Намагання прищепити співвітчизникам любов до української мови та національної культури починають кваліфікувати як антирадянщину й засуджують до 10-12 років неволі.

Ці правові суперечності переконливо викриває український політ'язень Григорій Приходько у своєму листі від 17. XI. 1975 р. до 4-ї сесії Верховної Ради СРСР 9-го скликання:

"Назовні Радянський Союз – найзавзятіший прихильник Декларації прав людини, а всередині СРСР громадяни ще настільки безправні, що й не сміють вимагати тих прав, і Декларація ще ніколи не була надрукована українською мовою.

Назовні Радянський Союз виступає проти колоніалізму, за право націй на самовизначення, а всередині СРСР придушує будь-які прояви неросійських націй до відокремлення від Росії і створення самостійних держав...

... Фактично діяльність уряду СРСР суперечить законам СРСР".

Суперечить тому, що ці закони кожного разу слід розуміти не так, як вони написані, а так, як того зажадає керівництво партії. Фактично закон в СРСР є пастка для наївних людей: провокує, але не захищає від свавілля.

Якщо навіть погодитися з тим, що партія мусить бути керівним ядром суспільства, то звідси ще аж ніяк не випливає, що будь-який інший спосіб думання, окрім партійного, є

антиконституційним. Конституція надає радянським людям свободу слова, свободу друку, свободу зборів та демонстрацій. Керівне ядро не має права витлумачувати ці демократичні статті Конституції на власну користь – його завдання полягає лише в тому, щоб демократичні свободи зробити справжніми, а не лише формально-декларативними. Якщо ж воно діє навпаки, тоді антиконституційною є діяльність самого ядра, але ж не тих громадян, котрі виборюють демократичні свободи. Конституція стоїть вище від волі уряду – вище тому, що науково та історично суб'єктом права є не партія і не держава, а людина.

Бюрократія намагається ліквідувати цю тисячолітню правову норму – і через те на практиці виникає ситуація, про яку в Українській Радянській Енциклопедії сказано:

"Він (тобто раб – Укр. Гр. Спр.) був об'єктом, а не суб'єктом права".

3. Жорстокість вироків

У 1972 році на Україні почалися масові арешти. Було заарештовано десятки молодих людей, що співчували І. Дзюбі, книга якого "Інтернаціоналізм чи русифікація?" набула популярності в самвидаві.

Кандидат філософських наук Василь Лісовий ніде вголос не висловлював своїх симпатій до шістдесятників, – як почали називати цю молодь – він був зосереджений на науковій роботі. Та коли Лісовий почув про арешти І. Дзюби, І. Світличного, Є. Сверстюка, В. Стуса, О. Сергієнка й інших, совість йому звеліла: мовчати не можна! Лісовий добре знав, що ні загальнолюдські правові норми, ні радянське законодавство не давали жодних підстав для цих арештів. По суті вони були антиправові, антиконституційні – отже антирадянські. Сповнений віри в святість Радянської Конституції, комуніст Василь Лісовий звернувся з листом до керівництва партії та уряду, в якому обґрунтував незаконність арештів. Наприкінці листа він написав приблизно таке: якщо ці люди злочинці, тоді я також злочинець, бо поділяю їхні погляди. Далі сократівська послідовність приводить його до висновку: звідси випливає, що мене також слід заарештувати й судити разом з ними. Звичайно, Лісовий, пишучи ці рядки, не вірив, що його за них арештують.

Але бездушна машина КДБ спрацювала негайно. "Прохання" В. Лісового було задоволене з фантастичною щедрістю: він засуджений до 7 років ув'язнення і 3 років заслання.

За що? Адже ж його листа ніхто не читав, окрім урядовців та суддів. Виникає запитання: невже ці люди такі непевні за свої радянські переконання, що вирішили негайно унебезпечити себе від "агітації" В. Лісового?..

А ось інший приклад. Святослав Караванський та Григорій Прокопович не приховували свого націоналізму – він становить сутність їхніх переконань. Відомо, що В. І. Ленін вимагав розрізняти націоналізм поневоленої нації та націоналізм тієї нації, яка поневолює. Націоналізм поневоленої нації В. І. Ленін не лише не засуджував, а політично й морально виправдовував. Особливо тоді, коли він, націоналізм, має не наступальний, а захисний характер. Проте С. Караванський, Г. Прокопович та сотні інших українських націоналістів, котрі мирними засобами домагалися незалежності України, відразу ж по війні були засуджені за свої переконання до 25 років ув'язнення. Потім, у хрущовські часи, деякого з них на кілька років випускають на волю. Та відразу ж після того, як скінчилася хрущовська відлига, їх знову заганяють до концтаборів за те ж саме – за переконання.

Через рік-півтора завершується строк ув'язнення С. Караванського, який загалом дорівнює близько 30 років. Ми змушені запитати: чи органи КДБ не продовжать йому цей строк іще на 10-15 років? Адже ж С. Караванський не приховує, що він не зрікся своїх націоналістичних переконань – вони в нього лише зміцніли та загартувались. Йому також добре відомо, що за радянськими законами ці переконання, як і їхня пропаганда, не є злочин.

Схему, за якою діє КДБ, що правозахисний націоналізм поневолених народів – явище, за Леніном, цілком природне й політично виправдане, – перетворити на "тяжкий державний злочин", добре показує справа В. Марченка. Філолог і лінгвіст, він звинувачувався відразу в

українському й азербайджанському націоналізмі. Уже цього досить, щоб зрозуміти: ніякого тут націоналізму не було взагалі.

На суді азербайджанський націоналізм було відкинуто (ст. 63 КК Аз. РСР) і залишено тільки український.

Суд (цитуємо вирок суду) "встановив, що Марченко В.В., проживаючи в місті Києві, під впливом націоналістичних переконань, котрі склалися в нього в результаті ознайомлення з нелегальною антирадянською літературою та прослухування ворожих передач західних радіостанцій, неправильного сприйняття окремих питань національної політики Радянської Держави, з кінця 1965 по 1973 рік з метою підризу та послаблення Радянської влади..."

Уриваємо цитування вироку, бо й так усе ясно: прості, нормальні вчинки, котрі є природним виявом громадського життя, жодним чином не підпадають під будь-яку зі статей Кримінального Кодексу УРСР, не кажучи вже про міжнародні конвенції. А щоб змусити Кримінальний Кодекс працювати на КДБ, свавільно вписується оця формула: "...з метою підризу та послаблення Радянської влади..." Убгавши цю формулу туди, куди вона не лізе, талановитому філологові за його любов до української та азербайджанської мов можна приписати "тяжкий державний злочин".

В. Марченко на підставі цього відверто демагогічного звинувачення був засуджений до шести років позбавлення волі у виправно-трудоцій колонії суворого режиму та двох років заслання.

Василь Федоренко 19 вересня 1974 року нелегально перейшов кордон на станції Чоп. Чехословацькі прикордонники його заарештували й передали радянським органам влади. У березні 1975 року Ужгородський облсуд на підставі ст. 56 (зрада Батьківщини, перехід на бік ворога) та ст. 62 КК УРСР засудив його до 15 років ув'язнення, із них п'ять років Володимирської в'язниці.

Якщо дотримуватися нормальної логіки, тоді із цього нелюдського вироку випливає, що ЧССР – ворожа для СРСР країна. Бо як інакше можна було інкримінувати В. Федоренкові "перехід на бік ворога"?..

Справа ж у тому, що В. Федоренко раніше відбув строк покарання за націоналістичні переконання – і саме через те до нього була застосована не ст. 75 (перехід кордону без встановленого паспорта або дозволу), що карає позбавленням волі від одного до трьох років, а ст. 56. При цьому не посоромилися навіть оголосити Чехословаччину ворожою державою. А, може, так про неї й думають у КДБ?..

В. Федоренко у своєму останньому слові на суді сказав:

"Громадяни судді! Невже незалежність моєї думки така небезпечна для вашого ладу? Невже мої думки – і тільки думки – спонукують вас закидати мені таке фантастичне звинувачення як зрада Батьківщини й виголошувати брутальний вирок?!.. Скоро ви відзначатимете 30-річчя Перемоги. Тоді ви не боялися ні гармат, ні танків – така армія! А тепер ви боїтеся моїх переконань..."

Тільки там може існувати свобода й демократія, де уряд не боїться свого народу і говорить йому правду як про свої досягнення, так і про недоліки... Держава ж, у якій уряд приховує від народу правду, не може бути ні демократичною, ні вільною".

В. Федоренко, протестуючи проти дикого свавілля, оголосив безстрокове голодування. Перебуваючи на грані смерті, він тримає його багато місяців.

Ми могли б навести десятки прикладів, коли український націоналізм – справжній чи вигаданий – спричиняється до нелюдських вироків. Це наочно показує, що судить не Радянська влада (її закони не дозволяють судити за захисний націоналізм) – судять запеклі шовіністи-великодержавники. Судить Сила, а не Право.

4. Після Гельсінкської Наради

Коли готували Європейську Нараду, серед української громадськості ходили чутки: ось

незабаром буде амністія; діти, що вже стали школярами, обіймуть своїх кістлявих батьків, яких вони ніколи не бачили на волі.

Але ж надії виявилися марними. Гельсінкські Угоди – так само, як Загальна Декларація прав людини – потрапили в пропагандистські жорна, звідки завжди з'являлося те ж саме мливо: гучні слова, що не відповідають практиці.

Ми не будемо казати про вільне спілкування людей різних країн та континентів: то вже така розкіш, про яку українець і мріяти не має права. Йдеться передусім про те, щоб органи влади, котрі називають себе радянськими, дотримувались своїх власних законів.

Група може навести багато прикладів, коли в'язнична адміністрація змушує українських політв'язнів та їхні родини розмовляти на побаченнях лише російською мовою. Напевне, це пояснюється практичною потребою: щоб можна було ці розмови контролювати. Та коли мислити ширше, тоді ця адміністративна ситуація набирає символічного змісту: заради зручності тюремника ти мусиш відмовитись від найбільшого духовного скарбу – від рідної мови.

Або, скажімо, ст. 6 Виправного-трудоного Кодексу УРСР передбачає:

"Особи, вперше засуджені до позбавлення волі, які проживали до арешту або були засуджені на території Української РСР, відбувають покарання, як правило, в межах Української РСР".

Виникає природне запитання: як же потрапили до мордовських таборів оті десятки тисяч українців, що, за свідченням М. Масютка, становлять там близько 70 відсотків усіх в'язнів? Чи, може, після Гельсінкської Наради справа докорінно змінилася? А проте Група має численні докази, що жодних змін на краще в цій справі не сталося.

Стаття 6 ВТК УРСР передбачає виняткові випадки, коли "з метою більш успішного виправлення" українських в'язнів можна вивозити в інші республіки. Невідомо, яка саме педагогіка тут мається на увазі – відомо лише те, що за півстоліття українців у Мордовії померло більше, ніж народилося мордвинів.

В розпорядженні Групи немає повних даних про українських політв'язнів – є лише окремі відомості, котрі вдалося зібрати. Наведемо деякі з них.

Чоловічі зони в Мордовії

Особливо суворий режим

(431120, Мордовська АРСР, Zubovo-Polyanskyi rayon, Sosnovka, ust. ЖХ 385/1-6)

Гель Іван Андрійович – строк таб. та заслання: 10+5; дата звільнення: 12. I. 1987 р., рік нар.: 1936; фах: студент-історик; рік арешту: 1972.

Мороз Валентин Якович – строк таб. та заслання: 9+5, із них 6 років тюрми; дата звільн.: I. VI. 1984; рік нар.: 15. IV. 36; фах: історик; рік арешту: 1970.

Осадчий Михайло Григорович – строк таб. та заслання: 7+3; дата звільн.: 12. I. 1982; рік нар.: 1936; фах: письменник; рік арешту: 1972.

Караванський Святослав Григорович – строк таб. та заслання: 25+10; дата звільн.: 1978; рік нар.: 1920; фах: поет-публіцист; рік арешту: вдруге 1965.

Шумук Данило Лаврентійович – строк таб. та заслання: 10+5; дата звільн.: 12. I 1987; рік нар.: 1914; фах: письменник; рік арешту: втретє 1972.

Курчик Микола Якович – строк таб. та заслання: 28; дата звільн.: 1978; рік нар.: 1927; фах: слюсар; рік арешту: 1946, 1954.

Мурженко Олексій – строк таб. та заслання: 15; дата звільн.: 1986; рік нар.: 1942 вантажник; фах: – ; рік арешту: 1971.

Ребрик Богдан – строк таб. та заслання: 7+3; дата звільн.: 1984; рік нар.: 1938; фах: 1925 студент; рік арешту: вдруге 1970.

Романюк Василь Омелянович – строк таб. та заслання: 10; дата звільн.: 1982; рік нар.: – ; фах: священник; рік арешту: вдруге 1972.

Шинкарук Трохим – строк таб. та заслання: 12; дата звіль.: 1982; рік нар.: – ; фах: поет; рік арешту: вдруге 1970.

Євграфов... –

Суворий режим

(Мордовська АРСР, Теньгушовський район, с. Барашево, уст. ЖХ-385/3-5).

Чорновіл Вячеслав Максимович – строк таб. та заслання: 6+5; дата звіль.: 12. I. 1983; рік нар.: 1937; фах: журналіст; рік арешту: 1972.

Стус Василь Семенович – строк таб. та заслання: 5+3; дата звіль.: 12. I. 1980; рік нар.: 1936; фах: поет; рік арешту: 1972. (Мордовська АРСР, ст. Потьма, селище Лісне, уст. ЖХ-385/19).

Жураківський Михайло – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: 1978; рік нар.: 1921; фах: – ; рік арешту: 1953.

Кравців Ігор Іванович – строк таб. та заслання: 5; дата звіль.: 1977; рік нар.: – ; фах: інженер; рік арешту: 1972.

Семенюк Роман – строк таб. та заслання: 28; дата звіль.: 1977; рік нар.: 1927; фах: – ; рік арешту: 1949.

Жіночі зони в Мордовії

(431200, Мордовська АРСР, Теньгушовський р-н, с. Барашево, уст. ЖХ-385/3-4)

Калинець Ірина Онуфріївна – строк таб. та заслання: 6+3; дата звіль.: 12. I. 1981; рік нар.: 1940; фах: поетеса; рік арешту: 1972.

Попович Оксана Зенонівна – строк таб. та заслання: 8+5; дата звіль.: 1986; рік нар.: 1925; фах: – ; рік арешту: вдруге 1973.

Сеник Ірина Михайлівна – строк таб. та заслання: 6+5; дата звіль.: 17. XI. 1983; рік нар.: 1926; фах: медсестра; рік арешту: 1972.

Шабатура Стефанія Михайлівна – строк таб. та заслання: 5+3; дата звіль.: 12. I. 1980; рік нар.: 1938; фах: художниця-гобеленниця; рік арешту: 1972.

Табори Пермської області

(618810, Пермська обл., ст. Всесвятська, ВС-389/35)

Калинець Ігор Миронович – строк таб. та заслання: 6+3; дата звіль.: 1981; рік нар.: 1940; фах: поет; рік арешту: 1972.

Коваленко Іван Юхимович – строк таб. та заслання: 5; дата звільнення: 12. I. 1977; рік нар.: 1914? фах: філолог; рік арешту: 1972.

Марченко Валерій В. – строк таб. та заслання: 6+2; дата звіль.: 1981; рік нар.: 1947; фах: філолог; рік арешту: VI.1973

Пронюк Євген Васильович – строк таб. та заслання: 7+5; дата звіль.: 1984; рік нар.: 1936; фах: філософ; рік арешту: 1972.

Світличний Іван Олексійович – строк таб. та заслання: 7+5; дата звіль.: 1984; рік нар.: 1929; фах: філолог; рік арешту: 1972.

Симчич Мирослав – строк таб. та заслання: 15, вдруге; дата звіль.: 1982; рік нар.: 1917; фах: – ; рік арешту: вдруге 1968.

Басараб Дмитро – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: 1978; рік нар.: – ; фах: – ; рік арешту: 1953

Верхоляк Дмитро – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: 1980; рік нар.: – ; фах: – ; рік арешту: 1955

Шуляк Олекса – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: 1978; рік нар.: – ; фах: – ; рік арешту: 1953.

Підгородецький Василь – строк таб. та заслання: 28; дата звіль.: 1982; рік нар.: 1925; фах: – ; рік арешту: 1953.

Пришляк Євген – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: 1977; рік нар.: – ; фах: – ; рік арешту: 1952.

Мамчур Степан – строк таб. та заслання: 25; дата звіль. : 1981; рік нар.: – ; фах: – : рік арешту: 1956.

Квецко Дмитро – строк таб. та заслання: 15+5; дата звіль.: 1987; рік нар.: 1935; фах: вчитель; рік арешту: 1967.

Мотрюк Микола Миколайович – строк таб. та заслання: 4; дата звільнення: – ; рік нар.: 20. II. 1949; фах: – ; рік арешту: – ;

Шовковий Іван Васильович – строк таб. та заслання: 5; дата звільнення: – ; рік нар.: 7. VII. 1950; фах: інженер; рік арешту: – ;

Демидів Дмитро Ілліч – строк таб. та заслання: 5; дата звіль.: 1978; рік нар.: 3. XI. 1948; фах: інженер; рік арешту: 1973

Мармус Володимир В. – строк таб. та заслання: 6+5; дата звіль.: 1982; рік нар.: 1949, фах: робітник; рік арешту: 1973;

Мармус Микола Васил. – строк таб. та заслання: 5+3; дата звіль.: – ; рік нар.: 1947; фах: – ; рік арешту:

(Пермська обл. Чусовський р-н, с. Кучино, ВС-389/36)

Сверстюк Євген Олександрович – строк таб. та заслання: 7+5; дата звіль.: 1984; рік нар.: 1928; фах: письменник; рік арешту: 1972.

(Пермська обл., Чусовський р-н, ВС-389/36)

Берничук Анатолій – строк таб. та заслання: 12; дата звіль.: 1982; рік нар.: 1939; фах: – ; рік арешту: 1970.

Гриньків Дмитро Дмитрович – строк таб. та заслання: 7+5; дата звіль.: 1985; рік нар.: II. VI. 48; фах: поет; рік арешту: 1973.

Чупрій Роман Васильович – строк таб. та заслання: 4; дата звіль.: – ; рік нар.: I. VII. 48; фах: – ; рік арешту: – ;

Різників Олекса Сергійович – строк таб. та заслання: 6+5; дата звіль.: 1977; рік нар.: 1938; фах: поет; рік арешту: 1971.

Гирчак Григорій Андрійович – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: 1977; рік нар.: 1930; фах: художник; рік арешту: 1952.

Гуцало Юрій – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: – ; рік нар.: 1928; фах: – ; рік арешту:

Строцинь Павло – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: 1983; рік нар.: 1928; фах: – ; рік арешту: 1958.

Сеньків Володимир Йосафатович – строк таб. та заслання: 4+3; дата звіль.: 1980; рік нар.: 1954; фах: – ; рік арешту: 1973.

Киселик Василь – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: 1978; рік нар.: 1927; фах: – ; рік арешту: 1953.

Глива Володимир – строк таб. та заслання: 28; дата звіль. 1977; рік нар.: – ; фах: – ; рік арешту: 1949.

Палійчук Дмитро – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: – ; рік нар.: 1928; фах: – ; рік арешту: – ;

Кулак Онуфрій – строк таб. та заслання: 15; дата звіль.: – ; рік нар.: 1928; фах: – ; рік арешту: – ;

Янкевич Степан – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: – ; рік нар.: 1928; фах: – ; рік арешту: – ;

Федюк Василь – строк таб. та заслання: 15; дата звіль.: – рік нар.: 1925; фах: – ; рік арешту: – ;

(618801, Пермська обл., Чусовський р-н, селище Половинка, ВС-389/37)

Лісовий Василь Семенович – строк таб. та заслання: 7+3; дата звіль.: 1982; рік нар.: 1937; фах: філософ; рік арешту: 1972.

Володимирська тюрма

(600020, м. Володимир-20, уст. ОД –І, ст. 2)

Антонюк Зіновій Павлович – строк таб. та заслання: 7+3; дата звіль.: 1982; рік нар.: 1943; фах: інженер-хімік; рік арешту: 12. I. 72.

Бондар Микола Васильович – строк таб. та заслання: 7+3; дата звіль.: 1981; рік нар.: 21. XI. 1939; фах: філософ; рік арешту: 7. XI. 1971.

Гайдук Роман Васильович – строк таб. та заслання: 5+3; дата звіль.: – ; рік нар.: 1937 – ; фах. – ; рік арешту: – ; 1974.

Здоровий Анатолій – строк таб. та заслання: 7+?; дата звіль.: – ; рік нар.: I. I. 38; фах: кандидат тех. наук; рік арешту: 1973.

Рокецький Володимир Юліянович – строк таб. та заслання: 5+?; дата звіль.: – ; рік нар.: 1930; фах: публіцист; рік арешту: 12. I. 1972.

Приходько Григорій Андрійович – строк таб. та заслання: 5; дата звіль.: 1978; рік нар.: 1935; фах: інженер-електронік; рік арешту: 1974.

Попадюк Зорян Володимирович – строк таб. та заслання: 7+5; дата звіль.: 1983; рік нар.: 1953; фах: студент Львівського університету; рік арешту: 1973.

Сергієнко Олександр Федорович – строк таб. та заслання: 7+3; дата звіль.: 1982; рік нар.: 26. VI. 1932; фах: художник-реставратор; рік арешту: 13. I. 1972.

Сапеляк Степан Євстахійович – строк таб. та заслання: 5+3; дата звіль.: 1981; рік нар.: 26. III. 52; фах: студент; рік арешту: 1973.

Турик Андрій Маркович – строк таб. та заслання: 25; дата звіль.: 1983; рік нар.: 14. X. 27; фах: – ; рік арешту: 1958.

Будулак-Шаригін Микола Олександрович – строк таб. та заслання: 10; дата звіль.: 1978; рік нар.: 22. IV. 26; фах: – ; рік арешту: 20. IX. 68.

Педан Леонід – строк таб. та заслання: – ; дата звіль.: – ; рік нар.: – ; фах: – ; рік арешту: – ;

Шухевич Юрій Романович – строк таб. та заслання: 10; дата звіль.: 1983; рік нар.: 28. III. 1933; фах: публіцист; рік арешту: втретє 1972.

Федоренко Василь Петрович – строк таб. та заслання: 15; дата звіль.: 1990; рік нар.: 30. III. 1928; фах: – : рік арешту: 16. XI. 1975.

Заслання

Горбаль Микола Андрійович – Томська обл., с. Парабель, СУ-6, вагон 16.

Гандзюк Володимир – 636400, Томська обл., Чайнський р-н, с. Підгорне, Лермонтова 34/4.

Кампов Павло Федорович – 836842, Томська обл., Первомайський р-н, с. Комсомольське, пров. Поштовий, 3, кв. 2.

Коц Микола – Томська обл., с. Гегульдєт, вул. Пушкіна, 48, кв. 2.

Кравець Андрій – 636500, Томська обл., Верхньокетський р-н, п/в Білий Яр, селище Полуденовка.

Прокопович Григорій Григорович – Красноярський край, с. Курагіно, вул. Молодіжна 3-б.

Губка Іван Миколайович – 663120, Красноярський край, Пировськ, вул. Коренева, 47.

Група ставить собі за мету й надалі збирати відомості про українських політв'язнів. Але того, що тут є, цілком досить, щоб зробити висновок: "винятковий випадок", не передбачений ст. 6 ВТК Української РСР, перетворився на норму – жоден із названих політв'язнів не відбуває визначене судом покарання на батьківщині. За вірші, які ніколи не були оприлюднені, талановиті поети Ігор Калинець та його дружина Ірина Калинець на 9 років вивезені з України, щоб у снігах Мордовії зазнати кадебістського перевиховання "у дусі чесного ставлення до праці" (ст. I. ВТК УРСР). Де ще отак "перевиховують" поетів, окрім СРСР і Китаю?

Зате психлікарнями Україна цілком забезпечена.

Василь Рубан постановою Київського облсуду у вересні 1972 р. кинутий до Дніпропетровської спецпсихлікарні за вилучений у нього рукопис, що має промовисту назву:

"Україна комуністична самостійна". Ця тема розглядалася в попередніх розділах. Для українських політв'язнів такий спосіб мислення є типовим.

Анатолій Лупиніс потрапив туди без судової постанови – його взяли у 1971 році, щоб трохи "підлікувати". Взяли – та й "забули" виписати. Лупиніс був позбавлений волі з 1957 до 1967 року, брав участь у страйку в Мордовському таборі 385/7. За це був кинутий до Володимирської тюрми. Провадив 8-місячне голодування, внаслідок якого став інвалідом. Зо два роки був прикутий до ліжка табірної лікарні, а в 1967 році виправданий. Родичі й друзі гадають: Лупиніс перебуває в спецпсихлікарні за те, що 22 травня 1971 року читав вірші біля пам'ятника Т. Шевченкові.

Борис Ковгар кинутий до Дніпропетровської спецпсихлікарні в 1972 році за те, що відмовився працювати на КДБ. Група Сприяння має у своєму розпорядженні всі необхідні дані, щоб це підтвердити.

Микола Плахотнюк, лікар-фтизіатр, з 12 січня 1972 року до серпня 1976 року перебував у Дніпропетровській спецпсихлікарні, відтак переведений до Казанської лікарні аналогічного типу.

Далі ми подаємо окремі факти грубого порушення прав людини, що сталися протягом останніх місяців.

Михайло Ковтуненко, київський лікар, у вересні 1976 року був заарештований за те, що відмовився працювати на КДБ. Так само, як у випадку з Ковгаром, Група має поважні докази, які дають право це стверджувати. Йому інкримінувалося хабарництво – як у відомій справі вінницького лікаря М. Штерна.

Нещодавно надійшли відомості, що М. Ковтуненка без суду перевели із в'язниці до Київської психлікарні. Якщо світова громадськість про нього мовчатиме – його "забудуть" виписати так само, як Ковгара і Лупиноса.

2 листопада 1976 року до Вінницької обласної психлікарні був кинутий Йосип Тереля. У свої 33 роки Тереля за релігійні та націоналістичні переконання відбув 14 років ув'язнення в таборах, тюрмах та спецпсихлікарнях. У квітні 1976 року його звільнено. Визнаний цілком здоровим і навіть військовозобов'язаним, хоч насправді став інвалідом – під час в'язничних катувань йому ушкоджено хребет. Працював столярем у районній лікарні. Тут його й забрала швидка допомога, щоб спровадити до божевільні.

Й. Тереля – перспективний поет. Йому не дали вчитися, але стримати почуттів, які він висловлює у своїх віршах, ніхто не здатний. Саме за свою національну та релігійну безкомпромісність, що здебільшого виявляється в поезіях, Тереля ледь не половину життя віддав таборам, Володимирській в'язниці та спецпсихлікарням. Ось що пише Й. Тереля з Вінницької психлікарні:

"Сьогодні, 10-го, отримав першу ін'єкцію – хоча нікого про це не просив. Але коли хочуть "добра" ближньому, то люди іноді йдуть на всілякі недозволені (тобто аморальні, не від совісті) вчинки. Реакція забулькала – благо, кислоти багато.

В камері майже 40 різних хворих. Мене помістили з буйними, та ще до цього підкидають алкоголіків з білою гарячкою, які щонаочі кричать, як недорізані. Ніяких прогулянок – повітря заборонене! Контакти так само, навіть санітарів попереджають, щоб зі мною не розмовляли, "нікакх передвіжених". Годують препогано, майже тюремна баланда, а бувають дні, коли не відрізниш, де ти. Видно, КДБ мало на меті ще за місяць до шабашу підготуватися до вбивства чужими руками. Як для мене, то це просто сестри – Психіатрія та Міліція, вони прислужилися напівлегендарному КДБ, щоб показати себе з гарної сторони, а то, не дай Боже, "метку" поставлять. До цього мене викликав капітан міліції Тимошук і почав шантажувати, що мене посадять як "тунеядця", бо ніде не працюю, хоча прекрасно знав, що я працював і працюю".

До грубих порушень прав людини, котрих після Гельсінкської Наради аж ніяк не поменшало, слід зарахувати "табірні суди" – заходи, запозичені безпосередньо із беріївського

судочинства. "Суд" відбувається без свідків, без адвоката і часто-навіть без представника місцевого органу влади, що має здійснювати нагляд. Типова "трійка" сталінських часів! За допомогою цієї "трійки" табірна адміністрація запроторює активних людей, що вимагають статусу політв'язня, до Володимирського Централу на тяжкі муки, а всю зону тримає в страху й покорі. Саме так приборкували 36-у зону, відправивши до в'язниці Красняка, Вудку, Сергієнка та інших політв'язнів. Із 14 українських політв'язнів Володимирської тюрми 12 запроторено туди "табірними судами" – здебільшого на три роки.

Наприкінці належить підбити підсумки. Вони вельми невтішні: ось уже понад рік минуло після Гельсінкської Наради, а для українського народу вона не принесла жодних полегшень. Будуються нові тюрми, збільшується штат КДБ. Сьогодні в кожній установі є свій куратор-кадебіст. Прослуховування телефонних розмов, перлюстрація приватного листування, мікрофони в стелях, наперед заплановані напади "хуліганів" на поборників прав людини – все це перетворилося на буденні явища. А поскаржитись нікому.

Щоправда, арештів за політичними мотивами сьогодні менше, ніж у 1972 році, зате кожен, хто вважається "неблагонадійним", втрачає роботу за фахом. Кадри сторожів, кочегарів та чорноробів поповнюються за рахунок письменників, юристів, філологів. Психлікарні все ще використовуються як установи для "перевиховання" інакодумців. Штучно фабрикуються кримінальні справи, де немає політичних мотивів – наприклад, звинувачення в хабарництві. Небажання працювати на КДБ (тобто бути стукачем) переслідується з садистичною жорстокістю. Затє стукачі негайно дістають підвищення по службі.

Фактично сьогодні все життя в країні контролюється органами КДБ – від постелі службовця, над якою стирчать мікрофони (часом навіть незамасковані!) до робочого кабінету письменника. Так, скажімо, Микола Руденко сам покликав кадебістів, щоб вони повиймали мікрофони із його стелі. Пізніше кадебісти вирішили приставити до Руденка стукача, обравши на цю малопочесну роль лікаря Михайла Ковтуненка. Коли ж Ковтуненко відмовився їм служити – його негайно арештували за "хабарництво".

А ось інший приклад. Після незаконного обшуку колишнього політв'язня Олексія Тихого його затримали як підозрюваного у пограбуванні крамниці. Наглядач почав його бити. Коли ж Тихий висловив протест підполковникові КДБ Мельникову В. О., той брутально вилаявся й крикнув: "А хто ви, собствено, такой?" Насправді ж це затримання потрібне було КДБ лише для того, щоб вилучити в О. Тихого рукописи. Через 2 доби його випустили, але ж рукописів не віддали.

Тим часом повертаються колишні політв'язні – повертаються незломлені, загартовані, сповнені рішучості продовжувати боротьбу за людські права. Досить проглянути склад нашої Групи, щоб у цьому пересвідчитись. Це – нове, незнайоме суспільне явище, до якого органи влади не готові. Виявляється, в'язниці, табори та спецпсихлікарні не здатні бути закатами супроти правозахисного руху. Навпаки: там гартуються кадри незламних борців за свободу. А діяти так, щоб політв'язні не поверталися, органи КДБ вже не здатні.

І якщо світова громадськість не послабить моральної підтримки, якщо преса та радіо західних країн приділятимуть більше уваги боротьбі за права людини в СРСР – найближче десятиліття стане періодом великих демократичних перетворень в нашій країні.

Від часів повалення феодалізму людина стала активним суб'єктом творення державної політики – тобто Суб'єктом Права. Це означає: якщо в країні є хоч одна особа, котра думає не так, як думає ціле суспільство – закон мусить охороняти її переконання. Інакше Арістотелі, Коперники, Ейнштейни, Маркси ніколи не зможуть з'явитися на світ – їх завжди кидатимуть до психлікарень та концтаборів.

Цивілізація єдина – це добре видно із Космосу. Для променя, що летить від Сонця, на земній кулі немає кордонів. Людина витворена із сонячного проміння – вона дитина Сонця. Хто ж має

право зупиняти її думку, що лине в Безмір? Заради життя на Землі, заради наших онуків та правнуків ми кажемо: годі! І разом з нами це кажуть Декларація прав людини та Гельсінкські Угоди, що були схвалені також радянським урядом.

Листопад-грудень 1976 р.

Олесь Бердник Петро Григоренко
Іван Кандиба Мирослав Маринович
Левко Лук'яненко Микола Руденко (керівник Групи)
Оксана Мешко Ніна Строката
Микола Матусевич Олексій Тихий

*Підписаний примірник зберігає Група Сприяння
6. XII. 1976.*

Микола Руденко

За виданням: УПР, 1978, с. 63-97.

ПРОТОКОЛ №1

засідання Української Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод від 15.12.1976

р.

Присутні: О.Бердник, Л.Лук'яненко, О.Мешко,
М.Матусевич, М.Маринович, М.Руденко.

Розглянули питання:

1. Розподіл обов'язків поміж членами Групи.
2. Затвердження тематичного плану на січень-травень 1976 р. (до Наради європейських країн у Белграді).

Ухвалили:

Перше питання (Розподіл обов'язків)

1. Створити у складі Групи Сприяння дві колегії – Редакційну та Інформаційну.

Редакційна Колегія готує документи (меморандуми) про правовий стан на Україні, котрі згідно з власною Декларацією Група Сприяння має поширювати серед Урядів країн-учасниць Європейської Наради.

До редакційної колегії входять: О.Бердник, Л.Лук'яненко, М. Руденко (голова).

Інформаційна Колегія згідно зі ст.19 Загальної Декларації Прав Людини

- а) шукає і отримує інформацію про виконання та порушення Гельсінкських Угод стосовно громадян УРСР, а також за межами республіки стосовно громадян української національності;
- б) приймає скарги, пропозиції тощо, підсумовує їх та перевіряє їхню достовірність;
- в) провадить облік українських політ'язнів та їх родин.

До складу Інформаційної Колегії входять: О.Мешко (голова), М.Матусевич, М.Маринович.

2. Створити в областях із складу членів Групи Сприяння та активістів кореспондентські пункти. Створення корпунктів а також роботу з активом доручити М.Матусевичу.

Друге питання (Тематичний план)

Група Сприяння впродовж найближчих п'яти місяців (січень-травень 1977 р.) має підготувати й поширити серед урядів країн-учасниць Європейської Наради 4 меморандуми такого змісту:

- а) Меморандум №2 – звернення до урядів країн-учасниць з приводу участі України в Нараді європейських країн у Белграді: кінець січня – початок лютого 1977 р. Готує М.Руденко.

- б) Меморандум №3 – режим утримання українських політ'язнів у тюрмах, спецпсихлікарнях та концтаборах; побачення з родинами, листування, посилки тощо. Режим для політ'язнів після звільнення – спецнагляд, працевлаштування, прописка. Кінець лютого – початок березня 1977 р. Готують О.Мешко та Л.Лук'яненко.

в) Меморандум №4 – право на виїзд за межі країни і право на повернення; еміграція українців, євреїв, німців та інших національностей; перешкоди, які чиняться органами влади. Кінець березня – початок квітня 1977 р. Готують О.Бердник та М.Матусевич.

г) Меморандум №5 – позасудові переслідування осіб, підозрюваних в інакодуманні та інакодумаючих. Виключення з інститутів і творчих організацій, звільнення з роботи, виселення, тощо. Заборона створювати гуртки, брати участь у колядуванні. Переслідування віруючих. Кінець квітня – початок травня. Готують М. Маринович та М. Матусевич.

Члени Групи Сприяння:

О.Бердник Л.Лук'яненко
О. Мешко М.Матусевич
М.Маринович М.Руденко

15.12.1976 р.

Архів СБУ. Арх. Справа №68057 фп, т. 15, арк. 176-177.

Українській Групі Сприяння виконанню Гельсінкських Угод

Світлична Надія Олексіївна
Київ-87, вул. Уманська, 35, кв. 20, тел. 72-37-92

Як мені стало відомо, мою заяву, адресовану Групі й Центральному Комітетові КППС 10 грудня 1976 р., вилучено разом з іншими матеріалами.

Оскільки повернення заяви може затриматись, і вона втратить свою актуальність, посылаю Вам відтворений текст заяви з проханням допомогти мені знайти десь на Землі місце, де б мені дали спокійно жити з моїм сином, не боячись за свою і його долю.

5 січня 1977 р. Надія Світлична

Українській Групі Сприяння виконанню Гельсінкських Угод Центральному Комітетові КППС

Щойно створена Українська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод, як і уряд Радянського Союзу, заявляє про повагу до людських прав, посылаючись, зокрема, на ст. 19 Декларації прав людини та конституційні гарантії свободи.

Необачно повіривши свого часу в декларативну недоторканість людської свободи, я надовго потрапила в пастку, розставлену буквою закону. В минулому активна комсомолка, чутлива до несправедливості, наприкінці 60-х років зацікавилася літературою самвидаву, зокрема на теми політичних ув'язнень у нашій країні – і вже майже п'ять років розплачуюсь за ту цікавість не лише своїм здоров'ям, а й здоров'ям малолітнього сина.

У 1972 році дворічну дитину підступно забрали до дитячого будинку без права бачитися з родичами – фактично до комфортабельної в'язниці, аби цим вплинути на мене – матір тієї дитини, що опинилася в далеко не комфортабельній в'язниці з усіма її віковими набутками.

Та дворічний націоналіст не виправдав покладеної місії й не змусив матір зректися своєї совісті. І все ж його майже помилували: позбавлення волі замінили на 4-річне заслання. Правда, вироків не дали ні мені, ні синові, та й вирішували нашу долю за щільно зачиненими дверима.

Однак за турботу, виявлену до мене і мого сина, уклінно дякую радянській владі й органам КДБ, що її уособлюють. Адже не відчувши власною шкірою тих етапів, безкінечних шпигунів, параш і суцільної девальвації людської гідності, чи позбулася б я коли-небудь баласту ілюзій?

Чи повірила б я, що наприкінці ХХ сторіччя в цивілізованому суспільстві, що проголошує комуністичні гасла, Шабатурі Стефанії дадуть старанно оформлений акт про знищення близько 200 її робіт "путем сожжения", а саму її гноїтимуть по карцерах (штрафних ізоляторах) тільки за те, що вона не хоче зректися художницького покликання і не стає на коліна перед своїми катами? Акт підписував інспектор оперчастини ЖХ-385/3 Сергеев, а благословляв

інквізиторське вогнище начальник табору майор Шорін.

Чи не сприйняла б я за наклеп, що поетові Стусові В., який їхав на складну операцію шлунку, зашиють у бушлат підслухувальний апарат, а потім заберуть у нього близько 800 віршів і перекладів, а з нього знущатимуться морально й фізично аж до цькування поліційними псами типу Сидельникова (в липні минулого року Стус, побитий цим посіпакою, потрапив до лікарні з шлунковою кровотечею). Керував цим детективним водевілем начальник оперативного відділу ЖХ-385/3 капітан Шалін, знов-таки не без участі майора Шоріна. Але режисер, як завжди, скромно сховався за лаштунки.

Мені пощастило. Я дістала тільки 4 роки таборів суворого режиму. За тих 4 роки ми тричі бачилися з сином; під час останнього побачення він навіть упізнав свою матір в обличчя. Михайло ж Сорока, що відбув там близько 30 років, не побачив своїх онуків, помер у неволі. Його дружині Катерині Зарицькій, яка добувала 25-річний строк, не дали попрощатися навіть із мертвим чоловіком, поховали гірше, ніж собаку: з біркою-номером на носі і під конвоєм. Про нього не скажеш словами "Чеккеріні помилуваний смертю".

Зрештою фізична смерть – часто лише початок убивства. У 1970 році було вбито Аллу Горську, потім забрали її листи, а далі й саме ім'я художниці стерли з її робіт. Та що там Горська чи Сорока, адже паплюження мертвих стало нормою поведінки навіть у найвищих сферах (так було зі Сталіним, так сталося з Хрущовим, і з нетерпінням чекається чергової нагоди потоптатись по мертвому).

Я тепер на волі, "на такій волі, як собака на прив'язі", а може й гірше, бо нашійник – то ще не зашморг.

І як людина вільна, як мати своєї дитини, я з усією відповідальністю заявляю сьогодні, в день Прав Людини, що вважаю нижче людської гідності після всього пережитого бути громадянином найбільшого в світі, наймогутнішого, найдосконалішого концтабору.

10 грудня, 1976 р.

Надія Світлична

Київ, вул. Уманська, 35/20

За виданням: УПР, 1978, с. 195-198.

ЗАЯВА

Прокуророві м. Москви

Копія: Прокуророві м. Києва

Копія: Міжнародній Колегії Юристів

Керівник Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод М. Руденко

Згідно з постановою прокурора м. Москви (ордер підписав Тихонов 10 грудня 1976 р.) у членів Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод від 23 до 25 грудня були проведені незаконні обшуки. Під обшуки, крім мене, потрапили О. Бердник, Л. Лук'яненко, О. Тихий, І. Кандиба. Проводячи ці обшуки, працівники прокуратури м. Москви свідомо ігнорували той історичний факт, що УРСР є суверенною державою, повноправним членом ООН, у межах якої діють свої власні закони – починаючи від Конституції УРСР і закінчуючи Процесуальним кодексом УРСР. Взагалі, дії грубим способом порушують суверенітет України, принижують національну честь і гідність її громадян. Вони є ще одним доказом, що Гельсінкські Угоди, а також Декларація прав людини, підписані Радянським урядом, в СРСР все ще грубо порушуються. Крім цього, ці незаконні дії найбільш переконливим способом підтверджують висновок Української Групи Сприяння про те, що Договір від 30 грудня 1922 р. про створення СРСР з волі шовіністично настроєних офіційних осіб РРФСР, які поклали в основу своїх дій не Право, а Силу, від деякого часу перестав бути

державною і національною реальністю.

Ані формально, ані по суті справи, прокуратура м. Москви не має права проводити обшуки на території України: вона покликана Конституцією своєї власної республіки охороняти закони РРФСР, а не закони УРСР. Між іншим, щодо мене це беззаконня вчинено двічі: 18 квітня 1975 р., коли підпали під репресії члени радянської групи "Міжнародної Амністії", і тепер, коли дії Московської прокуратури направлені проти Української Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. В останньому випадку це беззаконня явно доводить, що справа проти Української Групи Сприяння порушена не в Києві, а в Москві – цебто на території сусідньої держави.

В процесі обшуку в моїй квартирі були допущені грубі порушення Процесуального кодексу УРСР. Так, наприклад, згідно зі ст. 180 ПК УРСР, обшук повинен проводитися вдень. Покликатися на виняткові обставини не було підстав. Все одно в мене на квартирі обшук проводився від 20-ї години 23 грудня до 10-ї години ранку наступного дня. І моя дружина, і сусіди цілу ніч не спали.

Ті, що проводили обшук, увірвалися в квартиру у підступний спосіб: свідок Приходько І. І. постукала в двері, щоб нібито вручити телеграму. Це була брехня, яка свідчить про змову між свідком і тими, які проводили обшук. Більше того: другий свідок, Товнес В. В., сам почав брати активну участь в обшуку і припинив тільки після протесту моєї дружини. Це ясно показує, що свідки були зацікавленими особами.

Напередодні обшуку дружина зауважила, що в квартирі побував хтось сторонній. Помічалось це й раніше. Так, наприклад, під час мого перебування в психоневрологічній лікарні дружину покликали на розмову з психіатром, примусили залишити торбинку в сусіднім приміщенні і викрали ключ із в'язки. Я заявив проти цього протест працівникам лікарні, написав письмову заяву, котру було забрано в мене адміністрацією і передано в КДБ. І ось наслідок: під час обшуку виявилось, що в мої рукописи з провокаційною ціллю підсунуто 39 американських доларів.

Під час обшуку, крім документів Групи Сприяння, вилучено 3 томи моїх творів: том прози, том поезій (не менше 10 тисяч рядків) і том філософських творів. У протоколі обшуку вони також називаються "документами". Працівникам прокуратури пора би, нарешті, засвоїти, що там, де художні і філософські твори стають "документами" для судочинства, не може бути й мови про дотримання Загальної Декларації прав людини і Гельсінкських Угод.

Зокрема слід відзначити той факт, що найважливіші документи Групи пропали безслідно. Так, наприклад, Група у своєму Меморандумі №1 заявила: в її розпорядженні є докази, що Борис Ковгар і Михайло Ковтуненко були заарештовані лише за те, що відмовились співпрацювати з КДБ. Мова йшла про особисті свідчення зі власноручними підписами. У протоколі про ці документи не згадується.

Потрібно пояснити: обшук у моїй квартирі був переведений тоді, коли я був у поїзді. Створюється враження, що це було зроблено для того, щоби викрасти свідчення, які розкривають злочинні дії КДБ, а пізніше обвинуватити Групу у свідомому наклепі.

У зв'язку зі вказаними діями Московської прокуратури і органів міліції м. Києва вважаю обшук незаконним – він зневажає Декларацію прав людини, принижує національну гідність громадян УРСР, порушує законодавство республіки. З 25 грудня я приєднався до голодовки протесту, котра 23. XII. 1976 р. була оголошена моєю дружиною, а також членами Групи О. Бердником, М. Мариновичем, М. Матусевичем. Ми вимагаємо негайного повернення всіх вилучених документів Групи, художніх і філософських творів, друкарських машинок, фотоапаратів і т.д.

Оскільки гр. Тихонов, який підписав ордер на обшук квартир членів Української Групи Сприяння, цим самим свідомо вчинив дії, які принижують національну гідність громадян УРСР, вимагаємо негайного притягнення його до кримінальної відповідальності згідно зі

статтею КК РРФСР, відповідною до ст. 66 КК УРСР.

Якщо наші вимоги не будуть виконані, Московська прокуратура продемонструє цілому світові, на що здібний апарат юстиції, який замінив закони цивілізованої держави "правопорядком" доісторичних часів, де панувало не право п р а в о г о, а напівживе право сильного.

28.XII. 1976

Микола Руденко

м. Київ-84, Конча-Заспа,

1, кв. 8. тел. 614853 (незаконно вимкнутий)

За виданням: УІПР, 1978, с. 399-402.

МІЖНАРОДНОМУ ПЕН-КЛУБОВІ

Нью-Йорк

Відкритий лист

Дорогі друзі-письменники!

Не хотілося б турбувати Вас справами далеких колег, проте наші сьогоднішні клопоти можуть стати завтра Вашими клопотами, якщо світова літературна громадськість не проявить могутньої солідарності.

Ви вже, напевно, чули про довголітні репресії, яким піддають відомих публіцистів та літераторів І. Світличного, В. Мороза, Є. Сверстюка, В. Стуса, В. Чорновола, С. Караванського та багатьох інших українців або представників інших соціалістичних республік.

Тепер у діяльності органів держ. безпеки настав новий якісний період: вони особливу увагу приділяють боротьбі супроти футурології, фантастики, проти творів, що формують свідомість майбутнього, спонукують до еволюційних чи революційних змін. Так, наприклад, усі книги Олесе Бердника (біля 30 назв) за спеціальним "циркуляром" (цілком таємно) вилучено з усіх бібліотек і спалено (чим це не гітлерівські шабаші в 1933 році?). Його самого п'ять років тому виключено зі Спілки письменників і поставлено в жорстокі, жебрацькі умови існування.

Те ж саме вчинили з поетом і футурологом Миколою Руденком. Багато років він тривожив керівні органи України і СРСР, пропонуючи їм розглянути і взяти до уваги низку науково обґрунтованих футурологічних передбачень в сфері економіки, соціології тощо. Критика не забарилася (проте не літературна). Його виключено з Партії, зі Спілки письменників і піддано всебічному теророві.

В обох нас неодноразово проводили обшуки співробітники КГБ (в О. Бердника тричі, у М. Руденка – двічі). Майже весь літературний архів пограбовано: забрано десятки записників із задумами нових творів, незакінчені повісті та романи (футурологічні), десятки тисяч рядків поезій, котрі неможливо відновити, і також філософську працю "Гносис і сучасність" (у М. Руденка). Вилучено праці "Свята Україна", "Альтернативна Еволюція" та багато інших у О. Бердника.

Неможливо творчо працювати, чекаючи кожного дня (а точніше – ночі) брутальних, жорстоких гостей. Вам, друзі-письменники, напевно й не снилася така ситуація, коли в соціалістичній країні неuki-жандарми риються брудними лапами в рукописах фантастів та поетів, коли на їхні мрії про Світ Єдності, Людяності та Братерства падають зловісні тіні безжалісного сучасного.

Не вважайте ці факти випадком. Справа з фантастикою та футурологією вельми сумна у всій нашій багатонаціональній країні. Так, одразу після смерті відомого російського фантаста І. Єфремова гості з КДБ побували у його вдови, вчинили жорстокий обшук, позабирали багато цінних рукописів. На його ім'я довгий час було накладено табу. Передплата на шеститомник ліквідована. Після клопотань фантастів тритомник дозволено, але головні футурологічні твори ("Час бика", "Лез бритви", "Таїс афінська") вилучено з передплатних видань. Під заборонаю і

багато творів відомих фантастів братів Стругацьких. Ледве животіє видання зарубіжної фантастики. Майбутнє стало страхітливим приви́дом для органів безпеки – у ньому вони відчувають загрозу своєму всебічному пануванню.

І це так! Неможливо довго тримати вогонь думки та серця в паперових лабіринтах заборон і переслідувань. Стіни в'язниць і навіть смерть не зупинять польоту полум'яної мислі.

Брати-письменники! Підніміть голос протесту проти середньовічних переслідувань літераторів. Космічна ера вимагає вільних контактів, вільних думок, всеоб'єднання зусиль творців для побудови загальнолюдського світу радості й любові!

Ми чекаємо Вашого слова на захист. Ситуація грізна!

5 січня 1977 року

м Київ, Україна

Олесь Бердник, Микола Руденко

За виданням: УПР, 1978, с. 191-193.

Звірено з текстом оригіналу, що зберігається в архіві видавництва "Смолоскип" у Києві. – Ред.

ОБРАЩЕНИЕ

К КОММУНИСТИЧЕСКИМ ПАРТИЯМ США И КАНАДЫ

Коммунисты Америки и Канады!

Пришло время доказать на деле, что попрание Прав человека возмущает вас также, как и любого свободолюбивого гражданина планеты. Возмущает попрание этих прав не только в Чили, но и в любой другой стране.

В Советском Союзе готовится судебная расправа над людьми, поставившими своей целью борьбу за выполнение Хельсинских соглашений. На Украине и в Москве производятся обыски, изымаются списки политзаключённых, письма из тюрем и концлагерей. Сотрудники КГБ распространяют клеветнические измышления и связи с НТС, подбрасывают доллары, оружие, порнографические открытки, пытаются очернить поборников Прав Человека. Ненапечатанные романы, философские сочинения, десятки тысяч стихотворных строк вывозятся из писательских квартир, чтобы погибнуть в жандармских кострах. Руководителю Московской Группы Содействия Выполнению Хельсинских Соглашений профессору Ю.Орлову, распорядителю Общественного Фонда Помощи Политзаключённым А.Гинзбургу и филологу Л.Алексеевой угрожает арест. Их безопасность зависит также и от вас, коммунисты Америки и Канады. Если вы не выступите, вместе со всеми свободолюбивыми людьми мира, в защиту Ю.Орлова, А.Гинзбурга и Л.Алексеевой – они завтра могут оказаться там же, где находятся С.Ковалёв, В.Мороз, И. Светличный и сотни других Узников Совести, Молчание – это тоже помощь, но помощь не тем, кто борется за гражданские права, а тем, кто их попирает.

С кем же вы, коммунисты Америки и Канады?!!!

Члены Украинской Группы Содействия Выполнению Хельсинских: Соглашений:

О.Бердник П.Григоренко
Л.Лукьяненко И.Кандыба
О.Мешко М.Маринович
М.Матусевич М.Руденко
Н.Строкатова А.Тихий.

8.01.77.

Подписанный экземпляр сохраняет Украинская Группа Содействия Выполнению Хельсинских Соглашений.

Архив СБУ. Арх. Справа №67826 фп, т. 4, арк.

МЕМОРАНДУМ №2

Про участь України в Белградських Нарадах – 1977

За кілька місяців у Белграді з'їдуться керівні діячі 35 країн-учасниць історичної наради в Гельсінкі.

У Белградських нарадах будуть представлені й такі країни, населення яких удвоє-утроє менше, ніж втрати України в Другій світовій війні, і навіть такі, яких війна обійшла стороною. Річ ясна, така велика репрезентація може тільки радувати. Але чи буде представлена в Белграді багатостраждальна Україна, яка принесла незчисленні жертви в ім'я миру між народами?

Гельсінкська Нарада була присвячена якраз цій проблемі, проблемі миру й безпеки в Європі. Як же могло статися, що високорозвинута європейська країна з 50-мільйонним населенням і територією, яка перевищує будь-яку західноєвропейську державу, не була запрошена на форум народів у Гельсінкі?

Чому ніхто з учасників Гельсінкської Наради не помітив її відсутності? Невже Україна не є рівноправним членом ООН? Невже ж це не по її землі, від верхнього Дністра до пониззя Дінця Сіверського, котилися фашистські танки?

Риторичних питань можна поставити значно більше. Однак нам, членам Української групи сприяння виконанню Гельсінкських угод, добре відомо, чому це сталося. Спробуймо з'ясувати це непорозуміння з повною відкритістю. І, звичайно, не без почуття болю.

Західні дипломати, якщо не з трибун, то в кулуарах міжнародних нарад, і далі називають Радянський Союз по-старосвітському – Росією. Це не випадково. Той історичний факт, що російська імперія давно розпалась, а на її місці створився Союз суверенних держав, не був духовно засвоєний і психологічно закріплений ні на Заході, ні в самому Союзі. Традиція взяла гору над правом.

З погляду адміністративно-правового Радянський Союз слід би порівняти не до Сполучених Штатів, як це часом робиться, а до Об'єднаної Європи. Саме тут пробують об'єднати свої зусилля рівноправні держави-союзники. Саме тут твориться загальноєвропейський парламент, котрий за своїми прерогативами нагадує загальносоюзний уряд у його первісній формі. Але об'єднана Європа ніколи не була єдиною імперією, а Радянський Союз оформився на місці російської імперії, яка проіснувала кілька століть. Ось чому те, що оформилося після Жовтня, несло на собі всі потворності минулого.

Кожна з союзних республік, згідно з Конституцією СРСР, настільки суверенна, наскільки будь-яка держава Європейської спільноти, котру цілком можна назвати союзом.

Однак імперіалістичне минуле Росії висить чорною тінню над народами-союзниками, не дозволяючи їм говорити про свої конституційні права. Тому культ особи в гіршому розумінні, який повторює царський авторитет, замінюється іншим культом: із трибун проголошують слово "Союз", а розуміють "Росію". І в тому, що це триває шість повних десятиліть, є чимала провина західних діячів, котрим так само важко було зректися вікової традиції, як і народам Російської імперії.

Тим часом реальний суверенітет держав-союзників, задля якого пролито ріки крові, поступово переростає на протокольну умовність. А в останні роки шовіністично налаштовані офіційні особи Російської Федерації, котрих ніхто ніколи не карав за їхній войовничий шовінізм, зневажливо відкидають навіть цю жалюгідну умовність.

Наприклад, сьогодні, коли пишуться ці рядки, старший слідчий прокуратури міста Москви, якийсь Тіхонов, риється в паперах, вилучених за його розпорядженням у п'ятьох членів Української групи сприяння виконанню Гельсінкських угод. Йому навіть не спало на думку звернутися в прокуратуру міста Києва – ордери на обшук громадян УРСР підписав він сам, як це робилося в царській імперії, де не було жодних республік. А Сергій Ковальов був засуджений у Литві на підставі процесуального кодексу РРФСР. Сотні політичних в'язнів-українців безконтрольний КДБ все ще відвозить до Мордовії та на Урал (тобто на територію союзних держав). І це вважається нормальним. Так виглядає справа з республіканським законодавством – воно відкрито ігнорується.

Слід зауважити, що марксизм, як офіційна ідеологія Радянського Союзу, з кожним роком дедалі виразніше втрачає свою привабливість. Що ж повинно його замінити? У нас не перестають повторювати: патріотизм, любов до батьківщини. Саме тому сьогодні, як і в роки Другої світової війни, на перший план виводиться одвічно російське, яке чомусь називають вітчизняним. Однак громадянин СРСР має право сказати: у вірменина – своя вітчизна, в росіянина – своя. Невже союзні обов'язки вимагають зрестися республіканського громадянства? Невже українець не має права вважати своєю вітчизною Україну? Які закони позбавляють його цього природного права?

Такі закони існували в царській Росії – в СРСР їх немає. Зате в СРСР є КДБ, військова організація, котра святому людському праву протиставляє грубу силу. За нормами КДБ, патріотизм може бути лише російський або "загальнолюдський", що практично має означати знов-таки російський. Віце-президент АН СРСР П. Н. Федосєєв створив навіть "загальнорадянську" мову – це, звичайно, не новий вид есперанто, а та ж сама російська.

У сотнях віршів і пісень уславлюється Росія, до чого ми, звичайно, ставимося з повагою, як і до російської культури загалом. Але якщо ти в тих самих виразах спробуєш висловити свою любов до України – тебе очікують мордовські табори або спеціальна психіатрична лікарня. Чи знають про це народні маси Росії? Звичайно, не знають.

Наприклад, у пристрасному, глибоко патріотичному творі Валентина Мороза "Хроніка опору", за котрого його засуджено, нема й натяку на збройний спротив – ідеться про мешканців села Космач, котрі, зберігаючи національні традиції, опиралися духовній і побутовій стандартизації – себто псевдокультури. І нічого більше! Однак, цього виявилось досить, щоб Мороза кинути на шість років найстрашнішої з тюрем – Володимирської.

Після тієї тюрми Морозові ще залишається вісім років концтаборів і сибірського заслання. Він оспівував вітчизняне, до чого сьогодні закликають радянські письменники. Але те вітчизняне він побачив не деінде, а в Україні. Лише в цьому полягає його "злочин".

Ось ще приклад. Народний умілець, художник-інтарсист Петро Рубан із міста Прилуки Чернігівської області до 200-річчя США в подарунок американському народові створив високомистецький твір – інкрустовану модель книги з дерева. На обкладинці – статуя Свободи і напис "200 років". Книгу викрадено з майстерні, а художника на підставі штучно сфабрикованого звинувачення засуджено до вісьмох років таборів (особливо – Ред.) суворого режиму і п'яťох років заслання з конфіскацією майна. Йому приписали розкрадання матеріалів на меблевій фабриці, де він працював. Але звинувачення побудовано бездоказово і цинічно. І це сталося всього за півроку перед нарадою в Белграді! Цей нелюдяний вирок ясно вказує, чого сподіваються російські шовіністи від Гельсінкських домовлень. Тактика проста: підписати можна будь-який міжнародний документ, а вдома, мовляв, ми самі подбаємо про "порядок".

Подібних прикладів можна навести десятки, як не сотні. Воістину нема гіршого нещастя, як народитись українцем.

Нема жодного сумніву: в цивілізованій державі це не може тривати довго. Такі експерименти можна робити тільки з людьми затурканими, неписьменними, а їх в СРСР стає все менше. Ось чому ми переконані, що Право нарешті переможе імперіалістичну традицію.

Так, ми свідомі того, що державні діячі Заходу не без причин скептично ставляться до проблеми, котру висуває Українська Гельсінкська група – буде чи не буде представлена Україна на нарадах в Белграді? І все ж ми звертаємося з закликом до держав-учасниць Гельсінкських нарад: домагайтеся участі України в усіх нарадах щодо безпеки в Європі! Не може безпека Європи стати справжньою, якщо 50-мільйонний народ, що пережив численні лихоліття в двох світових війнах, буде штучно усунений від участі в європейських справах.

Форми союзних відносин не вічні – вони з часом зміняться. Прийдуть нові покоління, які в Договорі від 27 (30. – Ред.) грудня 1922 року, на основі якого постав СРСР, прочитають те, що

там написано, а не те, що диктує КДБ – і тоді умовне стане безумовним, формально-декларативне перетвориться на державну та національну реальність.

Світова громадськість може дуже багато зробити, щоб наблизити той час. Тільки тоді країни Східної Європи здобудуть повну незалежність, а Західна Європа зітхне з полегшенням: загроза нової світової війни щезне навіки.

20 січня 1977 року

Члени Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінкських угод:

О.Бердник М.Руденко (керівник групи)
І.Кандиба Н.Строкатова
Л.Лук'яненко О.Тихий
О.Мешко

За виданням: Микола Руденко. Найбільше диво – життя. Спогади. Київ-Едмонтон-Торонто: Таксон, 1998.– С. 544-546. (Скановано за: УПР, 1978, с. 99-102 і виправлено).

Меморандум №3

ПРО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ХРИСТИЯНИНА-КАТОЛИКА ЙОСИФА ТЕРЕЛІ

У попередніх документах Групи ми вже згадували про долю Йосифа Терелі – людини, який зі шкільного віку поневіряється по тюрмах, спецпсихлікарнях та концтаборах. Зараз йому 33 роки, а він уже став інвалідом. Жодної провини в нього ніколи не було – Тереля терпить муки лише за те, що він є християнин-католик.

Його арештовували (і засуджували) кілька разів, загалом він відбув у таборах, тюрмах і спецпсихлікарнях 14 років. У квітні 1976 року Терелю, нарешті, випустили на волю. Та яка ж це воля, коли Вінницький КДБ поклав собі за мету будь-якими засобами випхати його з області? Йому погрожують новим арештом, кидають до обласної психлікарні і, навіть, вивівши на глухий цвинтар, поміж дерев та густого чагарника довго знущаються з нього. А відтак побитого, ледь живого, на цілу добу прив'язують шарфом, щоб не зміг покликати на допомогу. Звісно, це роблять "невідомі" особи, які насправді добре відомі. Від Терелі знов і знов вимагають, щоб він покинув область. Але Тереля вже не раз пересвідчувався, що в інших областях не краще.

Інколи йому цинічно признаються: "Сьогодні тебе легше вбити, ніж арештувати". Ця обставина особливо розлючує кадебістів: людей, яких не можна арештувати без ускладнень, у Вінницькій області бути не повинно, бо те мовляв підриває владу...

Трагічні парадокси: КДБ сам з неперевершеною художньою силою творить образ сучасного українця – Розіп'ятий на Хресті Поборник Людської Гідності.

Українська Група отримала від Й.Терелі особисті свідчення про нелюдські тортури, яких йому довелося зазнати за віру Христову протягом життя. Ми надсилаємо цього вражаючого документа в оригіналі (відкритий лист Ю.В.Андропову) нашим колегам з Вінницької Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод на Україні. Просимо їх: зробіть усе можливе, щоб світ побачив, як в СРСР "виконуються" Гельсінкські Угоди".

Тереля писав свого листа не вдома, а в дорозі – на вокзальному підвіконні, на лавках вагонів. Це відбулося на стилі й правописі – документ вимагає деякого редагування. Але ж разом з тим це показує, як доводиться жити авторові – поміж містами та областями, на колесах, бо йому не бажає надати притулку жодна область. Йдеться, звичайно, не про населення цих областей, а знов таки про КДБ.

Члени Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод:

О.Бердник О.Мешко
П.Григоренко М.Руденко (керівник Групи)

І.КандибаН.Строката
Л.Лук'яненкоО.Тихий

22.01.1977

Архів СБУ. Архівна справа №68057 фп, том 6, арк 120.

МЕМОРАНДУМ №4

Про нові репресії на Україні проти Групи (Гельсінкі)

5 лютого 1977 року органи КДБ і Прокуратура Київської, Донецької та Московської областей провели повторні обшуки в квартирах членів Української Групи Сприяння. Цим разом у квартирі керівника Групи Миколи Руденка був повністю викрадений його літературний архів, на 90% пограбований минулого разу. Особистого обшуку зазнали (без пред'явлення ордеру) дружина Руденка – Раїса, його син Юрій і член Групи письменник О. Бердник. Ті, що проводили обшук, поводитись брутально, свідками були співробітники органів. Після обшуку керівник цієї "дії", заступник прокурора Донецької області Носков, вивіз Руденка, не давши відповіді дружині, у якості кого його затримано. Київська прокуратура три дні не відповідала Раїсі Руденко про долю її чоловіка; на четвертий день повідомили, що він перебуває у слідчому ізоляторі №1 Донецької області.

У квартирі члена Групи О. Мешко проведено не обшук, а погром. Слідчий Паньков (Київська прокуратура, за дорученням Московської прокуратури) вибив вікно і вліз до квартири, як бандит. Він вилучив усе, що було написане від руки або на машинці (як він висловився – "усю муру").

Після того, як Оксана Мешко відмовилась від особистого обшуку, вимагаючи ордеру на нього, слідчий скрутив їй руки і з допомогою двох жінок брутально обшукав її.

Обшуки проведено також у членів Групи М. Мариновича і М. Матусевича, а також у їхніх батьків і родичів у Києві, Василькові, Дрогобичі. Обшукуючі поводитись брутально, не дозволяючи малолітнім дітям необхідного – прогулянки, відпочинку, їжі.

Усі ці обшуки й насильства проводились нібито в "справі О. Тихого" – члена Групи, який жив у Донбасі. У чому суть "справи", по якій заарештований О. Тихий – не повідомлено.

Ясно одне – арешт керівника Групи М. Руденка і члена Групи О. Тихого, а також обшуки на квартирах решти членів – лише початок репресивного вихору, який збираються обрушити на Групи Сприяння в СРСР органи КДБ.

(Примітка: 8 лютого ц. р. засуджений на 1,5 року ув'язнення лікар М. Ковтуненко, який відмовився бути інформатором КДБ щодо М. Руденка. Обласний суд покарав його за "хабарі" – 3,5 рубля, банку кави та ін. Зрозуміло, що цю "справу" сфабриковано).

Багато залежить від світової громадської думки – чи вщухне ця зловісна хвиля, чи повернуть репресивні органи заарештованих додому, чи дозволять легально здійснювати контроль за виконанням Гельсінкських Угод!? Чи дух Гельсінкі – дух співпраці й дружби, довір'я між народами буде похований під брилами безжалісної деспотії та беззаконня!?

Члени Української Громадської Групи Сприяння виконання Гельсінкських Угод:

Л.Лук'яненкоО.Бердник,
П.Григоренко О.Мешко,
М.МариновичМ.Матусевич
Н.СтрокатаІ.Кандиба.

9 лютого 1977 року

Підписаний екземпляр зберігається в архіві Групи.

О.Бердник (власноручно).

За виданням: УПП, 1978, с. 103-104.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

**Урядам Країн, які підписали Гельсінкські Угоди
Друзі!**

Сотні тисяч людей у країнах, які підписали Гельсінкські Угоди, повірили в гарантії, обіцяні цим важливим міжнародним документом – гарантії свободи, людяності і правосуб'єктності. Ось чому почали поставати Групи Сприяння (Гельсінкі), бо всі чесні люди з загостреною правосвідомістю вважали це своєю кровною справою, знаючи з досвіду, що державні структури часто порушують зобов'язання, які самі декларували.

Постала така Група і на Україні. Але не встигли ми обнародувати свою Декларацію і Меморандум про розвиток правосвідомості в рідній країні, як отримали удари з боку КДБ й інших репресивних органів влади. За три місяці учасники Групи пройшли через декілька обшуків, під час яких безжалісно пограбовано літературні, епістолярні й інші архіви, і, нарешті, 5 лютого 1977 року заарештовано керівника Групи поета Миколу Руденка і члена Групи Олексія Тихого. У Меморандумі, який тут прикладається, ми ілюструємо методи КДБ, які повертають нас у темні часи Берії і Гітлера.

Такі самі вісті приходять до нас із Москви: там заарештовано члена Московської Групи Сприяння О. Гінзбурга, переслідують керівника Групи Юрія Орлова, під безперервним тиском погроз і брудних інсинуацій у пресі академік А. Сахаров, член Московської і Української Груп Сприяння Петро Григоренко та інші борці за права людини.

З чим же думає піти СРСР на Белградські Наради 1977 року!? Невже з чорним хвостом репресій, судів і обшуків?

Тоді хто ж ви, решта учасників Гельсінкського Форуму, котрі байдуже дивитесь на нелюдські розправи над горсткою сміливців, що підняли голос проти деспотії бюрократичних самодурів, які чваняться своєю мілітарною могутністю? Ви стаєте співучасниками мучителів Груп Сприяння. Підписавши вищезгадані документи, ви гарантували мільйонам людей виконання основних прав людини в дусі Гельсінкі і практично спровокували пробудження правосвідомості багатьох уярмлених душ, які повірили в народження нового духа в світі – духа людяності і права!

Якщо ви промовчите в ці критичні дні, якщо ви дасте безправ'ю і сваволі з'їсти захисників прав людини, – то будете прикуті до позорного стовпа історії як помічники деспотії, яка давно вже потоптала закон, людяність і любов.

Ми проголошуємо SOS із глибин соціального інферна, з пекла беззаконня, якого ще не знала історія. Справа не в масштабах насильства і не в методах – ми знали жорстокіші методи Сталіна і Берії. Справа в тому, що ми наблизилися до деградації людської душі, коли пропадає віра в слово, закон, честь, розум і любов. Світ стає великою пустелею, і серед цієї пустелі чути лише гарчання шакалів і гадів.

Друзі! Невже по всій землі остигають душі, усмоктані в облудну суєту сучасності? Невже ви не відгукнетесь на наш заклик: рятуйте наші душі?

*Члени Української Групи (Гельсінкі):
9 лютого 1977 року*

О.Бердник М.Маринович
П.Григоренко Н.Строкатова
О.МешкоЛ.Лук'яненко
М.Матусевич І.Кандиба

За виданням: УІПР, 1978, с. 133-135.

ВІДКРИТЕ ДРУЖНЄ ПОСЛАННЯ

В справі арешту Миколи Руденка
Міжнародному ПЕН-Клубові
Спілці письменників України
Письменникам світу

Браття-письменники!

5 лютого 1977 року в Києві заарештовано Миколу Руденка – поета, філософа, мислителя, керівника Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. Заарештовано боягузливо, без пояснення складу злочину, без пояснень причини цього жорстокого акту сім'ї та друзям.

Сам факт арешту видатного письменника в дні, коли Космічна Ера стала реальністю, коли в серце всього Людства стукає ідея Братерства і Єдності, – сам цей факт є вражаючим обвинуваченням тим, хто вчинив цей злочин.

Микола Руденко – людина дивовижної долі. Син донецького шахтаря, котрий загинув у вогні пожежі, рятуючи друзів, він на все життя зберіг цей полум'яний заповіт батька – кидатися в огонь небезпеки, – заради життя друзів!

Солдат з перших днів війни, мужній офіцер, котрий пережив Ленінградську облогу, на все життя зберігши страшну рану від розривної кулі гітлерівців, – він запам'ятав безмовний наказ тих, котрі йшли поруч із ним під гуркіт війни, – і не зрадив зброї честі на поетичному фронті, коли вийшов на поле творчості і духовного пошуку!

Після розкриття злочинів Сталіна і Берії Микола Руденко завжди боровся, щоб не допустити повернення темної епохи сваволі, що зганьбила революційні ідеали Нового Світу.

Глибоко переживаючи духовну деградацію народу й економічний хаос в країні, він з болем, тривогою і полум'яною енергією шукав причини страшного лихоліття, що прокотилося над Вітчизною.

Він знайшов цю причину в страшному порушенні Космічного Права: Людина, як Син Природи, як Частка Цілого, зобов'язаний служити цьому Цілому, бути його посланцем, виконавцем Його Космічної Волі.

"Енергія прогресу" – плід роздумів філософа, його відкриття, його перемога, хоч Руденко і вважає, що все це давно було відомо прадавнім Учителям Людства.

Всесвіт зіткано зі Світла. Видимий Світ – ідея, образ цієї дивовижної світоносної гри. Сонце – флора (злаки) – праця Людини – прогрес цивілізації, – ось ланцюжок, який спалахнув перед осяяним духом поета. Не абстрактна додаткова вартість, що виводиться з м'язів Людини, а полум'яний сонячний потік, що вливається з Космічного Серця до артерій людства і трансформується в плоди праці й творчості, тобто творить прогрес.

І побачив мислитель, що народи, котрі не збагнули цей закон Єдності, а служать лише тлінним, сьогохвилинним ідеалам, сходять зі сцени історії, не вписуються в Книгу Життя, бо закопали "золотий талант" Всесвіту в яму покидьків.

Цей жахливий процес побачив філософ у своїй країні. Найбагатші землі, що приховували в собі тисячолітні дарунки Сонця, творчість мільйонів трударів – Синів Світла, – все йшло в пащу бюрократичного дракона, все поглиналося містичним звіром ббб – котрий є число колапсу, кільця безвиході.

Почався герць за повернення країни до Закону Єдності. Листи до ЦК КПРС, до Уряду, до вчених. Полум'яні поеми, вірші, об'єднані в книгах "Всесвіт у тобі", "Осяяння", романи "Чарівний бумеранг", "Народжений блискавкою", "Формула Сонця".

Все, все, все про те саме: Люди! Прокиньтесь! Ви – на краю загибелі! Сонце – щедра, терпляча, але є міра космічного терпіння! Падіння нашої країни буде жахливе, якщо вона не облишить стежку духовної деградації, розкрадання сонячних дарунків і не стане на шлях оновлення!

Відповідь була однозначною: виключення з партії, зі Спілки письменників; психлікарня, погрози, обшуки, арешти.

Руденко пише "Економічні монолози", він адресує їх уже всьому людству. Він очолює Українську Групу Сприяння виконанню Гельсінкських Угод, щоб протистати виру хаосу і жорстокого порушення основних Прав Людини.

І ось апофеоз: арешт і ув'язнення в темниці. Ми ще не знаємо, що вигадують слуги Мороку, щоб заткнути рота полум'яному солдату Сонця! Невідомо, скільки бійців упадуть на ешафоті диктатури під ножем беззаконня! Проте це не має значення! Знаменний той факт, що арештом Миколи Руденка (як і арештами фізика Юрія Орлова чи інших борців за свободу) бюрократична структура нашої країни прирікає себе на вічну історичну ганьбу!

Людина, якою могла б пишатися будь-яка цивілізована держава Світу, – ув'язнена в темниці! Вчинивши цей злочин, терзателі поета-філософа заявили про свою солідарність з мучителями Джордано, Гіпатії, Яна Гуса, Сєвета, Галілея, з убивцями Архімеда і Піфагора!

Браття-письменники!

Хай вогнище, на якому палає тепер серце поета Миколи Руденка, і серця його друзів, запалить ваші серця! Здійміть гнівний голос протесту проти нечуваного злочину, – хай полум'я вашого гніву не дасть спокою синам темряви, які кинули виклик совісті людства!

Над світом – гроза! Гримить поєдинок Світла й Темряви! Хай гуркіт бою не закриває від Вас, Браття-письменники, Людини, вся вина якого в тому, що він полюбив Світло більше, ніж Темряву, і рушив назустріч Сонцю!

*З ким же ви, Письменники Світу!
З тривоною і надією*

*Олесь Бердник
10 лютого 1977 року
За виданням: УПР, 1978, с. 257-259.*

ПРОТЕСТ

Генеральному Прокуророві Української РСР

Копія: Голові КДБ гром. Федорчуку В. В.

Від члена Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод
Мешко Оксани

П'ятого лютого 1977 року в мене зроблено обшук працівниками Міністерства Юстиції УРСР, ст. слідчим прокуратури м. Києва Паньковим Д., молодшим юристом Печерського р-ну м. Києва Дибкою Н. П. і громадянами без зазначення чинів Андрюше... (закінчення нерозбірливе – Вид.) і Голубовим у присутності привезених з собою "понятих" Кислої Н. К. та Мурзіна Е. А.

Ордер на трус підписаний московським прокурором і санкціонований прокуратурою м. Києва.

Трус почався із биття вікон Паньковим, і в дім він уліз через вікно. Паньков удався до цього заходу після десятихвилинної розмови зі мною через шибку вікна.

У зв'язку з тим, що я перенесла вночі серцевий напад, я просила на час тусу викликати невістку Звениславу Вівчар.

Моє слухне прохання Паньков зневажливо відкинув, пред'явивши ордер на обшук приміщень будинку, і тут же сказав, що мені зроблять і особистий трус, який ніким не було санкціоновано.

Від особистого тусу я категорично відмовилася. Паньков поїхав ніби за санкцією. Згодом повернувшись, пред'явив мені попередній ордер, самовільно дописавши в одній графі слово: "личный", що не було стверджено ні підписом, ні печаткою. І знову притьмом до мене, щоб робити особистий трус. Я заперечувала. Тоді Паньков заломив мої руки прийомом "самбо" і тримав мене, а "юристка" Дибка роздягла мене догола, обшукуючи та обмацуючи. Цю операцію зроблено в присутності моєї квартирантки Юлії Лаврової, моєї гості Віри Ткаченко і "понятої" Кислої. Після цього одночасово розпочали трус у квартирі й на підвір'ї.

Трус у домі робили вкрай безладно. Мої слушні зауваження не тільки не бралися до уваги – Паньков їх ігнорував з брутальними репліками: "Заткнись! Твое место на Берковцах... Она еще в политику лезет!.. Группа называется – шайка!.. Где ты была, што ты делала?.. Ты бы в войну людей стреляла!.. Тебе на базаре цветами торговать..."

Я без цього хвора, а під час такого погрому в мене почався серцевий напад. Я попросила Лаврову викликати швидку допомогу, але Лавровій заборонили виходити з дому, а самі не поспішали викликати, бо, як промимрив Паньков: "Она симулирует". Я змушена була лягти, в мене почали холонути ноги... Таки хтось із загону КДБ викликав швидку допомогу. Мені зробили ін'єкцію, дали ліки, а також прислали техніка, яка зняла електрокардіограму. (Чомусь тільки кардіограму, порушуючи правила, не залишили ні мені, ні моїй поліклініці.)

Таким чином, обшук провадився без господаря, хоч згодом я таки через силу мусила вставати.

Було вилучено:

1. Папку переписки з депутатами Верховної Ради, які клопоталися про перегляд справи мого сина Олександра Сергієнка: президент АН УРСР Борис Патон, письменник Михайло Стельмах, композитор Дмитро Кабалевський.

2. Папку ділової переписки з Міністерством внутрішніх справ СРСР у справі мого сина.

3. Мою особисту переписку із сином, друзями, знайомими.

Вилучення особистої переписки в протоколі сформульовано так: "Письма, конверты, почтовые открытки, телеграммы, как на территории так из-за рубежа уложены и не осматривая опечатаны сургучной печатью "Следователь прокуратуры г. Киева №42".

Себто вилучено все гамузом, не даючи собі труда ознайомитися зі змістом.

Коли я заперечила проти вилучення офіційних паперів до державних радянських установ, Паньков вигукнув: "Это кляузы!" Щодо вилученої непрочитаної особистої переписки сказав: "Экспертиза будет читать".

4. Книжки і музичні платівки:

а) Иван Драч. Протуберанці серця.

б) Столипінська реформа на Україні. 1931 р. видання.

в) Євдокименко. Критика ідейних основ Українського бурж. націонал.

г) Мистер Кон. Последний русский дух. (Автора написано нерозбірливо – Вид.).

д) Рідне слово. Русанівського.

е) Дві гнучкі платівки. (На одній запис пісні "Червона рута", друга з моїм дарчим написом синові та невістці.)

5. Вилучена карта Томської області.

6. Вилучені зошити і окремі аркуші паперу з віршами (не політичного змісту), переписані з книжок, газет, журналів тощо.

В протоколі це записано так: "...листы бумаги с копией... текста в виде стихов..."?!

7. Вилучено окремі аркуші паперу і різні клаптики зі спонтанними записами думок, зауважень, згадок та радіоінформацій – безсистемні записи, які не становлять вартості, себто папери для кошика, або, як висловився Паньков "мура". Однак це не зупинило його забрати все гамузом, скласти в целофановий пакет ще й ствердити на сургучі прокурорською печаткою!

Все це було б дуже смішно, якби не було так сумно.

Однак "витівки" офіційної особи, слідчого Панькова, на цьому не скінчилися, а саме:

1. Вилучив він у мене десять примірників Загальної Декларації прав людини від 1948 р. (Організації Об'єднаних Націй, що були підписані і Союзом РСР.)

2. Три фотокопії фрагменту із журлалу "Кур'єр ЮНЕСКО" із текстом деяких положень прав людини. (В протоколі зазначено "Кур'єр", оминувши справжню назву "Кур'єр ЮНЕСКО".)

3. Вилучено кілька фотокопій "Прикінцевого Акту" Гельсінкських Угод. У протоколі вони не значаться, мабуть тому, що це суперечить "Прикінцевому Актові". (Пункт VIII, частина А,

розділ І.) Бо "Прикінцевий Акт" передбачає здійснення громадянських, політичних, інших прав та свобод, які виходять з гідності, властивій людській особистості.

Ще вилучено в мене всі наявні матеріали Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінкських Угод:

1. Мемурандуми №2, 3.

2. Листи і заяви громадян про порушення законності та громадянських прав на території Української РСР. (Свого часу більшість із цих листів та заяв було відправлено самими громадянами у відповідні радянські інституції.)

Вилучення цих матеріалів є незаконним, оскільки за характером і змістом вони не є антирадянськими, бо й сама Українська Громадська Група ніколи не ставила і не ставить собі політичної мети.

Діяння Групи легальні і правомірні. Вони впливають із Гельсінкських Угод, підписаних 35-ма країнами, в тому числі й Урядом СРСР.

Проведення у мене тусу суперечить не тільки духові самих Гельсінкських Угод, а й Радянській Конституції.

Щодо акції мого особистого тусу, то це є конкретне порушення статті 7, част. III Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права.

Трус, проведений у моєму домі, яскравий приклад ігнорування московською і київською прокуратурами Гельсінкських Угод.

Цей трус навіть з офіційної точки зору Київського КДБ і його усталених норм є порушенням норм КДБ, а саме:

1. Трус вчинено за фактичної відсутності господаря.

2. Вилучення провадилося безпідставно, на власний розсуд слідчими низької кваліфікації, яким бракувало навіть професійної та обов'язкової ввічливості й витримки.

Матеріали, які вилучалися, я не мала змоги навіть оглянути, їх глузливо підносили вгору на значній відстані, вигукуючи: "Хіба не бачите?"

3. Все, що було переглянуто, клали безладно. Минає тиждень, а я й досі не знаходжу потрібних мені паперів, документів, книжок, які в протоколі вилучення не зазначені. Де вони?

4. Загін, який робив трус, складався з шести чоловік, а протокол тусу підписали тільки чотири особи. Відсутні підписи агресивного регента цього тусу ст. слідчого Панькова і Голубова (його чин лишився невідомим).

5. Після закінчення протокол не пред'явлено мені ні для прочитання, ні для підпису. (Трус із складанням протокола тривав від 09:30 до 01:10 год.)

Прошу розглянути мій протест із приводу вжитого щодо мене чергового беззаконня і повернути мені безпідставно вилучені матеріали, заяви, листи особистого листування з сином, друзями, знайомими тощо.

Щодо наруги над моєю людською особою, здійсненою іменем Радянського Закону слідчим Паньковим – відшкодувати її неможливо.

Оксана Мешко

11 лютого 1977 року

За виданням: УПР, 1978, с. 405-409.

Меморандум №5

УКРАЇНА ЛІТА 1977-го

Країнам – учасницям Белградської Наради літа 1977-го

Вступ

Історична воля народу неминуче заявляє про себе в тій чи іншій формі, вияві, дії. Як потік у горах знаходить щілини, щоб пробити собі річище, так і динамічна суть народу знаходить собі виразників – синів свого духу, щоб дати іншим народам-братом знак своєї волі.

Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінкських (в оригіналі всюди

–Хельсінських. – Ред.) Угод – один з таких знаків.

Бюрократична структура Радянської Країни болісно й вороже сприйняла появу Групи Сприяння. За три місяці її існування було проведено органами безпеки по кілька брутальних, жорстоких обшуків на квартирах її членів з вилученням майже всього літературного, епістолярного та філософського архіву, документів Групи, ряду книг, котрі не мають ніякого відношення до справи тощо. Нарешті 5 лютого 1977 року заарештовано керівника Групи поета Миколу Руденка та члена Групи учителя Олексія Тихого без пред'явлення будь-яких звинувачень.

Чого жахаються ініціатори згаданого беззаконня і сваволі? Чим страшні їм люди, котрі відкрито заявляють про свої переконання, запрошуючи до творчого, еволюційного діалогу керівні кола своєї країни та інших держав?!

Та мужність і відвертість, з якою Група виступила, показує, що її члени не ворожі ні Радам, ні революційним ідеалам Нового Світу, ні людським ідеалам Соціалізму та Комунізму.

Яка потреба в обшуках і арештах, коли всі документи Групи давалися в світ для оприлюднення?

Ми не робимо підпілля – і це вказує, що ми не збираємось повалити Радянський Лад.

Ми не боїмося дискусії – і це показує, що ми певні своїх переконань.

Ми готові, щоб наші ідеї були ствержені або відкинуті всенародним референдумом – і це доводить, що ми з радістю приймемо волю Нації.

Чи готова до цього бюрократична структура, котра має в своїх руках репресивний апарат, цензуру, слухняних виконавців і страх, посіяний ще в епоху Сталіна, але не розвіяний досі?!

Нас небагато, але ми стверджуємо, що воля еволюції з нами! Тому ще й ще раз терпляче, дружньо, з надією звертаємось до керівних кіл країни: припиніть репресії проти чесних людей, які мислять не так, як догматики і ортодокси! Такі люди – надія майбутнього! На таких людей можна покластися в грізний час – вони не зрадять! Чому треба боятися тих, хто говорить правду, ризикуючи життям, здоров'ям, особистим щастям?! Навпаки, їх треба запрошувати для конструктивних обговорень і дій.

Нормальна державна структура повинна бути зацікавлена в опозиції, бо критичні сили – то є знак і свідцтво недовершеності, а отже – можливості покращувати ситуацію.

І навпаки – "всенародне схвалення" на "виборах", з'їздах чи будь-яких зборах – не радість, а нещастя і страхітлива ознака, бо все це свідчить про змертвіння духу народу.

Монолітність нації проявляється не в бюрократичних резолюціях та схваленнях, а у вільності, розкованості духовного та інтелектуального життя народу.

Треба прагнути до такої вільності, а не зупиняти її прихід арештами та репресіями.

Ми щиро і мужньо заявляємо, що не страхаємось нової хвилі переслідувань, бо правда – з нами.

Всі вмирають, але одні вмирають, як нікчеми, боягузи, зрадники, а інші – як вірні Сини Матері Нації. Ми воліємо вмерти, як вмирали славетні лицарі Січі Запорізької, як вмирали Тарас, Леся, Каменяр, сповнивши волю України, як вона відобразилася в їхніх серцях.

І тепер голос Матері-України гримить у нашому серці. Виконуючи її веління, ми висловлюємо народам-братом своє кредо, свою надію, свою певність, що Світло переможе Морок, що епоха розбрату, роздробленості, ворожості скінчиться і над Землею зійде Сонце свободи.

Вислухайте Слово України 1977-го року.

І.Державність

Всі історичні катаклізми, що їх пережив український народ за останні віки, породжені ідеєю державності.

Воля Нації прагне до непідлеглості, до суверенітету, до будування свого, незалежного життя, а довколишні імперіалістичні хижаки роблять усе від них залежне, щоб не допустити

такої суверенності, а законсервувати обраний для жертви народ у вигляді сировини – харчової, духовної, енергетичної та всякої іншої.

Так сталося з Україною. Маючи вражаючий потенціал волелюбності, мудрості, творчості, щирості, маючи рідкісні багатства землі і духу, вона в критичний час не змогла відстояти свою державність, а стала колонією жорстокої, безжалісної імперії, воля котрої була діаметрально протилежна волі поневоленої України.

Росія зневажила всі братерські угоди, розтоптала Слово, промовлене в Переяславі. Народ, волелюбністю якого захоплювалась Європа, став кріпаком, рабом, холопом чужинецьких насильників. Григорій Петровський, промовляючи в Думі, прекрасно висвітлив злочинну акцію самодержавства щодо поневоленої України – деградація культурного й духовного життя, нещадна експлуатація природних ресурсів, безупинний геноцид.

Ось чому Український народ з радістю підтримав Революцію і проголошення Української Республіки.

Проте кращі ідеї українських революціонерів, а також ідеї Леніна з національного питання не були втілені в життя. Наступним рокам не вдалося перемогти шовіністичний дух великодержавництва, і "дух Катерини та Петра" ще страшніше втілюється в зловісній діяльності Сталіна.

Мільйони замучених, закатованих, померлих з голоду – все це давно всім відомо. Інколи дивним видається, чому ще досі існує на географічній карті Україна, чому ще інколи чується українське слово, і найдивніше – що Україна є членом Об'єднаних Націй, – отже, є суверенною державою.

Не будемо гратися в піжмурки: та наша державність – лише паперовий міраж. І настала пора поставити всі крапки над і, покінчити з невпинною, підступною грою щодо нашої суверенності, як і суверенності всіх інших республік Союзу.

Воля історії така, що кожен (навіть найменший) народ виступив на історичне поле як неповторний син своєї матері у єдиному братерстві людства.

Ми глибоко шануємо культуру, духовність, ідеали російського народу, але чому Москва має вирішувати за нас на міжнародних форумах (наприклад, на Гельсінкському або Белградському) ті чи інші проблеми, зобов'язання тощо?! Чому культурні, творчі, наукові, сільськогосподарські, міжнародні проблеми України мають визначати та планувати в столиці сусідньої (хай і союзної) держави?

Ми не наївні простаки. Ми розуміємо, що тут діє той же самий дух імперіалізму та шовінізму, про який так виразно і гнівно писав наш Кобзар:

Це той П е р в и й, що розпинав

Нашу Україну,

А В т о р а я доконала

Вдову-сиротину...

Кати! кати! людоїди!

Краще не скажеш! І сучасним революціонерам, комуністам, романтикам, будівникам Нового Світу Любові та Братерства слід гарненько перечитати манускрипти минулого, щоб не літати в абстракціях надуманих схем, а одягнутися в нерушиму броню заповітів Духу Народного.

Нас не спіймати в мережу кримінальних хитросплетінь – хіба що сатрапи бюрократичної твердині просто розчавлять нас поза всякою "законністю". Ми просто, щиро і з певністю проголошуємо кілька твердо продуманих положень щодо державності (як своєї, так і сусідніх народів).

– Не Людина для держави, а держава для Людини. Тому будь-які суспільні трансформації повинні отримати схвалення Нації через всенародний референдум. Всі організовані через пресу "голоси народу" будуть викинуті на смітник історії.

Ми не ставимо питання про "відділення" України. Нам нема від кого відділятися. Планета єдина. Людство єдине. Поруч – народи-брати. Від кого ж нам відділятися? Навпаки, ми ставимо питання про приєднання – приєднання України, Росії, Грузії, Латвії та інших братерських націй до Єдиного Духу Людства.

– Ми за Спілку, яка називається Союзом Радянських Соціалістичних Республік, а згодом трансформується у Братерство Вільних Народів Землі. Але кожен народ повинен бути в цій Спілці вільним чинником, незалежним творчим духом. Лише за такої умови щезнуть ті деформації, що спотворюють стосунки між народами, сіють розбрат і підозріння. Коротше – народ повинен бути господарем своєї землі, своєї традиції, свого творчого спадкоємства, своєї волі до побудови кращого життя – для всіх, для кожного.

– Отже, найрадикальніша вимога духу Української Нації для себе і для братерських народів – повна суверенність творчого прояву у всіх сферах духовно-господарського життя. Ніщо в світі не може зупинити втілення цієї ідеї в зримі форми історичної реальності.

– Як саме буде виявлятися соціальна трансформація поглиблення суверенітету тієї чи іншої нації – важко передбачити, і не слід планувати цього. Сплячий велетень-народ має в серці своєму багато несподіванок для ворогів і для скептиків.

Але ясно одне: без вільної, мислячої, безстрашної людини не здійсниться жодна важлива акція історичної ваги. Тому особливу увагу треба приділити Людині, її духові, її правам.

2. Людина. Її права

Химерна справа: у нас є непогана Конституція, наша країна підписала Загальну Декларацію Прав Людини, Гельсінкські Угоди – і в усіх цих документах без кінця повторюється про Права Людини, про те, що Людина може і має право і те, і се і так далі, – а коли до діла – то всі ці права і можливості обертаються не лише міражем, а жорстокими ударами. Вимагаючи того, що декларовано в офіційних документах, Людина прирікає себе на вічні тортури. Себе і близьких своїх...

Страхітливий парадокс. Його потрібно вяснити. А суть, безумовно, в тім, що права декларуються бюрократичною структурою, так би мовити, вивішуються на стіні, а не впливають з самої правосвідомості Людини.

Наведемо найпримітивніший приклад.

Свобода слова, свобода волевиявлення, свобода виїзду і в'їзду і так далі...

Декларуючи ці права, державна структура нічого нового не сказала Людині, а лише по-блюзнірському товкмачить їй те, що було притаманне кожній мислячій істоті у всі віки, та й не лише людині, а всьому сущому. Але якщо стихійна людина запитувала лише себе, "Бога в собі", щоб діяти так чи інакше, то тепер вона повинна питати дозволу на свободу слова чи дії у якогось книжкового черв'яка, у чиновницької душі. А бюрократи, ясна річ, завжди знайдуть безліч параграфів та псевдозаконних гачків, щоб заборонити Людині здійснення її волі.

Ілюстрація – сучасна ситуація.

Хочеш виїхати – ти ворог Держави. Але держава – це моя добровільна домовленість з іншими; то хіба ж не ясно, що я можу створити державу і ліквідувати державу.

А якщо інші хочуть її зберегти, то це не означає, що вони повинні тримати мене в мишоловці своєї волі, бо тоді самі перетворюються на тюремників і рабів.

Думаєш інакше – ти ворог Держави.

Але хіба у Держави є якась імперативна думка, згідно з якою всі люди повинні мислити?

Мисль – блискавиця! Як можливо її узгодити з канонами? Хто каже, що він мислить так, як велить держава, – той зовсім не мислить, бо повторювати по-мавп'ячому чужі, навіть геніальні думки, – це означає стати папугою, грамофонною платівкою.

Суть усіх тих міркувань у тому, що необхідно рішуче повернутися до правосуб'єктності Людини, що відображено й у статті 6 Загальної Декларації Прав Людини, – і діяти у відповідності з волею суб'єкта, а не параграфу закону, створеного для затьмарення права, а не

здійснення його.

Отже, всі декларації Конституції, міжнародних правових документів і т. д. щодо Прав Людини повинні трактуватися не як право бюрократа дозволити мені те або це, а як Право Людини обрушити на бюрократа меч Закону, коли той чи інший чиновник забороняє правове волевиявлення суб'єкта. (Зрозуміло, ми не говоримо тут про явно злочинні зазіхання суб'єкта, спрямовані супроти інших людей, супроти їх прав).

Говорячи конкретно, ми вимагаємо:

- Вільного виїзду з батьківщини і повернення назад.
- Вільного розповсюдження своїх ідей і знайомства з ідеями інших людей.
- Вільного створення творчих, мистецьких, філософських, наукових асоціацій і розпуску їх.
- Вільної участі у формуванні свідомості народу і в справах держави.
- Вільної діяльності, спрямованої до всеоб'єднання Духу Людства на засадах Братерства, Любові й Розуму.

Людина – дивовижна Квітка Еволюції, її покликання – до об'єднання розтерзаного з правіку світу у Чарівний Вінок Краси і Гармонії. Здійсненню цієї ідеї стоїть на заваді дух мілітаризму, новітнього імперіалізму та шовінізму. У грізний час, коли катастрофічне порушено екологічну, демографічну, енергетичну та економічну рівновагу планети, – необхідні дружні, самовіддані, щирі дії всіх народів та індивідуумів.

Державні структури, котрі не розуміють, або не хочуть розуміти жаху ситуації, або злочинно ігнорують те розуміння, – такі структури є ворогами Еволюції, а відтак – всього Людства!

Отже, порушення Права Націй на самовизначення, на суверенне духовне життя, а також порушення Права Людини на суверенне волевиявлення – порушення Космічного Права. Державна структура, винна в такому порушенні – є ворогом всього Людства і підлягає нещадному історичному вирокowi – викреслення зі Скрижалів Майбутнього, всесвітня ганьба і прокляття.

Нас дивує той спокій і байдужість, з якою державні діячі тих чи інших країн реагують на репресії в країнах, що підписали Гельсінкські Угоди. Ясно, що знущання над Правами Людини – рутинна для всіх держав, але така байдужість не повинна мати місця в ХХ сторіччі.

Невже комусь приємно бути ославленим новітніми інквізиторами та тиранами? Невже не приємніше, не людяніше – відкрити темниці, ліквідувати цензуру, розігнати стукачів та провокаторів, розвіяти страх, що оповив душу народу і заважає розправити на всю широчінь плечі?

Україна 1977-го року пропонує:

- Звільнити всіх політв'язнених і ліквідувати відповідні статті в Кримінальних Кодексах Союзу та Республік.
- Відкрити кордони країни для вільного виїзду та в'їзду.
- Відкрити річища для вільної інформації – наукової, мистецької, літературної, особистої та всякої іншої, яка не вражає Права Людини..
- Назавжди ліквідувати цензуру як реліктовий інститут феодалізму, передавши видавництвам право не допускати на книжковий чи інший ринок мілітарної та порнографічної продукції.
- Ліквідувати смертну кару як прояв злочинності державної структури. Держава не може народити життя, вона не має права і відбирати його.
- Осудити на рівні Об'єднаних Націй саму ідею убивства, а отже затаврувати будь-яку державу або особу, що прагне здійснити свої наміри з допомогою вбивства (війни) – як ворогів Людства, що не мають права ввійти в Спільне Майбутнє.
- В найближчі роки ліквідувати армії (крім внутрішніх сил порядку) і створити Всепланетне Братерство Народів на основі Об'єднаних Націй.

– Спільно вирішити економічні, екологічні, демографічні та космологічні проблеми.

Пора прокинутися від бюрократичної сплячки і збагнути, що проблема однієї Людини є проблемою всього Людства, і виходити у всіх своїх діях з цієї спільної для всіх основи.

УКРАЇНА 77-го РОКУ сповнена найщиріших прагнень, бажань і волінь шле братерським народам на Белградському форумі свою Любов і Вітання.

15 лютого 1977 року

Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод:

Олесь БердникОксана Мешко

Петро ГригоренкоЛевко Лук'яненко

Іван КандибаМикола Матусевич

Ніна СтрокатоваМирослав Маринович

За виданням: УПР, 1978, с. 19-28.

Звірено з текстом оригіналу, що зберігається в архіві видавництва "Смолоскип" у Києві. –
Ред.

МЕМОРАНДУМ №6

Про так звані "внутрішні справи" держави

У відповідь на арешти керівників і членів Української та Московської Груп Сприяння сколихнулося море сумління світу. Тепер не можна безкарно душити борців за право в будь-якій країні, бо на горизонті історії досі вимальовується Нюрнберг, грізно застерігаючи потенційних тиранів.

Бюрократична структура СРСР, яка узурпувала конституційні прерогативи, намагається врятувати своє протиправне становище тим, що всі міжнародні протести проти свавілля називає "втручанням у внутрішні справи" радянської держави. Якщо прийняти цю юридичну тезу за підставу міжнародного життя, то це дало б право новітнім тиранам Сходу і Заходу без перешкод задушувати свободу думки і дії, гальмуючи просування людства до світу справедливості.

Суб'єктом права у внутрішньому житті держави є людина. Суб'єктом права в міжнародних стосунках є держава. Це загальновідомо. Але коли держава у внутрішньому житті топче інтереси і права своїх громадян – така країна непевна і їй не можна довіряти ні в чому! Бо в законах вона декларує одне, а насправді робить щось цілком інше.

Прикриваючись фікцією "внутрішніх справ держави", репресивні органи нашої країни кидають у темниці творців і мислителів, борців за право, незалежних діячів культури, грабують літературні й наукові архіви, нищать книги негодних письменників, повністю контролюють кореспонденцію, позбавляють праці "неслухняних" людей, устанавлюють підслухові апарати в квартирах і установах, переслідують тих чи інших людей за допомогою провокаторів, агентів і донощиків, фабрикують штучні "кримінальні справи" проти інакодумців, не дають можливості переслідуваним виїхати до іншої країни і т. д. Увесь цей букет безправ'я – це цілковите ігнорування Загальної Декларації прав людини і Гельсінкських Угод прикривається формулою про невтручання у "внутрішні справи"...

Зрозуміло, що старим сталіністам, яких (внаслідок того, що критика культу особи не була доведена до кінця) ще багато залишилось у судово-слідчих органах і КДБ, які звикли працювати ночами і цілком таємно від радянської і світової громадськості, намагання діяти в дусі Гельсінкських Угод і оприлюднення фактів порушення прав людини видаються втручанням у їхні внутрішні справи. Одначе слідчі ізолятори, тюрми, табори – це не внутрішня справа КДБ і МВС, а справа всіх радянських народів, справа всього людства. Коли доля чилійських патріотів не байдужа радянським народам і проведення мітингів трудящих на їх підтримку в СРСР не є втручанням у внутрішні справи Чілі, то так само не є втручанням у внутрішні справи СРСР і мітинги громадян країн Заходу на підтримку радянських і, зокрема,

українських борців за здійснення Гельсінкських домовленостей.

Саме міжнародна правозахисна солідарність є найкраще гасло нашої епохи! Це провісник нового світу любові і єдиного духу людства, що народжується в соціальних землетрусах ХХ сторіччя!

Народи світу, народи Белградського форуму! Ми закликаємо: притягніть узурпаторів права до відповідальності, де б вони не з'являлися! Не можна дозволити, щоб на порозі народження світу єдності на землі лютували сваволя і безправ'я! Боротьба за права людини – це не внутрішня справа тієї чи іншої держави, це – внутрішня справа єдиного людства!

Свободу мужнім борцям за право!

21 лютого 1977 року, м. Київ, Україна

Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод:

Олесь Бердник
Петро Григоренко
Оксана Мешко
Микола Матусевич

*Підписаний оригінал – в архіві Групи.
За виданням: УПР, 1978, с. 105-107.*

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ СРСР, м. МОСКВА

КОНГРЕСОВІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ, м. ВАШИНГТОН

Копія: Вашингтонському Комітетові сприяння виконанню Гельсінкських Угод на Україні, д-ру А. Зваруну

Шановні Законодавці СРСР і США!

Дві наймогутніші країни Світу, підписавши Гельсінкські (В оригіналі всюди – Хельсінські. – Ред.) угоди, дали священне Слово співпрацювати в справі забезпечення миру, безпеки і Прав Людини. Люди з загостреною правосвідомістю в різних частинах світу сприйняли Угоди як кровну справу і почали створювати групи сприяння виконанню цих домовленостей. Виникла така Група і на Україні, котра в своїй Декларації вказала на випадки порушення прав в нашій Республіці. Та не встигла Декларація прозвучати в світі, як на Групу посипалися удари – багатократні обшуки, переслідування, погрози, а 5 лютого 1977 року арештовано керівника Групи поета Миколу Руденка та члена Групи вчителя Олексія Тихого.

Їх арештовано без пред'явлення ордеру, без вказівки на склад злочину. Вже кілька тижнів Миколу Руденка тримають у Донецькій темниці, не повідомляючи рідних і друзів, за що його арештовано, не дозволяючи дружині передавати йому навіть необхідні речі.

Прецедент зловісний! Усі норми права порушені вщент! Репресивні органи повернулися до проклятої народом практики беріївських часів. Про які ж Гельсінкські Угоди можна говорити, коли видатного поета і мислителя, автора "Економічних монологів", у яких він відкриває для людства нове розуміння взаємозв'язку людини і космосу, – коли таку самовіддану людину кидають жорстоко до темниці, як у найгірші віки інквізиції?!

Тут чітко можна простежити цілеспрямовані дії антиеволюційних сил, котрі намагаються зруйнувати зусилля урядів СРСР, США та інших учасників Гельсінкських Угод для збереження миру, для захисту Прав Людини. Необхідне рішуче розслідування злочинних актів переслідування борців за право.

Вимагаючи такого розслідування, я по праву дружби і побратимства, як це здавна ведеться на Україні, оголошую голодовку на знак протесту проти арешту Миколу Руденка та інших борців за право.

Голодовка буде тривати доти, доки Миколу Руденка не звільнять або доки компетентні органи не опублікують у пресі, за що його арештовано і що з ним думають чинити.

Я починаю голодовку 3 березня 1977 року. Прошу Вашингтонський Комітет Сприяння підтримати мене. Прошу інших борців за право, всіх чесних людей у світі – приєднатися до мене бодай символічно, вимагаючи звільнити поета Миколу Руденка та інших борців за право.

1 березня 1977 року

Олесь Бердник, письменник,

член Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод

За виданням: УПР, 1978, с. 205-206.

Звірено з текстом оригіналу, що зберігається в архіві видавництва "Смолоскип" у Києві. – Ред.

МЕМОРАНДУМ №7

Українська Група Сприяння – перші чотири місяці

9 березня 1977 року минуло чотири місяці існування Української Групи Сприяння. У своїй Декларації та Меморандумі №1 ми проголосили основні принципи своєї діяльності і визначили своє покликання як правозахисний рух, спрямований на виправлення бюрократичних та інших деформацій і зловживань, неминучих у суспільстві з незрілою демократією або за диктатури.

Права людини включають дуже широкий спектр думок, почуттів і дій, – тому ми зазначили, що, віддаючи перевагу гуманітарній частині Гельсінкських Угод, Група буде також фіксувати порушення права у сферах соціального, економічного і національного життя українського народу.

У Декларації ми проголосили необхідність участі України в усіх договорах європейських країн як суверенної держави, члена ООН, тому що розумної альтернативи цій вимозі немає. Між іншим, необхідно підкреслити, що в такому ж становищі знаходяться інші європейські республіки Союзу – Білорусія, Молдавія, Латвія, Литва, Естонія і найбільша Республіка СРСР – Російська Федерація. Вони також не були ані разу представлені на європейських нарадах окремими делегаціями; а Латвія, Литва, Естонія, Молдавія, Росія, а також азійські Республіки Союзу Грузія, Вірменія, Азербайджан, Туркменістан, Казахстан, Киргизія, Таджикистан навіть не є членами ООН. Справді, це дивовижний факт, що один з найбільших народів світу – російський народ – не є членом ООН, так само, як його вищезгадані побратими! Зрештою, це лише побіжне зауваження, але зауваження гріке, що підтверджує висновок про те, що проблема прав і взаємовідносин республік в СРСР зовсім не розроблена!

Ми також задекларували своє прагнення боротися за поширення правосвідомості серед широких верств українського народу в надії, що об'єднаними зусиллями борців за право і світової громадської думки вдасться подолати спротив бюрократичної структури і репресивних органів у ділянці правопорушень.

У Меморандумі №1 ми пунктиром окреслили масштаби правопорушень у нашій республіці, котрі тривають донині, не зважаючи на викриття злочинів "епoxy" Сталіна і Берії. Ми намагалися звернути увагу світової громадськості на те, що головне вістря репресій і терору каральних органів спрямовано проти людей, які відстоюють духовну суверенність у різних сферах національного творчого життя, що є "кричущим порушенням Конституції СРСР, УРСР, Загальної Декларації прав людини, Гельсінкських Угод і інших міжнародних пактів, ратифікованих Верховною Радою СРСР.

Ми навели список декількох десятків в'язнів сумління (насправді їх тисячі!) – чесних, жертвних, мужніх діячів культури, науки, релігії, котрі мучаться в тюрмах і таборах на території сусідніх республік, що взагалі нечуване в практиці світового права.

Але перед тим, як наші документи були опубліковані, прокуратура м. Москви разом з КДБ України спрямували на нас удар: вночі з 23 на 24 грудня 1976 року проведено трус у квартирах

членів Групи М. Руденка (Київ), О. Бердника (Київ), Л. Лук'яненка (Чернігів), О. Тихого (Донбас), І. Кандиби (Львів). Під час трусу вилучено всі документи Групи, а також літературні та епістолярні архіви; були також підкинута при тій акції валюта, порнографія і зброя, що примусило нас у листі-протесті на ім'я Прокурора СРСР висловити припущення, що задумується якась провокація щодо членів Групи, що і підтвердилося пізніше.

У своїх листах, адресованих світовій громадськості – міжнародному Пен-клубові, комуністичним партіям Заходу і т. д. – ми з тривогою відзначали, що шалена атака проти Української Групи Сприяння – нічні труси, погрози, агентурне слідкування – свідчать, крім інших фактів, про цілковите нехтування бюрократичною структурою СРСР тих зобов'язань, які взяла на себе наша країна, підписавши Гельсінкські Угоди. Цей незаперечний факт змусив нас зі ще більшою рішучістю продовжувати свою діяльність.

У Меморандумі №2 ми знову вказали на необхідність участі України в Белградській нараді – 1977 як суверенної європейської держави.

У Меморандумі №3 ми проілюстрували порушення свободи совісті в нашій Республіці на прикладі трагічної долі християнина-католика Й. Терелі, який півжиття провів у таборах і психлікарнях, а тепер тиняється з місця на місце в пошуках притулку і роботи під невсипущим оком КДБ.

Сотні листів і скарг з усієї України почали надходити до членів Групи, коли люди почули про її створення. Уже це свідчить про масштабність правопорушень на Україні. Про все це ми готували широкий звіт для уряду УРСР та учасників Гельсінкських Нарад. Але органи КДБ вирішили завдати несподіваного удару. 5 лютого 1977 року були арештовані керівник Групи поет Микола Руденко і член Групи вчитель Олексій Тихий, у "справі" котрого й були виписані ордери на обшуки. Цього разу співробітники КДБ і прокуратури Донецької області (ордер підписаний помпрокурора Донецької області Носковим, а затверджений заступником прокурора Республіки Самаєвим) повністю вичистили літературний архів М. Руденка, забравши навіть його наукові праці, які стосувалися економіки та космогонії.

Того ж дня проведено обшуки у членів Групи Оксани Мешко, Ніни Строкатової, а також у М. Мариновича, М. Матусевича і їхніх батьків та родичів (див. додаток до Меморандуму).

Три тижні КДБ не дозволяло дружині М. Руденка відвезти заарештованому необхідні речі та продукти до Донецького слідчого ізолятора №1 (до того ж, перших чотири дні її взагалі не повідомляли про долю поета).

Досі ані дружині, ані друзям не повідомлено, в чому конкретно звинувачують М. Руденка і О. Тихого, не зважаючи на те, що на допити до Донецького управління КДБ і Київського УКДБ викликали всіх членів Групи і десятки їхніх знайомих.

Крізь усі допити червоною ниткою проводиться думка про те, що арештованих притягнули до відповідальності не за створення Групи Сприяння, а за щось таємне, невідоме, про що інші не знають!

Ми твердимо, що слідчі органи не мають і не можуть мати матеріалів, які компрометували б арештованих, крім документів Групи, зовсім легальних і переданих для публікації. Крім цього, ми вказуємо Прокуратурі УРСР і юристам усіх країн на грубе порушення в цій "справі" процесуального права (конкретно ст. 116 КПК УРСР, котра вимагає, щоб слідство провадилося в місці проживання обвинуваченого та більшості свідків). Ведення слідства в Донецьку – це юридичний абсурд або слідче боягузтво – намагання усунути зі столиці Республіки на периферію судову розправу над поетом і мислителем.

Останніми днями прокотилася нова хвиля репресій на Україні. Арештовано одеського мистецтвознавця В. Барладяну і проведено обшуки в квартирах його дружини, багатодітної сім'ї Сірих і ще у двох сімей, які декілька разів зверталися на адресу Групи Сприяння зі скаргами на грубі правопорушення щодо них. Таким чином, уже не тільки діяльність Групи, але і контакт із нею вважається злочином!

Блискавично були звільнені з роботи дружина політв'язня В. Лісового Віра Лісова і Надія Світлична: таким чином їх позбавлено засобів на існування тільки за знайомство з членами Групи. До того ж, Н. Світличній погрожують судом за те, що вона досі не прописана після звільнення з табору в своїй квартирі (хоч у цьому законному праві їй постійно відмовляють).

Група Сприяння в Меморандумах №№4, 5, 6, у листах до країн-учасниць Белградського Форуму – 77, до Пен-клубу, до керівників СРСР і т. д. звернули увагу світової громадськості на цілковитий брак правозахисних гарантій на Україні, що незаперечно доводить: бюрократична структура СРСР і органи держбезпеки узурпували конституційні прерогативи Рад депутатів трудящих, і тому не виконуються ані Основний Закон країни, ані, тим більше, міжнародні угоди про права людини.

Що ж далі? Розгром правозахисного руху за мовчазної згоди країн-учасниць Гельсінкських Угод, з жалісливим похитуванням головою?! Або Белградська Нарада – 77 закличе правопорушників до відповідальності?!

Ми не вважаємо, що громадська думка світу повинна болісно відгукуватися на кожне правопорушення в нашій країні – у кожного народу повнісінько своїх клопотів, подібних до наших! Така реакція була б безглуздою і небезпечною для самого правозахисного руху, бо поставила б його в залежність від невідомих сил і рухів, відірвавши від природного кореня – від революційного розвитку правосвідомості рідного народу. Гарантію і права необхідно установити тут, вимагаючи неухильного здійснення законодавства УРСР і СРСР.

Ось чому ми сповнені рішучості довести свою нерівну боротьбу до кінця, щиро вірячи, що воля народна раніше чи пізніше встановить вимоги права у всіх сферах думки, творчості і дії.

15.03.1977

Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод:

Олесь Бердник Мирослав Маринович
Петро Григоренко Микола Матусевич
Оксана Мешко Ніна Строката
Левко Лук'яненко

ДОДАТОК ДО МЕМОРАНДУМУ №7

Як ми вже повідомляли, 5 лютого 1977 року органи КДБ, крім арешту М. Руденка і О. Тихого, провели обшуки в численних учасників Групи Сприяння та їх родичів.

У квартирі М. Руденка (Київ) був повністю спустошений літературний і науковий архів (вилучені том поезій – близько п'ятдесят тисяч рядків, рукопис фантастичного роману, філософські рукописи з економіки, космогонії та ін); особистого обшуку зазнала також дружина М. Руденка, його син Юрій, а також письменник О. Бердник, член Групи, у котрого також вилучено майже увесь літературний архів.

Слідчий Паньков (Київська прокуратура), дістався до квартири О. Мешко як справжній бандит-розбійник – розбивши вікно. Усі книги й речі перевернено догори дном, листи й рукописи вилучено кипюю, без зазначення, що в них є ("всю муру" – висловився Паньков). Особистий обшук у О. Мешко проведено насильно: слідчий тримав її за руки, а дві жінки обшукували.

Обшук проведено також у члена Групи Ніни Строкатої, яка живе на засланні в м. Таруса (РРФСР).

У Дрогобичі проведено обшук у квартирі матері М. Мариновича – Л. І. Маринович. Постанову виписано окремо на Мариновича і Матусевича, котрі тут не живуть, а були в гостях. Акція відбулася вночі. Оскільки Матусевич і Маринович протестували проти особистого обшуку, їх доставили в міліцію, де і провели обшук, відмовившись надати протокол. Свідками були співробітники органів.

Обшук проведено в квартирі сестри Матусевича – Таміли (Київ), котру затримали в

Василькові і привезли до Києва. Вилучено листи, документи, книгу "Меч Арєя", фотоапарат, фотозбільшувач. Обшукана квартира матері Матусевича Анастасії Федорівни (Васильків), її затримано в школі, де вона працює вчителькою. Під час обшуку її восьмилітнього онука не випущено на прогулянку. Обшуки проведено того ж дня в квартирі дружини Мариновича – Сергійчук Раїси Сергіївни (с. Калинівка Васильківського р-ну). Під час обшуку не дозволяли нагодувати дев'ятилітню дочку, її не пускали на прогулянку.

На квартирі дружини Матусевича, Ольги Дмитрівни, проведено обшук "у справі О. Тихого". Особисто обшукано її і гостя Ю. Бадзя.

Обшукано дачу сім'ї Матусевичів (с. Шевченківка Васильківського р-ну) в присутності батька Матусевича – Івана Петровича, котрого привезли сюди з його квартири в Василькові.

Проведено обшук у квартирі батьків дружини М. Матусевича – Гейко і Сушан (Київ). Матір – Сушан Ганну Іванівну доведено до стану неприємності, унаслідок чого обшук проведено без постанови прокуратури і без складання протоколу.

При всіх цих обшуках вилучено сотні предметів – книги, рукописи, листи, записні книжки і т. д. Всюди відзначено дуже брутальні порушення процесуального права.

10. 3. 1977

*Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод
За виданням: УПП, 1978, с. 109-115.*

МЕМОРАНДУМ №8

Про переслідування Віри Лісової – дружини політв'язня

Ім'я В. Лісового – філософа, мужнього борця за право – знане світовій громадськості. Він карається в мордовських таборах за те, що відважно виступив на захист своїх співгромадян, засуджених за переконання.

Тут ми звертаємо увагу Вашингтонського Комітету Сприяння виконанню Гельсінкських Угод на Україні і країн-учасниць на тяжке, безправне становище дружини цього політв'язня Віри Лісової і її двох дітей. Багато років вона вела нужденне існування, не маючи роботи. Нарешті одержала тимчасову роботу. Але спокою вона не мала: співробітники КДБ регулярно вривалися до її квартири, тероризуючи її психічно, погрожуючи, лякаючи дітей.

Після її листів до Французької компартії та інших організацій на захист чоловіка органи КДБ осатаніли. 4 лютого ц. р. їй по телефону наказано з'явитися для розмови до Київського УКДБ. Вона відмовилася. Цього ж дня посланець приніс повістку, в котрій її викликали як свідка, але не до слідчого, а прямо до УКДБ на 5 березня. Вона відмовилася з огляду на те, що повістка з процесуального погляду була безпідставна.

9 березня на роботі її викликав до кабінету заступник директора Інституту організації праці і раціоналізації оперуповноважений УКДБ, який відмовився назвати своє ім'я. Він наказав адміністрації вийти і почав психологічне знущання.

Ось перли його висловів: "Ви – непорядна жінка! Ви передаєте інформацію за кордон (це про лист до Ж. Марше). Ви були на проводах Амальрика. Ви контактували з Руденком. Ви розмножували відкритий лист свого чоловіка. Ви одержуєте пакунки і допомогу з націоналістичних джерел. Відмовтеся від них, якщо ви маєте совість радянської людини!"

В. Лісова відповіла, що КДБ може заборонити надходження тих пакунків, якщо вони з ворожих джерел. Співробітник КДБ відповів, що такого права вони не мають, але вона зобов'язана це зробити.

"Ви жовчно ненавидите КДБ і радянську владу. Ви маєте вороже оточення. Ми за вас боремося. Будемо доповідати прокуророві. Ми можемо вас посадити, але шкодуємо!"

В. Лісова вийшла з кабінету в страшному настрої. Приймавши ліки, вона пішла до прокурора Республіки по нагляді над КДБ, де написала про все це заяву. Прокурор обіцяв передати заяву до КДБ для "розгляду". Вдома Лісова важко захворіла. "Швидка допомога" констатувала передінфарктний стан. Їй приписали спокій і лікування.

Наступного дня – знову дзвінки з КДБ, обіцянка продовжити "бесіди" після одужання. З відділу кадрів ІНОПІРа повідомили, що вона звільнена, і в цей же день принесли додому трудову книжку.

Отож В. Лісова – мати двох дітей, хвора і беззахисна жінка – без роботи, без засобів існування, під дамокловим мечем КДБ. Тріумфує тиранічний держиморда і повне беззаконня! Коли В. Лісова обіцяла звернутися зі скаргою до В. Федорчука – голови КДБ України, надійшла цинічна відповідь: "Пишіть ще й до Андропова!"

На цім поставимо крапку! Ці факти достатньо ілюструють розгул беззаконня на Україні.

15.3.1977

Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод:

О.Бердник І.Кандиба
О.Мешко Н.Строката
Л.Лук'яненко П.Григоренко

За виданням: УПР, 1978, с. 117-119.

МЕМОРАНДУМ №9

Прокуророві України

Про брутальне правопорушення у слідчій "справі" М. Руденка

Прокуратура України санкціонувала арешт М.Руденка, керівника Групи Сприяння (Гельсінкі) на Україні. Відповідно до ст. 116 КПК УРСР слідство повинно проводитися там, де живе підслідний або більшість свідків, або де вчинено злочин. Беручи до уваги всі ці пункти вимог КПК, слідство повинно бути проведене в Києві.

Чому ж порушено процесуальне право? Яке відношення має Донецьке Управління КДБ і його старший слідчий Наговіцин, який веде слідство і викликає десятки людей до Донецька з Києва, Чернігова, Львова і т. д., до створення Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод?

У цьому ми вбачаємо юридичне зловживання репресивних органів, які готують розправу над поетом потай від громадськості України. Оскільки мова йде про правозахисний рух на Україні, наша Група вимагає дотримання всіх процесуальних норм і відкритого суду. Вважаємо, що Донецьке УКДБ не має права викликати свідків у справі Групи, оскільки основне ядро Групи в Києві. Просимо Вас указати органам держбезпеки на це кричуще правопорушення.

18 березня 1977 року.

Олесь Бердник

Член Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод

За виданням: УПР, 1978, с. 121-122.

ПЕРШОМУ СЕКРЕТАРЕВІ ЦК КП УКРАЇНИ В. В. ЩЕРБИЦЬКОМУ

Копія: Конгресові США

Копія: Вашингтонському Комітетові Сприяння виконанню Гельсінкських Угод на Україні, д-рові А. Зваруну

Володимире Васильовичу!

Вже кілька років Ви інформовані про те, в яких умовах я опинився після виключення зі Спілки письменників: жебрацькі умови існування, неможливість друкуватися, вічне переслідування з боку органів безпеки, обшуки, підслухування, провокації, грабунки моїх літературних архівів, неможливість творчо проявитися. І, нарешті, наказом Головного Управління по охороні державних таємниць у друку при Раді Міністрів СРСР №31 дсп від 13 серпня 1976 року всі мої книги (навіть дитячі) знищено і вилучено з бібліотек та книготоргівлі.

При останньому обшуку в грудні 1976 року КДБ забрав майже увесь мій літературний архів – незакінчені повісті, філософські праці, творчі щоденники тощо.

Які ще потрібні докази для громадської думки світу про те, що для бюрократичної структури нашої країни Гельсінкські Домовленості – порожній звук, якщо фантаста, мрійника, футуролога, автора кількох десятків творів про майбуття, про новий світ любові і єдності, розтопано, піддано громадській карі приниження?

Не зважаючи на мої неодноразові звернення до Вас особисто – допомогти розв'язати мій життєвий вузол – я не отримав відповіді й допомоги! Надії на відновлення творчого статусу письменника немає, без цього я не мислю дальшого життя! Єдиний вихід для мене – емігрувати з сім'єю в США або Канаду, звідки мені надійшли запрошення. Там я міг би продовжити працю в сфері футурології.

Альтернатива еміграції така: я задихаюся в атмосфері безправ'я і злобного переслідування. Відверто скажу, що не хотів би жити на чужині, але "патріотично" чекати арешту чи інших репресій, поневіряючись по чужих кутках з маленькою дитиною, під недрімаючим оком КДБ, – такого моя душа не приймає!

Така психічна задуха штовхає мене до радикального кроку: я починаю голодувати з 21 березня 1977 року аж до смертельного кінця, якщо Ви не дасте мені радикальної відповіді. Це не погроза, Володимире Васильовичу! Це просто природній вихід з лабіринту безправ'я, куди мене загнали апологети сваволі!

Покладаю на Вас особисто відповідальність за те, чи буде мені на цей раз дано відповідь! Не слухайте бюрократичних шептунів, які запевнюватимуть, що я шантажую ЦК! У мене, та й у Вас, 40 днів, після яких кожного дня можна чекати тієї гості, котра не минає нікого. Я волюю в цих умовах піти їй назустріч, оскільки смерть у цю епоху милосердніша, ніж люди!

Хай доля обереже Вас від такої скрути, в яку потрапив я і мої товариші по неволі.

Щиро

18 березня 1977 року

Олесь Бердник.

*Член Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод
За виданням: УПП, 1978, с. 207-208.*

МЕМОРАНДУМ №11

ПРО ДОЛЮ НАДІЇ СВІТЛИЧНОЇ

Урядам країн-учасниць Гельсінкських нарад радянським та міжнародним громадським організаціям

18 травня 1976 року повернулася після 4-річного ув'язнення в таборах Мордовії відома українська громадська діячка Надія Олексіївна Світлична. Вона була засуджена за сміливість критикувати власний уряд, в обиранні якого вона брала участь, за те, що вважала своїм недоторканим правом мати свої переконання і не хотіла вірити, що в наш час цьому праву громадянина СРСР відповідає обов'язок відбутися ув'язнення за "антирадянську діяльність" (ст.62 КК УРСР).

Надія Світлична відбула покарання за злочин, якого не вчинила. Відбула повністю і за всіма законами земними має право вважатися повноцінним членом суспільства. Радянське законодавство покликане навіть сприяти якнайшвидшому поверненню покараної людини до нормального життя. Які ж нові злочини вчинила Надія Світлична, що ці закони на неї не поширюються? Чим небезпечна вона для радянської влади, якщо після 4-річного перебування в таборах суворого режиму вона зазнає ще страшнішого психічного катування? А що це справді катування – ми й беремося довести.

Н. Світличній після звільнення було виписане направлення туди, де жила вона перед ув'язненням і де була прописана, – на київську квартиру свого брата, Світличного Івана Олексійовича, що під сучасну пору відбуває покарання за тією ж статтею КК УРСР, і його

дружини, Світличної Леоніди Павлівни.

15 червня 1976 року отримала паспорт, тобто стала повноправною громадянкою СРСР. На свою заяву про прописку в м.Києві отримала відмову під приводом відсутності житлової площі (квартира, де до ув'язнення мешкало 4 особи, має 28,4 кв. м). Ця відмова суперечить Постанові Ради Міністрів СРСР від 28 серпня 1974 року "Про паспортну систему", яка досі не була скасована. Наводимо витяг з указанного документу:

"Про деякі правила прописки громадян"

I. Встановити, що в містах і селищах міського типу прописуються незалежно від розміру житлової площі:

I) особи, що звільнилися від відбування покарання у вигляді позбавлення волі, заслання, вислання... на житлову площу, що займають члени їх сімей або родичі, з якими вони мешкали до засудження"

(журнал "Социалистическая законность", №12, 1974р., с.70)

Ось неповний перелік інстанцій, куди зверталася зі скаргами Надія Світлична: паспортний стіл м.Києва, Управління внутрішніх справ м.Києва, Міністерство внутрішніх справ СРСР, Президія Верховної Ради, ЦК КПРС, особисто Генеральний секретар ЦК КПРС Л.І.Брежнєв, районна прокуратура, прокуратура м. Києва.

Відповідь на скарги була одна: "відмовити у зв'язку з відсутністю житлової площі".

Нарешті такого ж висновку дійшла Київська міська комісія по справах прописки, рішення якої за законом не підлягає прокурорському наглядові. Секретар Міськради, що до того ж був головою вищезгаданої комісії, тов.Загребський в усній бесіді роз'яснив: "Ваша братова, Леоніда Світлична, може ще раз вийти заміж, а тоді між вами та її ймовірним чоловіком можуть виникнути тертя. Ми ж не можемо сприяти інцидентові". Ця фраза і є законом до дій, а Постанова Ради Міністрів СРСР, як успішно доводить т.Загребський і їже з ним, має вагу лише як черговий твір у царині радянської фантастики.

З 8 грудня 1976 року, після семи місяців безробіття, Н.Світлична працювала на посаді двірника-садівника Київського дитячого садка №164, хоч має вищу філологічну освіту. 16-го березня її звільнено з цієї посади за відсутністю прописки, а завідувач садочка оштрафовано на 50 крб. Таким чином, Надію Світличну, повноправного громадянина СРСР, фактично позбавлено права на працю, що гарантується Конституцією СРСР і УРСР.

Семирічний син Надії Світличної – Ярема Світличний – мешкає зараз з матір'ю і теж не прописаний. В травні 1972 року після арешту Н. Світличної його було насильно забрано до дитячого будинку, про що протягом 10 днів нікого з родичів не було повідомлено. Опікунська комісія при райвиконкомі винесла рішення не доручати виховання 2-річного Яреми його бабусі на підставі її похилого віку та з приводу малої пенсії – 20 крб. Натомість опікунство над сином ув'язненої Н.Світличної доручили її сестрі, що мешкає у м. Ворошиловграді. Тоді ж Ярема Світличний був виписаний з м.Києва, що є порушенням закону, оскільки він не відбував покарання разом із своєю матір'ю.

Тепер Ярему Світличного, оскільки він не прописаний, позбавлено не тільки права на освіту, але й права на медичне обслуговування. Надії Світличній, як матері, в районній лікарні відмовились видати бюлетень на догляд сина, що, як відомо, гарантує оплату, а виписали лише довідку без оплати. При цьому завідувача відділом лікарні, очевидячки, призабувши клятву Гіпократата, грубо відрізала: "Даю вам довідку на три дні. На більше не розраховуйте". Леоніді Світличній видати бюлетень чи довідку на продовження догляду за племінником теж відмовились.

У вересні 1976 року Надія Світлична вперше поставила перед органами влади питання про еміграцію і надіслала листи до приватних осіб, громадян Канади, ФРН та Ізраїлю з проханням надіслати виклик. Всі листи були незаконно конфісковані. В листопаді 1976 року мала

телефонну розмову з професором Чинченком з м.Вінніпег (Канада), до якого звернулася з аналогічним проханням. У січні 1977 р. проф. Чинченко надіслав виклик до Президії Верховної Ради СРСР на адресу Надії Світличної. Досі жодне повідомлення про це з Президії не надійшло.

12 січня 1977 року Світлична відіслала в Президію Верховної Ради СРСР заяву про відречення від громадянства. Досі жодної відповіді не отримала.

У вересні 1976 року органами міліції було порушене питання про "злісне ухилення Світличної від прописки", що за ст.196 КК УРСР карається позбавленням волі на термін до 2 років. Розцінювати такі дії органів влади інакше як цинічне та садистське знуцання над людиною не можна, бо всі зусилля Світличної після повернення з табору були спрямовані саме на прописку.

Згадана вище стаття КК УРСР вимагає двох офіційних попереджень порушника з боку працівників міліції та засідання комісії, що передає справу до суду. Перше попередження Надії Світличної мало місце на початку жовтня 1976 року. Друге – в грудні місяці того ж року, причому Леоніда Світлична сплатила штраф за "незаконне" проживання Надії Світличної на її квартирі. Засідання комісії відбулося 16 березня 1977 року, наслідки якого ще невідомі. Але цілком очевидно, що в умовах продуманої до найменших деталей кампанії психічного терору рано чи пізно комісія, а за нею суд винесуть свій ганебний вирок. Ми не хочемо й не можемо бути мовчазними свідками цього.

З усього сказаного вище впливає таке:

Уряди СРСР та УРСР не тільки безсилі добитися дотримання встановлених ними законів та постанов представниками влади, але й самі відмовляються їх дотримуватися.

Уряд СРСР грубо порушує підписані ним Декларацію Прав Людини та Заключний Акт Гельсінкської наради щодо окремих положень його гуманітарної частини.

Ми вимагаємо від урядів СРСР та УРСР невідкладно відновити законність у справах прописки громадянки Надії Світличної та її працевлаштування за фахом і освітою.

Якщо ж таке відновлення законності виявиться непосильним для урядів СРСР та УРСР, тоді ми вимагаємо від Президії Верховної Ради СРСР якнайшвидше вирішити питання еміграції громадянки Надії Світличної.

Ми закликаємо уряди країн-учасниць Гельсінкської наради зажадати пояснень від уряду СРСР з приводу грубого порушення Заключного Акта цієї наради.

Ми закликаємо всі радянські та міжнародні організації, всіх чесних людей в СРСР та за його межами виступити на захист Жертові адміністративної сваволі – Світличної Надії.

Олесь Бердник
Петро Григоренко
Левко Лук'яненко
Оксана Мешко
Мирослав Маринович
Микола Матусевич
Ніна Строката

20 березня 1977 року

Держархів СБ України. – Ф. 6 – Спр. 67826 фп – Т. 4 – Арк. 125-127

ПОВІДОМЛЕННЯ

Про нові арешти на Україні

23 квітня були заарештовані й посаджені в ізолятор КДБ м. Києва члени Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод на Україні:

1. Маринович Мирослав, 28 років, з вищою освітою (електронік), працював не за спеціальністю, а перекладачем.

2. Матусевич Микола, 30 років, виключений з історичного факультету Київського університету. Працював принагідно.

Обидва звинувачені в антирадянській діяльності.

23-24 квітня проведено 12 обшуків у різних містах: Києві, Рівному, Дрогобичі.

Серед них – у 76-річного Бориса Дмитровича Антоненка-Давидовича. Обшук тривав 17 годин. Забрано рукописи, над котрими він працював багато років. Обшук проводив підполковник КДБ Шаповалов. На запитання Антоненка: "Що, повертаються сталінські часи?" Шаповалов відповів: "Я працював і за Сталіна, і не соромлюся цього".

Він не соромиться того, що співробітники КДБ виломили двері в Ганни Коваленко, вдерлися без господині до квартири і провели обшук. Не пред'явили ордеру на затримання, протримали Коваленко добу в ізоляторі.

Дружина Матусевича – Ольга на знак протесту проти арешту чоловіка віддала комсомольський квиток і оголосила голодовку.

Українська Група складається з 11 осіб.

1. Микола Руденко – заарештований
2. Петро Вінс
3. Оксана Мешко
4. Ніна Строкатова
5. Микола Матусевич – заарештований
6. Мирослав Маринович – заарештований
7. Іван Кандиба
8. Левко Лук'яненко
9. Олекса Тихий – заарештований
10. Петро Григоренко
11. Олесь Бердник.

Заарештований в Одесі 02.03.77 мистецтвознавець Василь Барладяну – оголосив голодовку.

За виданням: УПР, 1978, с. 369-370.

ЗАЯВА

В справі арешту членів Української Групи Сприяння

Президії Верховної Ради Української РСР

5 лютого ц. р. київський КДБ заарештував керівника Української Громадської Групи Сприяння виконанню в УРСР Гельсінкських Угод Миколу Руденка, а донецький КДБ – члена Групи Олексія Тихого. 23 квітня київський КДБ заарештував ще двох членів Групи: Миколу Матусевича та Мирослава Мариновича.

Приводом до арешту М. Руденка були якісь нібито гострі рукописні матеріали, що їх начебто витрушено в нього 23 грудня 1976 року. Приводом до арешту О. Тихого була якась німецька гвинтівка, що нібито зберігалася у стрісі матеріної хати. Що було приводом арешту Матусевича і Мариновича – невідомо.

Для того, щоб керівника Групи М. Руденка усунути подальше від дружини, рідних і друзів і тим самим дужче приховати хід слідства, його арештували на кілька годин пізніше за Тихого і відвезли у Донецький слідчий ізолятор "до Тихого".

Ми знаємо поета, письменника, вченого М. Руденка; ми знаємо педагога й філософа О. Тихого; ми знаємо М. Матусевича і М. Мариновича. Вони – люди нашої землі і нашого часу; в наших умовах сформувалася їхня правосвідомість та їхнє розуміння мовних, літературних, суспільних і національних проблем. Вони не чужинці! Вони не прийшли до нас з іншого краю, аби накинути нам свої поняття. Вони наші, вони часточка України, часточка нас самих. Це люди не егоїстично-обивательської вдачі, що понад усе ставлять власні інтереси й ладні їхати в Литву чи Туву, в Австралію чи Ефіопію, аби лишень тепліше вмотитися; це самовіддані патріоти, що інтереси нації в різних проявах (мова, література, культура і т. д.) мали за свої власні – такі люди не могли бажати українському народові зла.

Під час допитів нам так чи сяк натякали, що в арештованих вилучено ворожі тексти. Ми питаємо: кому ворожі ті тексти?

В арештованих могли бути тексти ворожі до бюрократів та старих сталіністів, що ототожнюють себе з радянською владою, незаконно звужують права і свободи радянських громадян, а в прогресивних демократичних основах Загальної Декларації прав людини ООН та в Прикінцевому Акті Гельсінкської Наради вбачають загрозу своїм адміністративним повноваженням та своєму особистому суспільному становищу. Але ми знаємо достеменно, що ніхто з арештованих не міг написати щось шкідливе для українського народу, бо вони постійно дбали про те, як зробити йому щось добре. З другого боку, це люди високого інтелектуального рівня, тому їм несвідомо не могли вчинити нації зло. Вони уявляли шляхи піднесення матеріального добробуту та поліпшення суспільних умов, можливо, не зовсім так, як сучасне керівництво, але це ще не робить їх шкідливими для суспільства. Навіть у математиці існує кілька правильних розв'язань задачі (тобто правильних шляхів до мети), а в таких складних задачах, як суспільний розвиток нації, безперечно, існує не один тільки шлях до мети – піднесення матеріального добробуту та поліпшення суспільних умов – і тому спосіб вирішення кожної конкретної проблеми, що його пропонує сучасне керівництво – це тільки один із кількох можливих способів. І якщо арештовані вважали практичне розв'язання якоїсь проблеми не за найкраще і пропонували (чи ладні були пропонувати) свій спосіб вирішення, то тільки дякувати треба їм за творчий підхід до проблем сучасної української дійсності.

Який шлях вони вважали за правильний?

Конкретно – різні, але загальна засада одна: втілення в життя Конституції УРСР, Загальної Декларації прав людини та Прикінцевого Акту Гельсінкської Наради, тобто тих нормальних актів, якими радянська держава висловила намір розширити демократичні права і свободи своїх громадян.

Наше знайомство як свідків зі слідчою справою приводить нас до думки, що слідчі виходять з висновку про цілковиту відсутність у громадян УРСР права критикувати дії урядовців та висловлювати свою думку про факти дійсності, учасниками яких вони є, бо допитують про такі факти, які з будь-якого погляду не мають у собі ознак антирадянської пропаганди чи агітації.

Майже кожен з нас чув від слідчих КДБ заяву про те, що радянська влада за думки й переконання не карає, вона карає за поширення їх; переслідують не інакодумців за інакодумство, а тих, хто висловлює свої інакші думки іншим людям. Такими словами підводять до умовиводу: за думки можна карати. Цей умовивід використовують далі як засновок наступного силогізму: за думки, переконання можна переслідувати, вони (КДБ) за думки нас не переслідують. Висновок: вони гуманні й демократичні добродії.

Насправді це не так, бо засновок "за думки, переконання можна судити" неправильний: за думки, переконання не можна судити. Думки, переконання перебувають поза сферою впливу й контролю держави, вони не підвладні державі. Влада держави поширюється на висловлене назовні, а не на те, що перебуває в голові. В плані суспільно-політичному, тобто в площині діяльності держави, під думками й переконаннями завжди і всюди розуміли думки матеріалізовані в формі висловленого якимось способом іншій людині, слова.

Міжнародно-правові акти (Загальна Декларація Прав Людини ООН; Прикінцевий Акт Гельсінкської Наради) також говорять про думки й переконання в розумінні права поширювати їх іншим людям, а не тримати замкненими у власній голові. Держава не може претендувати на контроль того, що внаслідок фізіологічної будови людини перебуває поза межами її влади, тому слова "ми не переслідуюмо за думки" слід викинути на смітник як нелогічний виверт і софізм.

Ідея демократії виходить з того, що народ спроможний розуміти свої інтереси і, по-друге, він спроможний визначити правильні шляхи для досягнення блага.

Про арешт Руденка і Тихого, а потім Матусевича і Мариновича, не поінформували українську громадськість, дарма, що обидві справи непересічні і, безперечно, становлять великий інтерес для всіх суспільно свідомих громадян республіки. А той факт, що багатьох

свідків попереджували про нерозголошення відомостей у справі арештованих і взяли про це письмову підписку, викликає побоювання, що КДБ готує таємну розправу.

Таємний розгляд політичних справ, тобто справ, що стосуються всіх громадян, свідчить про недовір'я КДБ до громадян. Таємний розгляд ледве чи будь-коли виправданий, але у сучасних умовах і поготів не виправданий.

Поінформованість громадян сприяє громадській активності людей; вона є передумовою практичної реалізації засад демократичного суспільства. Громадяни зацікавлені знати явища і факти свого суспільства, бо тільки завдяки цим знанням вони спроможні включитися в громадсько-політичне життя і стати активними учасниками сучасності, в якій живуть. Отже, позаяк справи Руденка і Тихого, Матусевича і Мариновича стосуються громадських справ, вони мають бути винесені на громадський суд, бо таємний розгляд означав би, що їхня діяльність шкідлива не для суспільства (як нам заявили), а для слідчих КДБ, тобто, що слідчі КДБ мають окремі від суспільства інтереси і як такі захищають їх таємно від народу.

Таємний розгляд суперечить і традиціям нашого політичного життя, що зафіксовані в "Правах, за якими судиться український народ" – кодексі, який був чинний у нас до примусового запровадження на Україні російського законодавства, і радянськими законами та нормами міжнародного права.

Стаття 91 Конституції УРСР проголошує:

"Розгляд справ у всіх судах Української РСР відкритий, оскільки законом не передбачені винятки, з забезпеченням обвинуваченому права на оборону".

Винятки, про які говорить Конституція, встановлені ст. 20 КПК УРСР. Ця стаття дозволяє розглядати за зачиненими дверима тільки дві категорії справ: а) справи про державну таємницю; б) група справ про злочини підлітків, статеві злочини та справи, де йдеться про інтимні обставини життя. Більше винятків з конституційного принципу гласності судового розгляду справ закон не встановлює.

Позаяк справи всіх чотирьох арештованих нічого спільного не мають ні з державною таємницею (ст. 67, 68 КК УРСР), ні з другою групою злочинів, закон зобов'язує розглянути їхні справи публічно.

Арешт чотирьох членів Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод ми вважаємо грубим порушенням конституційного права на свободу слова та міжнародних зобов'язань Радянського Союзу згідно з Загальною Декларацією Прав Людини та Прикінцевим Актом, рішуче протестуємо й вимагаємо звільнити їх з-під варті. Якщо ж вони все-таки будуть поставлені перед судом, ми вимагаємо ще до суду: поінформувати громадськість республіки про арешти М. Руденка, О. Тихого, М. Матусевича та М. Мариновича та про суть звинувачення кожного; заздалегіть повідомити через республіканську пресу чи радіо про дату, коли починатиметься слухання справ; в період судів висвітлювати хід процесів республіканськими засобами масової інформації.

Члени групи:

Олесь Бердник (керівник Групи) Іван Кандиба
Левко Лук'яненко Петро Григоренко
Оксана Мешко Ніна Строкатова

За виданням: УІПР, 1978, с. 261-264.

До міжнародної організації "Амнесті Інтернешенел"

23 квітня був заарештований мій чоловік Микола Матусевич (30 років), – член Української Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод. Того ж дня заарештували другого члена Групи – Мирослава Мариновича. На запитання, чому заарештовано мого чоловіка, 26 квітня я одержала відповідь: "Матусевич Микола Іванович був арештований органами КДБ за здійснення особливо небезпечного державного злочину. Він знаходиться в ізоляторі КДБ при

Раді Міністрів УРСР". Подібну записку одержала і дружина Мариновича. За роки подружнього життя в важких обставинах я добре знала чоловіка і з певністю заявляю, що мій чоловік не може бути злочинцем, як і не може ним бути Маринович – найкращий друг чоловіка. Від дитинства обидва вони плекали любов, пошану і співчуття до людей, нетерпимість до несправедливості і підлості, співчуття людському горю – ось характеристика цих людей. Нелегкий шлях життя мого чоловіка: в 1973 році виключений з 4-го курсу історичного факультету Київського педінституту за те, що не почав, на бажання КДБ, зводити наклепи на друзів і знайомих. Виключений, з хворим серцем, з бідною влаштувався на фізичну роботу, але, за наказом КДБ, і з такої роботи його звільняли. 29 грудня 1975 року його заарештували на 15 діб не за "хуліганство", як це було сказано у вирокі, а за участь у колядуванні. (Колядки – національний різдвяний обряд, сьогодні заборонений). Після звільнення місяць не повертали йому забраного майна і грошей. Ми жили на мою стипендію – 45 карбованців. Працівники міліції ображали чоловіка й мене, провокували його на бійку. Він влаштувався на роботу в Будинку санітарної освіти; його звільнили, а після цього настав арешт.

Маринович – дипломований інженер – працював вантажником, пізніше розліплював афіші, і таким чином заробляв 62 карб. Він має дружину й доньку. За що таке переслідування? Відповідь одна: відкрите висловлювання своїх переконань, членство в Гельсінкській Групі.

Де б не працювали Матусевич і Маринович, вони всюди були добросовісні та залишали гарні враження у співробітників. У співжитті з рідними і знайомими – були добрими і чутливими людьми. Давня дружба єднала цих людей. Але працівники КДБ не можуть зрозуміти почувань довгої приязні і тому поширюють чутки про якісь неморальні, нелюдські зв'язки між ними. Я, дружина Миколи Матусевича, з обуренням заявляю, що цей брудний наклеп потрібний КДБ для того, щоб фальсифікувати слідство. КДБ не перший раз робить з політичних – кримінальних злочинців, щоб голосно заявляти, що в СРСР немає політичних в'язнів.

Я вимагаю негайно припинити наклепи на чесних людей! Я вимагаю припинити цькування їхніх рідних і знайомих, на яких ураганом посипалися обшуки (15 обшуків у рідних і знайомих) та допити. Я вимагаю швидкого звільнення цих чесних і благородних людей – Матусевича і Мариновича.

Я оповіщаю про свій вступ до Гельсінкської Групи з метою внести і свій вклад у боротьбу за справедливість

14 травня 1977

Ольга Матусевич,

філолог, 1953 року народження

За виданням: УГГ 1978-1982, с. 449-450.

До Президії Верховної Ради СРСР

Копія: Політбюро ЦК КПРС

(Від) Мешко Оксани Яківни, Київ-86, Верболозна, 16

ПРОТЕСТ

Тричі в березні-квітні 1977 року я зверталася до Генеральних прокурорів СРСР та Української РСР, до голови КДБ при Раді міністрів УРСР зі своїми скаргами (копії цих скарг пересилала до Загального відділу ЦК КПРС) з приводу порушення радянської законності під час проведення у мене обшуку 5 лютого, санкціонованого прокуратурами Московською та Київською.

Скаржилася на незаконність обшуку й на зловживання владою слідчим КДБ Паньковим: трус проведено в стилі погромів, із побиттям шиб, свавільним обшуком мене самої, зі застосуванням фізичної сили слідчим та з роздяганням мене догола в його присутності. Це був відступ навіть від застосованих норм КДБ у слідчих тюрмах і закритих каральних установах

системи Міністерства внутрішніх справ.

Не знайшли в мене і не вилучили "антирадянських матеріалів" (оскільки таких у мене й бути не могло!). Їхній брак компенсовано вилученням наступого:

1. Фотопримірники Загальної Декларації прав людини ООН.
2. Фотопримірники фрагменту Прикінцевого Акту Гельсінкських угод.
3. Фотопримірники Статуту ЮНЕСКО з журналу "Кур'єр ЮНЕСКО".

4. Скарги, заяви у справі мого сина – політв'язня Олександра Сергієнка, адресовані до радянських інстанцій.

5. Моє листування з депутатами Верховної Ради СРСР – президентом Академії наук УРСР Борисом Патоном, письменником Михайлом Стельмахом, композитором Дмитром Кабалевським, які 74-го року клопоталися про перегляд судової справи без провини засудженого.

6. Деякі книжки радянських видавництв – через те, що там були підкреслені мною деякі рядки – тільки підкреслені – без коментарів.

7. Особисте листування зі сином Олександром, рідними, друзями, а також мої листи тридцятирічної давності матері та синові, що я їх написала в сталінсько-беріївських таборах.

8. Листи та заяви громадян, адресовані Групі Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод, про порушення прав людини. В основному це – копії листів, що їх надіслано до офіційних радянських установ, але залишилися без позитивної розв'язки.

9. Всю решту, рукописного й надрукованого, в зошитах та на окремих листках, навіть на шматках паперу – вірші, афоризми, прислів'я, спонтанні записи думок, може, радіопередач – словом, матеріал власний, частинно для урни, вилучено без ознайомлення з текстом. Як висловився регент трусу старший слідчий Паньків: "... муру читати буде експертиза..."

Все це складено в мішок і запечатано прокурорською печаттю Печерського району міста Києва.

Таке злочинне порушення радянської законності службовими особами залишилося без уваги компетентних установ. Замість цього органи КДБ та міської прокуратури чинять тиск на мене і переслідують мене (двічі викликали мене на допит до Донецька, п'ять разів до прокуратури Києва, не беручи до уваги довідки про мій стан здоров'я, що їх видала міська лікарня №16).

Обшук учинено через мою приналежність до Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод на Україні й свідчить про незаконність дій міських прокуратур, як Московської так і Київської.

Усю Групу піддають переслідуванням, обшукам та арештам.

Ось незаперечні факти порушення прав людини:

1. На Групу напали із самого початку її створення (9. XI. 1976 р. у вікна квартири керівника Групи – письменника Миколи Руденка летіло каміння, і я дістала удар у передпліччя, бо тоді я перебувала на його квартирі).

2. Перші обшуки органами КДБ проведено 23 грудня 1976 р.

Нові – 5 лютого та 23 квітня 1977 р. Обшуки проведено на квартирах усіх членів Групи, а в деяких із них – і в родичів та знайомих. Обшуки у справі Групи вчинено в містах: Київ, Дрогобич, Чернігів та в областях: Московська, Київська, Львівська, Донецька.

Обшуків на квартирах налічують понад 27, обшуків особистих – небагато менше.

3. Чотири особи – члени Групи – заарештовані:

а) 5 лютого 1977 р. – Микола Руденко й Олекса Тихий.

б) 23 квітня ц. р. – Мирослав Маринович і Микола Матусевич.

4. В усіх випадках обшуків вилучали, крім усього іншого, особисте листування, фотографії, а якщо були – друкарські машинки, не беручи до уваги того факту, що для письменників ці машинки – знаряддя їхньої праці. Так сталося в Бориса Дм. Антоненка-Давидовича.

5. Порушуючи Кримінально-процесуальний кодекс УРСР (стаття 116), киянина Миколу Руденка після арешту вивезли до Донецька для слідства в КДБ, тобто за місцем арешту та проживання ІНШОГО члена групи – О. Тихого. Хочеться запитати, чому не навпаки?

Свідків у "справі" Руденка – переважно мешканців столиці України – тепер викликають на допит до м. Донецька.

Микола Матусевич і Мирослав Маринович – обидва заарештовані в Києві; свідків викликають до КДБ по вулиці Рози Люксембург.

Таким чином, усю Українську Громадську Групу Сприяння Виконанню Гельсінкських Угод, котра є асоціацією неполітичною, лояльною та правозахисною щодо напрямку та змісту своєї діяльності, піддали жорсткому переслідуванню з арештом чотирьох її членів.

Групу безпідставно прирівняли до нелегальних і ворожих організацій, а її діяльність – до антирадянської та кримінальної. Найвища влада в СРСР – Президія Верховної Ради – затвердила Прикінцевий Акт Гельсінської наради та його принципи, в тому числі й принцип ч. VII – "Пошанування прав людини й основних свобод, включно зі свободою думки, сумління, релігії та переконань".

Саме виникнення Української Групи зумовлене Гельсінкськими угодами, їй гарантовано основні свободи й законність статусу діяльності, спрямованої на реалізацію волі радянської держави, висловленої в Прикінцевому Акті.

Акціями репресій з боку органів КДБ та прокуратури ігноровано Прикінцевий Акт і цим самим знецінено політичну та юридичну вагу міжнародного документа – Гельсінкських угод – не тільки в очах співвітчизників.

Я звертаюся до Вас – до найвищої державної влади Союзу РСР та Української РСР – з проханням не залишити "справу" Української Громадської Групи без Вашої уваги та оборони в дусі забезпечення їй гарантій основних свобод людини відповідно до Гельсінкських угод (схвалених і затверджених підписами), про які на форумі тридцяти п'яти країн-учасниць у Гельсінкі Леонід Ілліч Брежнєв сказав:

"Це перемога розуму... Людству властиво прагнути до поступальності в починах..."

Все ж таки коли-небудь, а починати треба!

23 травня 1977 р.

Оксана Мешко

За виданням: УГГ 1978-1982, с. 471-475.

ЛИСТ №2

До урядів УРСР, СРСР, урядів країн-учасниць Гельсінкських Угод

Справа збереження миру – це справа не тільки урядових діячів, але і всіх простих людей, тому й вирішуватись вона повинна не тільки на урядових рівнях з допомогою обмеження ракет і бомб, але й усуненням недовір'я між громадянами різних країн за допомогою якомога більшої кількості зустрічей громадян різних країн на індивідуальній основі.

Ми розуміємо свою юридичну правоту й історичну прогресивність, але ми також розуміємо нашу слабкість і силу організованих чиновників. Вони використовують велетенський апарат тиску на невігідних їм громадян: арешти, тюрми, табори, переслідування після звільнення. Насамперед проблема прописки. Не прописують до жінки (чоловіка), до дітей. Чоловік роками мучиться, поки як-небудь з'єднається з сім'єю. Так було з Богданом Христиничем, Іваном Кипишем, Михайлом Горинем і багатьма-багатьма іншими українськими інакодумцями.

Інший спосіб тиску – праця. Без власності і приватних підприємств заробити на хліб можна лише в одного працедавця – держави. Органи КДБ використовують це, вимушуючи людей інтелектуальних професій працювати кочегарами, слюсарами, електриками і т. д. З одного боку, це позбавляє інакодумців середовища, котре могло б сприймати їхні ідеї, і підтримувати інтелектуальний рівень самих інакодумців, а з другого – забезпечує тільки мізерні заробітки і

змушує у вільний час думати тільки про додаткові прибутки, це значить – відтягає від громадської діяльності.

Адміністративний нагляд, контролювання листів, обшуки, звільнення з праці, нашіптування рідним і залякування – все це далеко не жарти. Через ці перешкоди Група не могла зібрати більшої кількості письмових фактів, але і невелика кількість листів і заяв, витяги з яких ми додаємо до цього листа, достатньо обґрунтовують висновки цього документу і примушують нас:

інформувати уряди країн-учасниць Гельсінкської Наради і широку громадськість про грубе порушення Прикінцевого Акту і

закликати уряди УРСР і СРСР приборкати своїх чиновників – порушників прав людини в Українській РСР!

Факти порушення прав людини, взяті з листів і заяв, що надійшли на ім'я Групи від українців, які живуть на Україні і в інших республіках Союзу:

I. Політв'язні

1. 14 квітня 1977 р. дружина Євгена Сверстюка, Ліля (Валерія Андрієвська. – Ред.), приїхала з Києва на чергове особисте побачення до чоловіка з віддалі 3-х тисяч кілометрів, їй відмовлено в побаченні немов би з тієї причини, що Сверстюка позбавлено побачень. Трохи згодом Лілі запропонували загальне побачення з умовою, що вони з чоловіком розмовляти будуть по-російському. Вона погодилася, але потім адміністрація табору заявила їй, що побачення не відбудеться, тому що чоловік відмовився. Ліля відїхала; Сверстюк на знак протесту проти незаконного позбавлення особистого побачення оголосив голодовку, його підтримало майже 20 осіб. 30 квітня начальник табору Поляков вислав Лілі Сверстюк телеграму: "Побачення дозволено в кінці травня – в червні". Отже, потрібен був крайній захід протесту – голодовка 20 осіб, щоб начальник табору скасував беззаконня.

2. Валентин Мороз 15 травня оголосив голодовку на знак протесту проти позбавлення його особистого побачення з дружиною.

3. Іван Гель проголосив голодівку з домаганням поліпшити умови життя його дружині і дочці, що живуть у вогкому й темному приміщенні напівпідвального типу (поліпшити їхні житлові умови відмовляють у зв'язку з тим, що Іван Гель дисидент).

II. Психлікарні

Постановою Берегівського районного суду Йосипа Тереля заново поміщено до психлікарні для примусового "лікування" (Й. Тереля відбув 14 років ув'язнення, а також "лікування" в психлікарнях; у 1976 р. був звільнений як абсолютно здорова і нормальна людина).

III. Засланці

Заслання – це нова форма ув'язнення, не завжди полегшеного режиму. Засланці приречені на жалюгідне існування: вони позбавлені найнеобхіднішого – житла, праці. Засланець – це, по суті, безконвойний в'язень.

1. Володимир Василик (відбув 5 років таборів. В 1975 р. засланий на 3 роки в Томську область) відстоював церкву в Івано-Франківську. Проти нього порушено нову справу.

2. Микола Коц (45 років, з вищою освітою) працює на різних роботах, у важких умовах (кліматичних і матеріальних). Проти нього постійно організовують провокації.

3. Василь Стус (письменник і критик) в січні 1977 р. засланий у Магаданську область. Примушений працювати під землею – у штольнях! У листах писав: "Тужу за табором". Тяжко хворий.

4. Богдан Чуйко (Томська область) з кінця 1976 р. після 15 років ув'язнення перебуває на засланні. Не має житла і грошей на харчування. Інвалід II групи, не має пальців на обох ногах. Не може забезпечити себе навіть найнеобхіднішим, бо повністю нездатний працювати.

Адміністрація глуха до проблем засланців, часто знущається (морально) з них. Одержати дозвіл виїхати на Україну під час відпустки – казкове щастя для засланця, й адміністрація

робить усе можливе, що ця мрія так і залишається для засланця мрією.

IV. Прописка і влаштування на роботу

1. Олександр Назаренко (незакінчена вища освіта) в 1968-1973 рр. відбував покарання за захист прав людини і відстоювання прав українців. Повернувшись, тривалий час не міг прописатися в Києві. Виїхав у Скадовськ, де одружився і шойно тоді одержав прописку. Працює сторожем на водопомпній станції. Зазнає постійних моральних знущань.

Його дружина, Лідія Гук (лікарка), 1973 р. була засуджена за ст. 187-1 КК УРСР на півтора року. Зазнає переслідувань (брехливі доноси, погрози втратити працю).

2. Надія Світлична 1976 р. була звільнена після 4-річного ув'язнення. До цього часу ніде не прописана. Не прописаний і її 7-річний син, незаконно виписаний з Києва під час арешту матері. Таким способом його позбавлено можливості навчання і медопіки. Світлична, маючи вищу освіту, працює дворником.

3. Левко Лук'яненко (член Групи) під наглядом (більше року!), юрист, вимушений працювати електриком.

4. Іван Дикий і його дружина Мирослава були засуджені на 5 і 4 роки таборів і 5 років заслання. Довгий час Дикого не прописували до дружини. Потім дали тимчасову (на 6 місяців) прописку в Дрогобичі, після чого виписали і прописали за 8 кілометрів, у Стебнику.

5. Микола Береславський живе тепер у страшних умовах – 7 осіб в одній кімнаті (18 кв. м.), матеріальне становище дуже важке.

6. Степан Куриляк (відбув 5 років таборів) зазнає постійного переслідування. Після провокації його звільнено з Дубнівського ЛМЗ; знайти праці від кінця 1976 р. не може.

7. Кузьмі Матвіюкові (інженер) одержати працю, відповідну до спеціальності й освіти не дають. Перебуває під наглядом.

8. Федір Клименко працює слюсарем. На нього вчинено замах. Перебуває під наглядом.

V. За звернення за допомогою до Групи

1. Василь Барладяну (1942 р. н., молдаванин, мистецтвознавець) зазнає переслідувань за переконання – виключений з партії, звільнений з праці, не дали захистити дисертацію. 2 березня 1977 р. арештований прокуратурою. У зв'язку з його арештом у цих мешканців Одеси були проведені обшуки:

Данієляна Е. С.

Голумбієвської Г. В.

Михайленко Г. В.

Барладяну В. В.

Сірого (без санкції прокурора).

2. Віталій Калиниченко (Дніпропетровська область) 5 березня 1977 р. був викликаний у районну прокуратуру, де його попередили про притягнення до відповідальності за розповсюдження декларацій Московської і Української Груп Сприяння (1976 р. звільнений після відбуття строку покарання за ст. 62 ч. 1 КК УРСР; живе під наглядом).

3. 23 квітня 1977 року в зв'язку з арештом членів Групи М. Мариновича і М. Матусевича було проведено обшуки в таких осіб:

Раїси Сергійчук Любові Хейни

Анастасії Матусевич Ганни Коваленко

Любові Маринович Євгена Обертаса

Надії Маринович Михайлини Коцюбинської

Таміли Маринович Бориса Антоненка-Давидовича

Олега Лапіна

29 квітня в газеті "Літературна Україна" була опублікована наклепницька стаття, в якій

облито брудом М. Коцюбинську і Б. Антоненка-Давидовича. Автор – Горновий. Заголовок "За "так" грошей не дають". Стаття з'явилася через 5 днів після обшуків у М. Коцюбинської і Б. Антоненка-Давидовича.

VI. Порухення права захисника захищати, а підсудного захищатися

Адвокат Сергій Мартиш (м. Київ, Дарницька юрисконсультація) прийняв офіційне доручення написати скаргу в порядку нагляду в справі Олександра Сергієнка, але адвокату не дозволили ознайомитися з судовими матеріалами, що зберігаються в архіві КДБ. Відмова звучала так: "Не годиться, тому що не годиться".

Адвокат скаргу в порядку нагляду все ж таки написав. Написав з пам'яті й на підставі своїх давніх нотаток (він захищав О. Сергієнка в облсуді), але йому заборонили поїхати до Володимирської тюрми для узгодження скарги зі своїм підзахисним. Адвокатську скаргу Колегія адвокатів відправила спецв'язком, але вона "загубилася". Пізніше з'ясувалося, що скарга була вручена засудженому, але незабаром її в нього силоміць відібрали разом з чорновими записками до неї.

Крім цього, у О. Сергієнка в тюрмі забрано всі ділові папери в його судовій справі, щоб позбавити його можливості надалі подавати скарги про перегляд сумнівної судової справи.

Олесь Бердник
Левко Лук'яненко
Ніна Строката
Петро Григоренко
Оксана Мешко
Петро Вінс
Іван Кандиба
Ольга Гейко (Матусевич)

За виданням: УПР, 1978, с. 137-142.

ЗАЯВА

у справі Богдана Чуйка,
засудженого на 15 років ув'язнення і 5 років заслання

Кожне організоване суспільство підтримує свою організованість завдяки певному правопорядкові. Правопорядок можна підтримувати різними методами (наприклад, терором, директивним керівництвом), але метод законності є основний. І навіть коли якась група людей чи партія оголошує себе провідною й законодавчою (як, наприклад, гітлерівська Націонал-Соціалістична Робітничка партія Німеччини), все ж таки своїй свавільній волі вона надає форму права, формує її як закон держави.

У демократичних суспільствах правопорядок підтримується методом законності, з яким тільки й можливе наближення до найбільшої справедливості. Там, де немає законності, простий громадянин опиняється в необмеженій владі урядовців і марно б'ється, як муха в павутинні, в їхній бюрократичній мережі.

Законність має бути методом підтримання правопорядку і в Радянському Союзі. "Повага до права, до закону повинна стати особистим переконанням кожної людини. Це тим більше стосується діяльності службових осіб. Будь-яких спроб відступу від закону або відходу від нього, чим би їх не мотивувати, терпіти не можна. Не можна терпіти й порушень прав людини, ущемлення гідності громадян". (Матеріали XXIV з'їзду КПРС, Київ, 1971, ст. 92).

Нижче ми подаємо прикрий факт грубого порушення законності, внаслідок чого людина – Чуйко Богдан Михайлович – опинилась у жахливому становищі і перебуває тепер на краю загибелі.

Чернівецький обласний суд засудив його 26.06.72 року до 15 років позбавлення волі та 5 років заслання. З урахуванням раніше відбутого строку термін ув'язнення Чуйка минав 03.12.76 року, і йому залишилося заслання.

Вважаючи себе незаконно засудженим, Чуйко з табору писав скарги. Копії скарг, відповіді на них та інші записки він зберігав, щоб мати можливість після звільнення поновити

клопотання про перегляд вироків. Перед закінченням ув'язнення він віддав свої записки цензоріві табору ВС-389/36 (що в с. Кучино Пермської області) на перевірку. Цих записів і досі не повернули, чим вчинили порушення прав Чуйка, бо відповідно до закону він має право мати при собі подібні папери, і тим самим позбавили його можливості використати зібрані документи для відстоювання своїх законних прав.

Чуйко – стара людина і вже давно інвалід II групи. Відповідно до статті 100 ВТК РРФСР адміністрація табору повинна була передати матеріали про нього до райнарсуду за місцем відбування покарання для звільнення від заслання, бо в заслання не спрямовують людей, які неспроможні самі себе утримувати. Адміністрація табору цього не зробила, чим вчинила чергове порушення його прав. Про причину непредставлення його на суд для скасування заслання Чуйко пише так: "Думаю, що причиною такої жорстокості була Долматовська. (Долматов О.Г. – заст. начальника табору ВС-389/36 – Ред.) характеристика такого змісту: "..Вважає себе невинним. Постійно скаржиться. Ворожо ставиться до існуючого ладу. Був у добрих стосунках із в'язнями, виразно вороже налаштованих до існуючого ладу. Мав негативний вплив на молодших віком в'язнів. Твердо стояв на націоналістичних позиціях. Не визнав свого злочину і не став на шлях виправлення".

12.08.76 року комісія ВТЕК визнала Чуйка інвалідом II групи. Висновок Медуправління МВС СРСР від 15.10.76 року і медвисновок від 04.11.76 року підтвердили інвалідність, а 05.12.76 року його відправили на заслання, дарма, що закон не дозволяє застосовувати заслання до інвалідів другої групи.

Важка дорога, пересилки, транспортування автомашиною в 50-градусний мороз довели до нової хвороби – двобічної пневмонії з харканням кров'ю.

Клопотання про скасування заслання Чуйко написав ще 15.07.76 року до Верховного суду УРСР і 17.08.76 до Президії Верховної Ради УРСР такого змісту: "... Я повністю непрацездатний інвалід другої групи і неспроможний забезпечити своє існування особистою працею. Мою інвалідність і повну непрацездатність доводять: висновки комісії ВТЕК Пермської області впродовж останніх п'ятьох років (1972, 1973, 1974, 1975 і 1976 рр.), що записані в моїй медичній картці. У мене немає пальців обидвох ніг, деформовані пальці правої руки. Хворію тяжкими хронічними недугами: гіпертонією (з 1974 року – III стадії), загальним артеріосклерозом, кардіосклерозом II ст., серцевою недостатністю II ст.; зазнав крововиливу в мозок".

У висновку комісії ВТЕК 1975 року констатовано, що згадані хвороби розвинулися вже до такої стадії, в якій лікуванню не піддаються.

Нині стан здоров'я кепський: постійно шумить у голові й вухах, болить голова й очі. Різко погіршується зір, почастишали приступи стенокардії, постійна задуха, порушення рухливості кінцівок.

У такому стані постійно потребую стороннього догляду, утримання й лікування. Забезпечити своє існування особистою працею неспроможний. На підставі викладеного прошу вас звільнити мене від заслання".

Відповідь заступника Голови Верховного суду УРСР П. Цупренка:

"...розглянуто, задовільнити не можна..."

Відповідь заступника завідуючого відділом з питань помилування ПВР УРСР В. Голика:

"Повідомляємо, що клопотання про помилування і звільнення вас від заслання розглянуто. Задовільнити не можна".

На засланні місцеві органи влади Бакчарського району Томської області неспроможні забезпечити Чуйка ні помешканням, ні одягом, ні їжею, ні іншими засобами існування через те, що: "... радянські закони не допускають застосування заслання до непрацездатних інвалідів другої групи, котрі неспроможні заробити собі на життя особистою працею..." (ст. 79 ВТК РРФСР, Коментар ВТК РРФСР, розділ III, стор. 204-205, М., "Юрид. літ", 1973 р.) – тому

законодавець не передбачив коштів на утримання непрацездатних засланців.

У скарзі вже зі засланця Чуйко пише:

"...Клопотання моєї дружини Чуйко Марії Михайлівни в МВС СРСР передати мене на її утримання за місцем проживання у м. Мічуринську Тамбовської області постійно відхиляють через відсутність зони засланця в Тамбовській області. При цьому не дають жодних пояснень, за які кошти я маю існувати, і хто саме повинен забезпечити моє утримання у засланні. Внаслідок незаконних дій адміністрації ВС-389/36 мене, всупереч медичним висновкам, спрямували в шкідливі для мого здоров'я кліматичні умови на загибель від хвороб, голоду і холоду... Мені свідомо і навмисно створили такі нелюдські умови з метою примусити мене самовільно виїхати з села Бакчара, тобто порушити правила адміністративного нагляду і тим самим дати зачіпку для подальших репресій..."

Ця і подібні заяви, немов футбольний м'яч, літають від однієї установи до другої, від одного службовця до другого, і ніхто не хоче вирішити зовсім простий казус: закон не передбачає спрямування інвалідів другої групи на заслання (і тому законодавець не передбачає коштів для їх утримання). Чуйко – інвалід другої групи. Отже спрямували його на заслання або за злим умислом адміністрації ВС-389/36, або через якусь помилку, виправити яку можна і необхідно найпростішим чином – застосуванням до нього чинного закону.

Влада Бакчарського району не може виділити кошти для утримання засланця, бо це було б продовженням беззаконня, і таким чином Чуйко мусить загинути голодною смертю, якщо беззаконня триватиме.

У листі від 12 лютого він писав: "...Авторитетно мені заявили, що від засланця мене ніхто не звільнить і родині на утримання не передасть. Пенсії за інвалідність я не одержу, бо в мене нема необхідних 18 років трудового стажу, і не відомо, де я став інвалідом. Вирішити це питання в Томську не можу, бо туди не пускають... Я доводжу (місцевому начальству), що відбув основну міру покарання, і мене спрямували непрацездатного не з моєї вини на заслання. А на місці третій місяць тримають без помешкання і засобів існування. Значить, з цілком певним завданням:

довести мене до того, щоб я з голоду, холоду і хвороб самовільно виїхав з села і тим самим дав привід для подальших знущань, або довести до відчаю і на довгожданій волі вільно, свobodно, вибрати який мені подобається спосіб самогубства. Радять, щоб сім'я переказувала мені гроші і так утримувала в засланні. Кажу: дружина на пенсії, син служить у Радянській армії, а дочка малолітня ходить до школи – хто ж і які гроші може дати на моє утримання? Розводять руками, і на тому кінчаються розмови і всі рішення. Я зрозумів, що вищезгаданому розв'язкою всі були б дуже задоволені, а то звалили мене на їхні голови, як сніг посеред літа... Жду остаточного вирішення, а гроші вже кінчаються. До їдальні заходжу один раз у день, а що буде далі?.."

Йому не дали квартири. Він живе в готелі, але за ним встановили адміністративний нагляд і забороняють виходити з готелю від 8-ї години вечора до 6-ї ранку; йому не дають ані копійки на їжу, але призначили для нього аж трьох виховників: у справах засланця, нагляду і діяльності – чи не жорстоке глузування?!

У Кучино Пермської області в Чуйка відібрали документи на підтвердження його інвалідності та стану здоров'я, а в Бакчарі вимагають таких документів – що це, як не бюрократична сваволя і наруга над правами людини?

Ми протестуємо проти такої сваволі і вимагаємо звільнити Чуйка Богдана Михайловича від засланця як незаконної кари.

*Члени Української Групи Сприяння виконання Гельсінкських Угод:
Травень 1977*

Олесь Бердник (керівник Групи), Левко Лук'яненко,

Петро Григоренко, Оксана Мешко,
Іван Кандиба, Ніна Строкатова.

За виданням: УПР, 1978, с. 145-150.

ЗВЕРНЕННЯ

До Белградської Наради з підсумків виконання Гельсінкських угод

В своїй заяві до Президії Верховної Ради СРСР від 23 травня 1977 року я вже писала про ті переслідування, під які попадала і попадає Українська Громадська Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод на Україні і про проведені обшуки, а слідом арешти чотирьох із десяти членів Групи.

Копію тієї заяви долучаю до цього Звернення.

Склалась така ситуація, що, підписавши Гельсінкську Угоду, керівники відповідних організацій у нашій країні нічого не зробили для виконання Заключного Акту в його гуманітарній частині, яка стосується прав людини.

Документи Гельсінкської Угоди, знайдені у членів Групи під час обшуків, вилучають, а правозахисну діяльність Групи органи прокуратури і КДБ трактують як антирадянську, яка свідомо порочить радянський лад.

Скарги, протести, заяви, які відправляють члени Групи у вищі радянські інстанції, не розглядаються, а повертаються тим, чийм свавіллям вони викликані.

Українська Громадська Група була створена в Києві людьми, які, перевіривши правосильність і необхідність Гельсінкських Угод, взяли на себе благородне завдання сприяти їх виконанню.

Підписи під Гельсінкськими Угодами поставили не лише керівники СРСР, але й 34 представники країн-учасниць Наради.

Можна було сподіватись, що у виконанні Гельсінкських Угод зацікавлені всі.

Я, як член Української Громадської Групи, яка ще на волі, звертаюся до вас не лише за співчуттям, але й за конкретною допомогою. Микола Руденко, Олекса Тихий, Микола Матусевич, Мирослав Маринович повинні бути звільнені.

Діяльність Української Групи не повинна бути зірвана!

Відсутність основних конституційних свобод і гарантій (свобода слова, друку, демонстрацій і інші) була характерна для нашого закритого суспільства й раніше, але все, що діється сьогодні, – посилення переслідувань, викорінення будь-якого політичного інакодумання, багаторазові обшуки, арешти, звільнення з роботи, залякування, а деколи й прямий шантаж – усе це свідчить про те, що підписання Радянським Союзом Гельсінкських Угод не сприяло демократизації країни, а, навпаки, привело до ще більшої тоталізації її державних і суспільних інституцій.

Якщо Белградська Нарада нічого не змінить, то результати цього розриву можуть стати незворотні.

3 червня 1977 р.

Член Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод

Оксана Мешко

Київ-86, 252086,

Верболозна, 16.

Мешко Оксана Яківна,

рік народження 1905

За виданням: УПР, 1978, с. 209-210.

Організації Об'єднаних Націй

Керівникам тридцяти п'яти країн-учасниць Белградських Нарад

Організації "Міжнародна Амністія" – Нью-Йорк, Лондон

**Нью-Йоркській Групі підтримки Української Групи Сприяння виконанню
Гельсінкських Угод**

До всіх людей доброї волі

Громадськості Заходу

від матері *О. Сергієнка – Мешко Оксани*, члена Української Групи Сприяння виконанню
Гельсінкських Угод

і його дружини *Вівчар Звенислави*

рятуйте олександра сергієнка

– благає мати Оксана Мешко і дружина його Звенислава Вівчар.

В'язень сумління Олександр Сергієнко шостий рік в ув'язненні.

Хронічно хворого на двосторонній дисемінований туберкульоз легенів морили три роки у Володимирській тюрмі – туди його спрямував "дисциплінарним порядком" п'ястук карателів: кураторів із Київського і Пермського КДБ і керуючих осіб пермського табору №36 Котова, Федорова, Журавкова і К. (Так, як і в сталінські часи, сьогодні діють у нашій країні табірні суди, що оформляються прямо в таборі, без юридичного захисту і свідків.)

У тюрмі медкомісія взяла хворого на диспансерний облік по туберкульозу, група ГДУ-3. Але через два роки, невдовзі перед відправленням до концтабору, Олександра з обліку зняли як "вилікуваного від хронічного туберкульозу" – це в умовах тюрми! Зняли з обліку за санкцією медслужби Міністерства внутрішніх справ, начальника Попова і головного фтизіатра Старикова.

Цей крок влади є контрзаходом проти розпочатих матір'ю Олександра Сергієнка клопотань для актування його за станом здоров'я і дострокового звільнення хворого з ув'язнення. У часі це збігається з викликом, одержаним з Австралії Олександром Сергієнком і його сім'єю.

Чи можна розцінювати це інакше, як неприховану помсту влади, до послуг якої завжди готовий лікар-професіонал медичної служби МВС?

Але вижив Олександр у тюрмі.

У січні 1977 р. його повернули в цей самий езекуційний табір №36.

Через місяць відвезли до табірної лікарні на лагпункті №35 лікувати від застуди і бронхіального загострення. І ось у період загострення туберкульозно хворому зробили пробу на туберкульозну "манту".

Реакцію "манту" чомусь зробила відряджена медичка "х". На цьому й вичерпалася мета її відрядження – вона зараз і від'їхала... Звісно, що приїжджа була з Києва і що вона зробила "манту" всупереч тбетковому медичному правилу про заборону такої реакції хворим на туберкульоз. Реакцію зроблено, незважаючи на протест самого хворого (він медик з незакінченою вищою освітою), безправного зека, над котрим можна безкарно знущатися.

За цим настала така реакція: два тижні тривала висока температура, піднявся тиск, серцебиття, запоморочення голови, опухли лімфатичні залози, вся рука боліла, місце щеплення – рана... Реакція була дуже тяжка, не характерна, викликала побоювання, що Сергієнко не перенесе її. Олександр потайки пробрався до зони табору №35, щоб попередити спів'язнів і розповісти, що сталося. На покару за цю інформацію хворого, що був у гарячці, негайно забрали з лікарні і кинули на 15 діб у карцер.

Після цього стан здоров'я Олександра все погіршувався, він почував себе так погано, як ніколи за три роки навіть у Володимирській тюрмі.

У червні він зліг. Симптоми характерні для лейкемії: субфебрильна температура, кволість, озноб, сонливість, втрата апетиту, опухла селезінка, тисне під грудьми. Писати йому важко. Другий місяць Сергієнко гине в санчастині табору №36 без клінічного обслідування, діагностування і лікування. На нашу телеграму-заяву в медслужбу МВС СРСР від 11.08.77 р. з

проханням негайно спрямувати хворого до Ленінградської лікарні для ув'язнених відповіді не було.

Адже адресувались ми до медслужби, лікарі якої свого часу санкціонували зняти хворого з диспансерного обліку як вилікуваного від хронічного туберкульозу.

А чи не можна припустити, що Олександрові Сергієнкові ввели що-небудь інше, а не туберкулін? Якщо станеться непоправне – є підстави твердити, що сталося умисне вбивство, і винні в цьому державні інституції, які його санкціонували.

Я впевнена, що страждання мого сина – це помста за мою участь в Українській Групі Сприяння виконанню Гельсінкських Угод.

Ось наша дійсність: апелюючи до закону й істини, ти виставляєш сина, себе, сім'ю під удар і розправу чиновницького бюрократичного апарату.

РЯТУЙТЕ ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЄНКА!

Мати О. Мешко Дружина – З. Вівчар

Підтримуємо:

Зінаїда Григоренко Олександр Подрабінек

Петро Григоренко Віктор Некіпелов

Галина Салова Гліб Якунін

Кронід Любарський Адель Найденович

Ірина Жолковська Тетяна Великанова

Ніна Строкатова Вадим Баранов

Ірина Валітова Галина Баранова

Віра Лісова А.Сахаров

Петро ВінсЄ.Боннер

За виданням: УПР, 1978, с. 211-214.

(Червень 1977 – Ред.)

ЗАЯВА

У справі подальшої діяльності Гельсінкських Груп

Під акомпанемент промов у Белграді КДБ почало розправу з раніше арештованими членами Гельсінкських Груп. Триває суд над керівником Української Групи Миколою Руденком і членом Групи Олексою Тихим. Одночасно, для розсіяння уваги, судять в Одесі Василя Барладяну "за поширення наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад". Призначені також касаційні суди в справі провокаційного звинувачення члена Гельсінкської Групи Мальви Ланди за підпал своєї квартири і учасника єврейського руху за виїзд до Ізраїлю Йосифа Бегуна, обвинуваченого в дармоїдстві.

Процеси Руденка – Тихого – Барладяну ведуться в цілковитій засекреченості. Киянина Руденка під час слідства вивезли за 800 км від Києва – в Донецьк, а суд над ним і Тихим розпочали в робітничому селищі Дружківці, майже за 100 кілометрів від Донецька. Суд відбувається в Червоному Кутку закритого підприємства. Приміщення заповнене тільки агентами КДБ. До зали не допустили не тільки друзів, але й близьких рідних, серед них і 80-річної матері Тихого, котра тільки з великим трудом добралася до Дружківки. Не допущено до зали й робітників підприємства, де працював О. Тихий, які на свої кошти приїхали на процес. Так само закрито ведеться і процес над В. Барладяну. Що діється за закритими дверима судів, які у вирокі будуть лицемірно названі "відкритими", ми не знаємо. Але кожному зрозуміло, що там діється жахлива несправедливість.

Радянські люди, громадяни світу! – ось вам яскравий приклад того, як поширюється "соціалістична демократія" під егідою КДБ. Ця злочинна організація нічому не навчилася і нічого не зрозуміла зі свого кривавого минулого. Як стало нам відомо з листа колишнього в'язня Федорова Ю. І., органи КДБ (про це прямо заявив полковник Євген Михайлович Саушкін) намагаються організувати проти О. Гінзбурга і Ю. Орлова провокацію на зразок

"шахтинської справи", "Промпартії", "СДЦ" ("Соціал-демократичного Центру") з "легальним" і "нелегальними центрами"! Ці "центри" КДБ має надію створити обіцянками і погрозами з осіб, що відбували ув'язнення в таборах і тюрмах. Це все робиться для того, щоб розправитися з видатними учасниками правозахисного руху в СРСР, щоб обмовити і обілляти брудом опозицію в нашій країні. Тій самій меті служить і пущена на Захід такими закордонними кореспондентами, як Крафт, "качка" КДБ про те, що опозиційний рух у нашій країні розвалився, що Гельсінкська Група припинила свою діяльність.

Заявляємо перед цілим світом, що ці твердження нічим не обґрунтовані. До Московської Групи увійшла вже С. В. Каллістратова – видатний радянський адвокат, до Української – Петро Вінс, син відомого релігійного діяча, і Ольга Гейко – дружина арештованого члена Групи Миколи Матусевича.

Групи діють, обновляються, і найкращим доказом цього є документи Груп і безперевний потік заяв до Групи від радянських трудящих про порушення Радянським Союзом Гельсінкських Угод.

Орлов, Гінзбург, Тихий, Матусевич, Маринович, Руденко, Гамсахурдія, Костава виконували шляхетну справу – і вона буде продовжена!

Група Сприяння виконанню Гельсінкських Угод в СРСР:

Петро Григоренко
Мальва Ланда
Володимир Слепак
Наум Мейман
Єлена Боннер

29 червня 1977 р.

За виданням: УПР, 1978, с. 343-345.

СУД У СПРАВІ

**Тихого Олексія Івановича, (1927 р. народження)
і Руденка Миколи Даниловича, (1920 р. народження)**

Склад суду:

Головуючий – заступник голови Донецького облсуду по кримінальних справах, Зінченко
Едуард Миколайович

Засідателі: – Перуш

– Лукашенко

– Безверхний (запасний)

Секретар – Сусідко Надія Григорівна

Прокурор – Аржанов (з Києва)

Захисник Руденка – Алексєвнн Федір Іванович

Захисник Тихого – Корецький

Початок суду – 23 червня 1977 р.

Кінець суду – 1 липня 1977 р.

Справа нараховує 47 томів.

Суд у справі Тихого і Руденка почався 23 червня 1977 року, але їхні сім'ї про це довідалися лише 27 червня, коли одержали повістки з'явитися в ролі свідків о 10 годині 28 червня в суді у м. Дружківка Костянтинівського району Донецької області.

Родичі прибули днем раніше, ніж було вказано в повістках, тобто 27 червня.

Голова нарсуду м. Дружківки Ладижський Микола Олексійович сказав, що суд у справі Тихого і Руденка відбувається в іншому будинку, але де саме, відмовився повідомити, мотивуючи тим, що повістки на 28 червня, а сьогодні тільки 27.

– Прийдіть завтра о 10 годині, – сказав він, – і я вам дам адресу, де відбувається суд.

Після того родичі Тихого і Руденка почали розпитувати в місті, чи хто не знає, де відбувається такий суд. Виявилось, що люди знають, і подали адресу. Суд відбувається в

приміщенні контори "Смешторг" ("змішана торгівля").

Прийшовши до цієї контори, вони побачили, що вивіска, яка свідчить, що тут контора "Смешторга", – знята. Видно тільки знак від неї.

Цілий день 2-поверховий дім охороняють 2 міліцейські автомобілі, декілька міліціонерів і приблизно 20 чоловіків у цивільному. Дружина Руденка хотіла зайти в коридор, але й там виявилось чоловік шість охоронців у цивільному.

При її наближенні всі вони стали стіною під дверима, де вона побачила напис "Червоний куток". Дружина Руденка попросила пропустити її в залу, але їй відповіли грубо, що не можна, і почали виштовхувати її з коридору. Тоді вона попросила, щоб вони взяли від неї для Руденка харч і білу сорочку, але охоронники її грубо вилаяли і виштовхнули на вулицю.

На вулиці були якісь люди. Вони розповіли, що прийшли, а деякі приїхали з Донецька і Краматорська, коли почули по радіо про цей суд, але їх не пустили в зал.

Приїхали з Києва два молоді чоловіки (Петро Вінс із другом), але їх також не впустили в зал і перевірили їхні документи. На запитання, закритий суд чи відкритий, сторожа відповіла, що відкритий, але в залі нема вільних місць.

О 14 годині з будинку вийшло 50 осіб "публіки". Вони сказали, що це перерва на обід до 15 години. З подвір'я виїхали два "воронки". Це повезли Тихого й Руденка до Дружківського відділу міліції. Потім з подвір'я виїхали два легкові автомобілі. Це поїхали на обід судді.

О 15 годині на подвір'я приїхали спочатку легкові автомобілі, а потім "воронки", які зупинилися за туалетом на подвір'ї. Спершу з "воронка" вивели Олексу Тихого і повели в супроводі двох військових через чорний хід до контори "Смешторга". Потім з другого "воронка" вивели Миколу Руденка. О тій хвилині з туалету на подвір'ї вийшла дружина Миколи Руденка, побачила, що його ведуть, і голосно з ним привіталася. Йому не дали навіть оглянутися, швидко впхнули в двері, а на жінку накинулось декілька людей в цивільному з лайкою і почали силоміць випихати її з подвір'я, погрожуючи арештом. Вона звернулася до міліціонерів, що поспішили сюди, з проханням вказати хуліганам, що вони не мають права її лаяти і випихати, бо це подвір'я не є ані забороненою, ані приватною територією. Представники міліції розмовляли ввічливо, але сказали, що ці люди поставлені тут для охорони, тому вони не хулігани і вона повинна їм підпорядкуватися. Тоді Раїса Руденко запитала, чому вони не мають пов'язок або інших відзнак, які свідчили б про те, що це не хулігани, а охоронці. На це вони не відповіли нічого, а її вивели з подвір'я.

Після перерви обидва кияни пішли до зали поперед усіх, щоб застати вільні місця. Одначе при вході чийсь міцні руки відтягнули їх – одного вправо, другого вліво – і тримали до того часу, поки залу заповнили ті ж, що були раніше. Потім киянам, родичам і друзям сказали, що вже нема вільних місць. А тим, у кого повістки на завтра, заборонено заходити, поки їх не допитуватимуть.

О 18 годині "публіка" вийшла з зали, і зараз же з двору від'їхали судді. А "воронки" повезли Тихого й Руденка до Донецької тюрми (з Дружківки до Донецька приблизно 90 км). Судді від'їхали так швидко, що нікому не вдалося довідатися, який суд судить, чому не повідомили рідних і інші питання. Охорона і міліція відповідали, що нічого не знають.

Всі охоронники, судді й частина "публіки" жили в готелі м. Дружківки. Це засвідчує, що вони сюди відряджені звідкись у зв'язку зі справою Тихого і Руденка.

Коли дружина Руденка попросила в адміністрації готелю дозволу пропустити до неї двох друзів на 30 хвилин (від 18:00 до 18:30), то адміністрація готелю рішуче заперечила, дарма, що поруч висіли правила, які дозволяли запрошувати гостей, якщо це не пізніше 23-ї години.

Наступного дня, цебто 28 червня, суд повинен був продовжуватися від 9-ї години ранку. Родичі, свідки та друзі підсудних з'явилися на 7-у годину ранку і побачили, що будинок уже охороняють пильніше, а на подвір'я користуватися туалетом уже нікого не пропускали охоронці в цивільному, цього разу з червоними пов'язками на руках.

Дружина Руденка намагалася заглянути в порожню ще залу, але її знову випхали з коридора.

О 8.30 вийшла секретарка суду і збрала повістки від свідків. Дружина Руденка просила, щоб вона прийняла від неї заяву до суду щодо порушення права захисту. Секретарка відмовилася прийняти і сказала, що Руденко має оборонця і про це належить говорити з ним. Вона обіцяла сказати адвокату, що його хоче бачити дружина Руденка. І адвокат справді незабаром вийшов. Його звать Алексєвнн Федір Іванович. Він сказав, що захисником Руденка його призначила президія Донецької колегії адвокатів, а працює він у Юридичній консультації Калінінського району м. Донецька.

Потім він запитав, про яку заяву говорила жінка Руденка секретарці суду. Дружина Руденка відповіла, що там є протест проти того, що КДБ призначило свого адвоката, а її не сповістило про закінчення слідства і таким чином позбавило можливості взяти такого адвоката, якого б вона хотіла. Цим адвокат Алексєвнн дуже образився, сказав: "Тоді нам з вами немає про що говорити!" – і відійшов. Тим часом "публіка" почала заходити до зали. Але з натовпу знову чийсь міцні руки витягали тих, чия присутність на суді була небажаною. Тих, хто наполягав, посадили до міліцейської машини і відвезли до відділу міліції "для з'ясування особи". Це було двоє молодих людей з Москви (Петро Старчик і Кирило Подрабінек). Їх протримали в КПУ (камера попереднього ув'язнення) від 28 червня до 1 липня 1977 р. Випустили їх 1 липня через дві години після оголошення вироку. Цього ж дня (28 червня) з Донецька до Дружківки знову їхали двоє киян (Петро Вінс із другом), сподіваючись все-таки потрапити на суд, але їх висадили з автобуса, відвезли у міліцію, обшукали, забрали гроші, вручили замість грошей квиток на літак, посадили до літака і відправили додому до Києва. Потім до міліції відвезли ще трьох, які намагалися потрапити на суд. Хто вони – невідомо. Не дозволили зайти на суд і мешканцям Дружківки, Краматорська, Костянтинівки і Донецька, які товпилися під будинком, хоч у залі було багато місць. Не пустили навіть рідної сестри Тихого з чоловіком, хоч вони й не були свідками. Сторожа відповіла, що голова суду не дозволяє.

На шостий день суду, цебто 28 червня, до зали пустили тільки 80-річну матір Тихого і сестру Руденка, а під вечір цього ж дня і двох синів Тихого.

Спершу викликали свідків Тихого – Гребенюка Г. С., Цапа, Чуприненка (Чупринка – Ред.), Скрипкіна, Седристого, Бахаєву (викладачку Донецького університету), а на 29 червня Стебуна Іллю Ісааковича – професора, завкафедрою теорії літератури Донецького університету.

Раніше у справі Тихого допитували й інших свідків, але про їх виступи нічого не відомо. Із свідків Руденка викликали:

1. Русаковську Аллу Василівну – заввідділом психоневрологічної лікарні, де перебував на обслідуванні М. Руденко протягом 2-х місяців – від січня до березня 1976 року. Вона свідчила, що Руденко прибув у лікарню під час обслідування на встановлення групи інвалідності. Протягом одного місяця обслідування проводив лікар і вона особисто, і Руденко був визнаний цілком здоровим. Але для певності його залишили ще на другий місяць, і цим разом обслідування проводили наукові співробітники та професори психіатричної лікарні ім. Павлова. Вони також визнали його цілком здоровим. Доктор Русаковська свідчила ще, що Руденко привіз із собою транзисторний приймач, щоб слухати передачі західніх радіостанцій, але наступного дня вранці вона забрала від нього приймач і віддала лише за два місяці, коли Руденка виписано з лікарні.

2. Опісля зачитували свідчення Балана Володимира Володимировича, колишнього військового службовця, котрий свідчив, що Руденко під час перебування в лікарні постійно слухав західні радіостанції, тому що приймач мав його сусід у залі. (На це Руденко відповів, що в сусіда Русаковська (Русановська – Ред.) також відібрала приймач, а Русаковська сказала, що пам'ятає точно про приймач Руденка, а про другий нічого пригадати не може). Далі свідок

Балан Володимир Володимирович говорить, що Руденко, перебуваючи в лікарні, демонстративно виключав радіо, а коли інші заперечували проти цього, то він виходив із зали. Далі Балан свідчить, що Руденко говорив, неначе в радянських радіопередачах нема ні одного слова правди, і відмовлявся дивитися телепередачі. Але Балан Вол. Вол. говорить, що сам він цього не бачив і не чув, тому що був в іншій залі, а про це йому розказували Гончаров і Жилкін. Гончаров уже помер, а Жилкін, можливо, ще живий і міг би це підтвердити.

3. Опісля викликали свідка Кандибу Івана Олексійовича, котрий сказав, що Руденко приїжджав до нього...

.....
4. Світличну Надію Олексіївну, котра сказала, що давала Руденкові свій лист на ім'я Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод.

5. Бердника Олександра Павловича, українського письменника-фантаста.

6. Лук'яненка Льва Григоровича, котрий свідчив, що Руденко приїжджав до нього, а в нього під той час був Тихий, що ця зустріч не була заздалегідь підготовлена, а випадково так трапилося. Що Руденко привіз Декларацію Групи і Меморандум №1. Лук'яненко вийшов до кухні, там перечитав ці документи і підписав їх. Потім до кухні вийшов Тихий Олекса Іванович і також ознайомився з цими документами і підписав їх. А Лук'яненко і Руденко в цей час сиділи в кімнаті. Обговорювання цих документів не було. Потім вони втрьох вели розмову про Загальну Декларацію прав людини і Заключний Акт Гельсінкських Угод.

Прокурор запитав, хто є автором антирадянських документів: Декларації, Меморандумів №1, №2, №3. Лук'яненко відповів, що авторами були всі члени Групи, котрі підписали ці документи. Кожний заносив туди свої замітки і поправки. На прощання Тихий попросив Руденка прийняти до документів Групи і лист Тихого та включити його до Меморандуму. Руденко прийняв.

7. Потім викликали дружину Руденка – Раїсу Опанасівну Руденко – і прокурор запитав, які антирадянські документи вона розмножувала на друкарській машинці. Вона відповіла, що жодних. Вона заявила, що їй досі не відомо, у чому звинувачують її чоловіка, і вважає, що суд порушує право захисту тим, що не повідомив її про початок суду. Вона сказала, що американський адвокат Ремзі Кларк погодився обороняти Руденка, і вона надіслала листа до АРЮ і МАІЮД з проханням допустити пана Ремзі Кларка захищати її чоловіка. На це голова суду Зінченко Е. М. сказав, що чужоземні адвокати не мають права захищати радянських громадян.

8. Потім зачитали свідчення Каплуна (брата Раїси Руденко), котрий говорив, що брав з квартири Руденків без їх відома і згоди частинами рукопис "Енергія прогресу" і читав удома. Дружині своїй про це не говорив. Він ще свідчив, що "Енергію прогресу" й інші праці Руденка друкувала його сестра. (У той час як Руденки твердили, що все друкував сам Руденко, а жінка цього не друкувала і не читала).

Після перерви адвокат Алексеєвн підійшов до дружини Руденка і сказав, що буде розмовляти з нею на прохання Руденка. Вона запитала, який суд судить і чому до зали пускають тільки вибраних. Адвокат відповів, що суд відкритий і назвав прізвища суддів, а ось що до зали пускають тільки вибраних, так цього він "не зауважив". Алексеєвн розповів, що радив М. Руденкові визнати свою провину і покаятися, але, за його словами, Руденко дуже розсердився і просив його більше не порушувати цього питання, інакше йому доведеться відмовитися від його послуг захисника. Тому адвокат радить дружині умовити Руденка розкаятися. Дружина Руденка відповіла, що не буде такого дораджувати своєму чоловікові, тому що вважає, що йому ні в чому кається. Дружина Руденка запитала адвоката, чому він не повідомив її про початок суду. Алексеєвн відповів, що не було заяви від самого Руденка з проханням повідомити її про це. А він, адвокат, не мав права нав'язувати таку думку. І взагалі суд не зобов'язаний будь-кого повідомляти. Немає такого закону.

Прийняти письмову заяву про порушення права захисту від Раїси Руденко суд відмовився.

10. Зачитували свідчення Барладяну В., котрий говорив, що прийшов до Руденка М. Д. 19 грудня 1976 р. в день його народження, потім переночував на станції і на другий день знов прийшов і вручив Руденкові свій лист до Прокуратури Одеської області, а Микола Руденко познайомив його зі змістом Меморандуму №2. Через два дні у Руденка був обшук і цей лист вилучили. Тому за місяць Барладяну знову послав поштою такий же лист Руденкові. І при тому просив Руденка розпоряджатися його (Барладяну) підписом.

Суддя заявив, що все це підтверджується вилученими в Руденка під час обшуків документами.

11. Зачитували свідчення Матусевича Івана Петровича, котрий підтвердив, що при обшуку в нього вилучили чорні конверти з паперами, які залишив його син. Цих паперів він не читав і не знає, що вони собою становлять. Про діяльність свого сина нічого не знає. Знає тільки, що син тепер ніде не працює, тому що, як пояснив йому син, підшукує собі іншу роботу.

12. Потім зачитали свідчення Матусевича Миколи Івановича, точніше повідомили, що він відмовився складати зізнання.

13. Потім зачитали свідчення Мирослава Мариновича, котрий каже, що бував у Руденка часто, і вони розмовляли в основному на літературні теми.

14. Зачитали свідчення проф. Ю. Орлова, але не до кінця.

М. Руденко просив зачитати доповнення до протоколу допиту Ю. Орлова, але суд відмовив у тому.

М. Руденко просив зачитати свідчення Матусевича і Мариновича, які вони дають після арешту, тому що суд оголосив тільки ті їхні свідчення, які вони давали до арешту. Суддя запитав Руденка, навіщо йому це потрібно. Руденко відповів, що хоче, щоб свідки – члени Української Громадської Групи – знали про ці свідчення, тому що вони наклепницькі, провокаційні і страшні. В них говориться, що це не Громадська Група, а підпільна антирадянська організація.

Голова суду заборонив про це говорити, поклавшись на те, що це (йому?) в провину не ставиться.

Руденко і Тихий просили зачитати всі документи, які їм інкримінують, у тому числі: Декларацію, Меморандуми №№1, 2 і 3, відкритий лист до КДБ Бориса Ковгара, відкритий лист Й. Терелі, які інкримінують Руденкові. Суддя заявив, що обидва вони психічно хворі, тому й не зачитують їхніх листів.

Тихий просив, щоб грошей за експертизу не вираховувати, оскільки він не заперечував, що ці чи інші документи були надруковані на його машинці, тому призначати експертизу не було потреби. Тихий також просив, щоб судовий процес був стенографований або записаний на магнітофоні. Але суд відмовив у тому. Тихий багато разів давав відвід адвокату Корецькому, але ні суд, ні сам адвокат не звернули на це уваги.

4 липня 1977 р. Руденко розповів дружині на побаченні, що в справі було дуже багато свідчень інших свідків. Але погані свідчення давав проти Руденка Цибульський Євген Володимирович; він регулярно писав на Руденка доноси до КДБ. Що було в тих дописах, невідомо, тому що Руденкові не дали договорити.

Свідок Стебун говорив, що Тихий якось подзвонив до нього на кафедру і попросив призначити йому час зустрічі для розмови. Він призначив, і між ними відбулась дискусія, у якій (згідно зі свідченням Стебуна – *Вид.*) Тихий висловив ворожі нашої ідеології погляди на національні питання. Тихий по-наклепницькому твердив, нібито в нас гине українська культура, щезає українська мова. А праці Тихого, на думку Стебуна, мають вороже радянській дійсності політичне спрямування, фальсифікацію і наклеп на радянську дійсність. Стебун сказав, що Тихий ненавидить російську мову.

Суддя запитав, чому ж тоді Тихий закінчив Московський університет. А Тихий відповів, що

це свідчить саме про те, що ніякої ненависті до російської (мови) він не має.

М. Руденко запитав *Стебуна*:

– Чи пам'ятаєте ви, Ілля Ісаакович, як у 1949 році вас обвинувачували у космополітизмі? І як я тоді до цього ставився?

Стебун: Так, справді, мені закидали це, а Руденко в той час був секретарем парторганізації Спілки письменників. Він різко виступав на захист письменників (котрих згодом реабілітували). Але мені особисто він нічим не допоміг.

Руденко: Чому ж ви посипаєте сіллю рани тих, хто страждає тепер?

Стебун: Це вигадане страждання. Нема ніякого страждання серед нашого народу, і сіяти такі розмови – це злочин проти радянської дійсності.

Тихий (звертається до *Стебуна*): А пам'ятаєте, як у 1939 році ви в своїй статті писали, що Рильському й іншим таким, як він, місце не на Україні, і а в Сибіру?

Суддя: Тихий! Тихий! Не смійте ображати органів слідства!

Тихий: Я не давав вам своїх праць і не просив писати на них рецензії. Хто давав вам для рецензії мої статті?

Стебун: КДБ.

Тихий: Я подзвонив до вас на кафедру і попросив, щоб ви дали мені копію рецензії на мої праці, надіслані до КДБ. Ви сказали, що дасте, а коли я прийшов, то відповіли, що рецензії дати не можете (тому, що хтось там не дозволив), але поговорити зі мною ви не проти. Так що ініціатива щодо розмови походила від вас, а не від мене, як ви це стверджували. Ви по-наклепницькому твердили, що я прийшов вас переконати, з метою притягнути вас до ворожої діяльності. А розмови про конфлікт між російською і українською культурою взагалі не було.

(Звертається до суду:) – Я звинувачую *Стебуна* в наклепі і доносі до КДБ на *Тихого* (цебто – на мене).

Примітка: Свідок *Бахаєва* – викладач Донецького університету, напередодні була допитувана і сказала, що була присутня під час дискусії *Стебуна* і *Тихого* і схарактеризувала цю дискусію точно так само, як і *Стебун*.

Усе це відбувалося 28 і 29 червня, а що було в попередні дні, відомо тільки судові, КДБ і підсудним.

Далі буде виступ прокурора, котрий у своїй промові виступив вороже спершу проти *Руденка*, потім проти *Тихого*, а потім проти Української Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод, називаючи її антирадянською, ворожою і т. д.

ПРОКУРОР АРЖАНОВ

(говорив 2 години і 20 хвилин)

скорочено

Ідеться не про побутову справу, а про особливо небезпечний державний злочин і антирадянську діяльність *Тихого* і *Руденка*. Обидва вони активно виступають з антирадянською діяльністю. Це противники соціалізму, помічники і агенти ворожих країн. Ці відщепенці і зрадники Вітчизни з метою підриву і послаблення радянської влади виготовляли, розмножували, зберігали і поширювали наклепницькі документи, що паплюжать радянський державний лад.

Руденко розповсюджував, пославши до ЦК свій "Реферат з питань політекономії" в 1960 році. У 1963 році (він) послав до ЦК під псевдонімом "Федоров" антирадянську працю "Всесвітній закон прогресу". У 1972 р. (він) послав відкритий антирадянський лист одному з секретарів ЦК КПУ. А другий лист – до відділу Науки при ЦК КПУ. (Він) розповсюджував між *Сахаровим* і *Турчиним* антирадянську працю "Енергія прогресу" і "Економічні монолози" в 1974 році. Написав і зберігав антирадянські вірші і поеми "Заграва над серцем", "Прощання з

партквитком", "Де ми", "Відповідь колишньому другу", "Перед пуском Канівської ГЕС". Руденко написав і розповсюджував антирадянські поеми "Історія хвороби" і "Хрест".

У 1975 р. (він) написав антирадянський лист до Сахарова. Написав антирадянське оповідання "Перший рядок", роман "Орлова балка" – в 1976 р., "Гносис і сучасність", "Післяслово" до "Енергії прогресу", антирадянський лист до Турчина (1974 р.), знову лист до Сахарова (1976 р.). Зберігав "Передмову" Григоренка до "Економічних монологів", "Не хочеш бути падлюкою – в тюрму!", "До людей доброї волі", лист на ім'я прокурора Москви і Києва, листи Бердника (1972-1977 рр.), лист до Бориса Ковгара (від 30 січня 1972 р.), "Хроніку опору" В. Мороза, "Інтернаціоналізм чи русифікація?" 1. Дзюби, листи до Барладяну, Й. Терелі, Надії Світличної та багато інших.

Виготовив, зберігав і розповсюджував антирадянські документи: Декларацію, Меморандуми №№1, 2 і 3. Багато з згаданих документів потрапило на Захід, вони були там опубліковані, а в західних ворожих часописах друкують статті про них.

Бажаючи ще активніше діяти проти радянської влади, Руденко сприяв з психічно хворим Григоренком і в його квартирі, а також у квартирі Гінзбурга, передавав документи іноземним кореспондентам. Він розмножив і поширив у Москві (перераховує прізвища) наклепницький пасквіль "Не хочеш бути падлюкою – в тюрму!". Давав Гінзбургові документи для передачі іноземним кореспондентам. Лист психічнохворого Йосипа Терелі (Руденко) приймає за факти і використовує в своїх цілях. (Він) виготовив, разом з Григоренком лист-звернення до комуністів Америки і Канади. (Він же) доручив Григоренкові підписати за нього "Послання...", телефонічно повів антирадянську розмову з Богданом Ясенем, і ця розмова була опублікована в часописі "Свобода". Написав листа до Богдана Ясеня, в якому просить, щоб йому допомогли налагодити зв'язок з (Американським?) консульством у Києві, а то московські дисиденти вільно спілкуються з кореспондентами, а київські такої можливості не мають.

Олексі Тихому прокурор інкримінує його статті "Українське слово", "Думки про рідну мову", "Сільські проблеми", "Роздуми про українську мову та культуру на Донеччині", Декларацію, Меморандуми №№1, 2 і 3, а також зберігання вогнепальної зброї.

Прокурор каже: "Шкідлива діяльність Тихого замаскована і продумана, Тихий наполегливо намагався провести її в життя. Тихий твердить, що наявність російських шкіл і ВУЗів – це порушення суверенітету української держави".

Прокурор звинуватив Тихого в примусовій українізації іншомовних громадян, тому що Тихий писав, що на керівні посади не треба приймати тих, хто не знає української мови, і цим сіяв ворожнечу між російським і українським народами.

Прокурор говорив ще дуже багато, а в кінці вимагав:

Для Р у д е н к а Миколи Даниловича:

7 років суворого режиму і 5 років позбавлення волі за ст. 62, частина 1 Карного Кодексу УРСР.

Для Тихого Олексі Івановича:

10 років таборів особливо суворого режиму і 5 років позбавлення волі за ст. 62, ч. 2, і за ст. 222, ч. 2, Карного Кодексу УРСР, а також визнати Тихого особливо небезпечним злочинцем-рецидивістом за ст. 26, 42 КК УРСР.

ВИСТУПИ ЗАХИСТУ.

Захист Руденка Миколи Даниловича

Адвокат Алексєвнн Федір Іванович запитав, чи не проти Руденко, якщо він буде захищати його російською мовою.

Руденко не противився.

Примітка: Судочинство велося страшно ламаною українською мовою. Ще раніше суддя питав Руденка і його дружину, чи вони дають відвід адвокату Алексєвнну. Руденки

відповіли, що оскільки іншого адвоката брати вже пізно, – адже вже шостий день суду! – то вони згодні, щоб інтереси Руденка в цій інстанції захищав Алексєвнн.

Адвокат Алексєвнн: Я не можу відкидати і оспорювати провини мого підзахисного Руденка, тому що це доведено наявними в справі речовими доказами. Але я прошу суд прослідкувати причини, чому вчинено злочин, де корінь злочину і наскільки цей корінь міцний, і чи є перспективи, що Руденко під впливом радянської дійсності зможе змінити своє ставлення до радянської держави і суспільства. Не можна сказати, що все, що він зробив, уже вершина його життя. Я вважаю, що час іде і все змінюється, і корені його злочину з часом відірвуться. Ці корені не чисто політичного характеру. Поки не стали відомими вчинки Сталіна в період культу особи, цебто до 1956 року, життя Руденка було не тільки цілеспрямоване на користь радянської влади, але він і багато зробив для зміцнення радянської влади.

Коли критика засудила одну зі збірок його віршів, його твори перестали друкувати. Потім виключили з партії, зі Спілки письменників. Ці обставини вплинули на Руденка. Виникла особиста образа. Це призвело до почуття незадоволення і несправедливості. Його не хотіли вислухувати. Це призвело до бурхливого вибуху емоцій, і Руденко став шукати причини, пригадувати культ особи, став збирати документи засуджених, став думати про долю українців і т. д. Особиста образа переросла у виклад своїх думок у творах.

Зустрічі з Сахаровим, Григоренком, а також з його однодумцями, які були тут свідками, також мали на нього вплив. Вони не варті мого підзахисного, але Руденко контактував з ними, знаходячи задоволення в дискусіях. Усе це допомагало Руденкові заглушити біль. Крім цього, дуже похитнулося і матеріальне становище. Уся суть цих переживань вилилась у цих документах, які вилучено в нього під час обшуків. Я вважаю їх необ'єктивними: вони не ґрунтуються на перевірених фактах. Руденко помилявся не тільки в оцінці нашої дійсності. Він говорить, що серйозно сприймав статтю 19 Загальної Декларації прав людини ООН. У статті 19 дійсно йдеться про права людини. Однак ті права не можуть бути використані на шкоду нашій державі і народові! Ось у чому найглибша помилка М. Руденка!

Але це не означає, що Руденко мав за мету повалити радянську владу. Він мав справу з бюрократами, котрих він вважав потенційно небезпечними. Тут нема цих головних коренів, з яких можна зробити висновок, що Руденко особливо небезпечна людина.

Вибираючи міру покарання, прошу суд урахувати пояснення деяких думок, про які Руденко говорить, що його неправильно розуміють. Наприклад, в останніх рядках поеми "Хрест" він мав на думці щось інше, а не повалення радянської влади. Прошу врахувати і те, що частина творів не була розповсюджена. Наприклад, "Кредо єдності" читала тільки одна людина – письменник О. Бердник. "Реферат з питань політекономії" Руденко послав тільки до ЦК. "Економічні монолози" – тільки Сахарову. Брошура "Українська інтелігенція під судом" потрапила до нього випадково, і він її нікому не показував.

Листа від Барладяну не розповсюджено. Не розповсюджувано і листа Шахин-шаху Ірану. А щодо анонімних матеріалів, які він знайшов у поштової скриньці, так він сам називає їх сміттям. До деяких документів Руденко сам ставиться критично. Руденко каже: – "Я відмежовую бюрократичні викривлення від самої радянської влади". Ця заява Руденка свідчить про те, що він не консерватор і він може стати на правильний шлях, яким він ішов довгий час і на якому він зробив дуже багато для свого народу і держави.

Від 1935 року Руденко був членом ВЛКСМ, ще перед війною, у 1941 році, він був уже членом КППС. У суворий для нашої країни час він, не закінчивши навчання і приховавши від медичної комісії, що він сліпий на одне око (ліве), пішов захищати батьківщину від гітлерівських загарбників. Був бійцем кавалерійського полку відділу особливого призначення Наркомату, потім закінчив школу і був політруком роти на Ленінградському фронті. У жовтні 1941 р. важко поранений, але, не зважаючи на це, він продовжував проводити в життя політику нашої партії серед бійців. У травні 1946 року він був заступником начальника політвідділу

Кавказького фронту, 15 березня 1946 року йому присвоєно звання майора III Західного і Білоруського фронтів. У 1944 році нагороджений орденом Червоного Прапора, а згодом і медалями. Усе це видно з документів, наявних у справі. Є в справі й якнайкращі характеристики Руденка М. Д.

(Зачитує витяги з різних характеристик):

1 "...Руденко почувається важко хворим, але продовжує працювати..."

2. "...Руденко веде велику пропагандистську роботу, партії Леніна відданий..."

3. (Ця характеристика дана Президією Спілки письменників):

"...Руденко дисциплінований, морально стійкий, багато разів був обраний заст. секретаря парторганізації і секретарем парторганізації Спілки письменників. Його романи "Вітер в обличчя" і "Остання шабля" здобули широкого читача. Руденко М.Д. бере активну участь у громадському житті СПУ. До виключення з партії і Спілки письменників Микола Руденко провів величезну роботу, опублікував більше ніж 30 книг і зробив велику благородну справу у вихованні нашої молоді".

Я вважаю, що прокурор Аржанов вибрав для Руденка надто сувору міру покарання, і думаю, що я маю право прохати пом'якшення. Я вірю, що Руденко, маючи духовний і інтелектуальний потенціал, знайде той шлях, яким він ішов раніше. Прошу врахувати, що Руденко є інвалідом Вітчизняної війни. Та крапля крові, що пролита на вівтарі Вітчизни, також принесла перемогу нашій батьківщині. Руденко важко хворий і таке довге ув'язнення дуже згубно відіб'ється на його здоров'ї. Я прошу Суд виявити гуманність і вибрати для Руденка мінімальну міру покарання.

ЗАХИСТ ТИХОГО Олексі Івановича

Адвокат Корецький сказав, що Суд, керуючись ст. 111 Конституції СРСР, призначив його для захисту Тихого О. І., звинуваченого за ст. 62, ч. 2, і ст. 222, ч. 2, Карного Кодексу УРСР.

– Я зупинюсь на ст. 222 – "Про зберігання вогнепальної зброї". У домі матері Тихого, під покрівлею (солом'яною) в коморі знайдено стару німецьку гвинтівку, поржавілу майже наскрізь. Ця обставина повинна притягти особливу увагу. Для того, щоб визнати Тихого (винуватим) у зберіганні зброї, потрібні докази. Якими доказами оперував прокурор?

– Гвинтівку знайдено в домі Тихого, значить, він її ховав. Більше жодного доказу не подав. На попередньому слідстві допитано багато свідків. Усі вони кажуть, що старший брат Тихого – Микола – під час війни збирав зброю, яку кидали німці відступаючи, і сам партизанів проти німців. Потім його призвали до армії, і він загинув на війні, так і не встигнувши розказати кому-небудь про цю гвинтівку. Є переконливі докази, що Тихий ніякого відношення до гвинтівки не має.

– Більш серйозним є звинувачення Тихого за ст. 62, ч. 2. Карного Кодексу УРСР. Це пов'язано з антирадянською агітацією і пропагандою. Я не можу довести, що тут він не винуватий, бо тут провина його доведена, але не в повнім об'ємі. Уже сам факт підписання Тихим Декларації і Меморандумів так званої Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод містить у собі склад злочину. У цих документах Група звинувачує уряд, немовби він у 1933 році штучно створив голод на Україні, і вживаються такі терміни, як "геноцид" та "етноцид", які можна вживати лише щодо гітлерівських нацистів. Було сказано, що Тихий у 1972 році розпочав свою ворожу діяльність. Покарання 1957 року Тихий відбув повністю до 15 лютого 1964 року. Значить, 15 лютого 1972 року минуло 8 років, і за цих 8 років Тихий не вчинив ані єдиного проступку; тому сьогоднішню судимість не можна вважати рецидивом, бо (це) покривається восьмирічним строком давності. Прошу Суд врахувати й те, що Тихий уже немолода людина і має стареньку матір, про котру він повинен подбати. Прошу врахувати й те, чому Тихий ступив на цей шлях: тому, що на нього мали вплив такі люди, як Лук'яненко та інші.

ОСТАННЄ СЛОВО ТИХОГО О.І., 1927 р. нар.

Я змушений заявити, що моє останнє слово буде стосуватися виключно справи. Прошу записувати всі мої слова; думаю, що мені буде потрібно від 4 до 6 годин для виголошення останнього слова.

Суддя: Якщо будуть повторення або знуцання з суду (він мав на думці глузування з суду!), ми вас перервемо. Ви, Тихий, надто багато знаєте. Було б краще, якби ви знали менше.

Тихий: Як я вже говорив, винуватим себе не визнаю за жодним пунктом звинувачення. Мені доводиться захищатися не тільки від слідчих, які сфабрикували "справу", прокурора, але й від мого адвоката. Його професійний обов'язок – захищати, а не звинувачувати. Він повинен був заявити, що за статтею 62-ю не обов'язкова присутність адвоката, і відійти. Так зробив адвокат на попередньому моєму суді. А адвокат Корецький все-таки виступив. Причому він, як я і сподівався, половину своєї промови присвятив карабіну. У справі нема жодного доказу щодо цього пункту, і він це знав.

Я змушений розповісти про своє життя. Я – громадянин СРСР, українець, до жодних партій не належав. До КПРС мене не приймуть, але я й не хотів би бути її членом через декотрі пункти її статуту. На 18-му або 19-му році я прочитав повну збірку творів Леніна. Я завжди дивився на життя власними очима. Я пам'ятаю 1933 рік, голод, пам'ятаю війну, фашистів, пам'ятаю, як вішали, облави, утікачів і т. д. Я вчився в Транспортнім і в Сільськогосподарським інститутах, працював на будові в Златоусті. Уже тоді моє кредо було: "Шлях до свободи лежить через тюрму". Потім я закінчив Московський університет. Працював у школі. У школі знайшов я своє покликання. Працював у сільській школі, бачив село зблизька, зсередини. Уже тоді я мав зустрічі з МВС. Тоді до "бунтаря" тільки приглядалися, але "сварки з бюрократами" не вважали достатньою підставою для арешту. Усі пам'ятають XX з'їзд КПРС. На виробничій нараді в школі я мав доповідь про необхідність перебудови школи відповідно до науки Макаренка. Я заявив, що наша школа зайшла в глухий кут і її треба перебудувати за Макаренком. Я сказав, що як кому, а по-моєму, комунізм у нас не будується. Потім почалися запитання секретарів райкомів, потім лист (до речі, російською мовою, ненависть до якої мені інкримінують) до Президії Верховної Ради – "Не можу більше мовчати!". Потім дві групи КДБ везуть мене до Донецька, де я розповів їм усе, що думав. Там слідчі сфальсифікували справу. Там прокурор також вимагав 10 років. Там я відхилив адвоката і від нього мені не довелося захищатися. Там також головним було те, що я закінчив Московський університет. Прокуророві тоді також не треба було виступати з реплікою, як і тепер її нема. Суд не довів жодного злочину, які мені інкриміновано, але на підставі "внутрішнього переконання" присудив 7 років і 5 років позбавлення прав. Мій засуд не єдиний. Я пам'ятаю і інші...

Суддя: – Тихий! Тихий! Не треба згадувати вироки всіх тих, з ким ви сиділи. Так ви можете говорити і шість годин, і вісім!..

Тихий: Я писав до всіх інстанцій і всюди одержував одну відповідь: "Засуджений правильно". Чому я наполягаю на стенографуванні або магнітному записі, на акуратному веденні протоколу? Тому, що через 20 років ознайомився зі своєю попередньою "справою" – і що ж? У протоколі немає багатьох запитань, які я ставив свідкам, нема мого останнього слова. Свідчення, в основі, записані правильно, але ж там тільки "школа зайшла в глухий кут". Де ж тут злочин проти радянської влади?

У справі є три довідки. Перша – 1958 року, де той же прокурор Сударов, котрий виступав на суді, постановив:

"Подальше ведення справи порядком нагляду припинити, а справу передати на зберігання до Донецького КДБ". Довідка з позначкою "Таємно".

Через дев'ять років Носков Ю. Я. також таємно пише таку ж довідку.

Третя довідка знов прокурора Носкова.

Суддя: Чому ви розповідаєте нам про ту справу, переходьте до цієї справи.

Тихий: Чому я говорю про цю справу? Тому, що за ту "справу" мені хочуть додати три або

вісім років. Я вважаю неправильним, що суд не має навіть копії вироку першого суду. Я звертався з проханням приєднати його до справи, але мені відмовлено. Чи можна, знаючи це, вірити, що суд винесе справедливий вирок? Хто ж підриває авторитет радянської влади? – Тільки прокурори, суди і КДБ, але не такі, як я чи Руденко. А справу 1957 року сховано і нічого довідатися не можна.

У Тихого (це у мене) зроблено обшук. Шукали "Товарно-матеріальних цінностей, вкрадених з магазину №7", а знайшли статті, листи, друкарську машинку. Все забрали. Взяли і мене. Посадили до КПУ. Я хотів поговорити з прокурором – не дозволили. Я оголосив голодовку. Потім приїхав Мельников з Донецького КДБ, показав опуси Стебуна й інших, при мені роздер дві папки, а через рік з'явився акт, що папки розірвав не Мельников, а інший КДБіст, а й то в присутності свідків.

Попередній суд був закритий, а цей – відкритий. Але я думаю, що ця публіка не випадкова. Не випадково також мої рідні з'явилися в залі суду аж на шостий день.

У моїх статтях мова йде виключно про українську мову і культуру. Мою статтю, за яку він хоче мене судити, прокурор не хотів зачитати, бо видно, що там нічого нема. Прокурор зажадав довідки про наявність українських шкіл у Костянтинівському районі, але чому він говорить про цілу Україну і про Костянтинівський район, а не про той об'єкт, який намагався дослідити я? – Тому що ці дані вигідні йому! Щодо мови і української культури в Донбасі – то ситуація вам ясна.

Прокурор говорить, нібито я не визнаю поняття "радянський народ". Я син українського народу, але я і син радянського народу, я син світового суспільства.

Усі знають, і прокурор, і захисники, що судочинство в судах УРСР ведеться, у відповідності до статті 19 КПК (Кримінально-процесуального кодексу) українською мовою. Але на мої скарги відповідали по-російськи. Або, наприклад, свідок Скрипкін не знає української мови, а я знаю російську, і тому протокол ведеться російською мовою.

Я знаю закони, і хоча з деякими з них я не згідний, я їх не порушу. Так було з законом про мову в школах. Я писав свої пропозиції під час обговорення закону про школи. Їх не друкували, і навіть відповіді я не одержав. Але після того, як закон прийнято й затверджено, я його не порушу.

Всі звинувачення проти мене вигадані слідчими і підтримані прокурором. Декотрі документи попереднім слідством не були досліджені, тому що з'явилися після пред'явлення звинувачення. Про інші я можу сказати: статтю "Роздуми про українську мову і культуру в Донбасі" відіслав Непрак до архіву, а через чотири місяці – до КДБ. Чому ж мені цілих п'ять років не пред'являли звинувачення за цю статтю? – Мабуть, тому, що там нічого нема. Друга праця – лист-звернення до Грушецького. Я просив, щоб допитали колишнього заст. голови облвиконкому Ілляшенка, а також Пахарєва, котрий давав оцінку моїй праці. Суд відхилив це моє домагання, очевидно, щоб не виявилися деталі нашої розмови з Ілляшенком. Тоді ж ця пряця була відіслана до КДБ і там пролежала чотири роки.

Я не шовініст, не націоналіст, не людоненависник. У статті я писав щось проти "інтернаціоналізації" Донбасу. У промові прокурора і в "справі" лапки вже зникли. Оскільки на суді ці документи не досліджувалися, то не можна мені їх інкримінувати. Зате ці документи дали Стебунові, щоб він написав. І Стебун написав. Прокурор переконував суд, що це провокаційне твердження, але прокурор будував усе на слівцях типу "інтелектуальний геноцид", "духовна кастрація", вирваних із контексту. Але це повністю літературні слова і нічого в них нема, та й крім них також. Мені інкримінують лист до Грушецького після розмови в облвиконкомі. У ньому є дані, але на моє домагання зачитати його прокурор сказав: "Він хоче виступати тут..." І листа не зачитали.

Суддя: попереджує, щоб не ображав органів слідства. Каже, що позбавить права на останнє слово.

Тихий: – Лист до невістки – чисто побутовий. Судове слідство його не досліджувало. Речення з нього прокурор коментує самовільно. "Сільські проблеми" – чорновик, забракований автором варіант статті до "Літературної газети", яка закликала читачів взяти участь у дискусії на цю тему.

Прокурор говорив, що Тихий займається шкідництвом в завуальованій формі і з неї треба здерти маску. Але смішна заява прокурора про те, що я переконавав Андроса, що не варто держати десять курок. Що таке стаття "Ви і ми" – я не маю уявлення. Підтвердженням, що вона моя, є те, що надрукована на моїй машинці. Але ж моя машинка була в КДБ – як знаряддя злочину!

"Поруч із цим у 1967-68 роках Тихий вів антирадянську пропаганду". Але яка ж це пропаганда, коли вона велася серед однієї єдиної людини – Андроса? Я просив суд урахувати, що я буду мати запитання до Андроса, але Андроса нема. Все, що я маю, це копія листа від нього. Він пише: "Товариші показали мені дещо з вашого, і я тепер знаю, який Ви". Андрос у судовому слідстві посвідчив, що жодної пропаганди серед нього я не вів. Всі ви знаєте древню істину: "Один свідок – не свідок". А тим більше, коли розмова була сам-на-сам. Професор Стебун у своїй красивій промові свідчив прямо так, як це записано в статті 62 Карного Кодексу. Але дивно, що я, спілкуючись протягом 13 років з різними людьми, вибрав саме проф. Стебуна, щоб пропагувати серед нього.

Свідок Скрипкін не навів жодного факту, він сказав тільки: "Говорив з усіма тільки по-українськи". Так, я розмовляв по-українськи з росіянами, грузинами, вірменами, і вони мене чудово розуміли. Звертаю увагу Суду на те, що Скрипкін складав свої зізнання в 1974 році. І він не сам туди пішов, а його викликали. Значить, КДБ мало там своїх людей, котрі підказали – викличте он цього. Сядристий також не сам пішов, а його викликали до КДБ, допитали, і він сказав: "Так, розмовляв українською мовою". Щодо Леонової, то вона говорила про праці, яких мені не інкримінують, значить – її зізнання не можуть бути доказом. У судовому слідстві доведено, що жодного поширення не було.

Мені справді винесено попередження на основі таємної ухвали від 25 грудня 1972 року. Але я не можу погодитися з попередженням, винесеним згідно з необнародуваним законом. Тоді ж, після попередження, я звертався до суддів з заявами, щоб мої папери розглянули на судовому засіданні. Але в справі нема ані однієї моєї заяви до суду (а їх було чотири), нема також документів про затримання мене в червні 1976 року, про те, що мене тримали в КПУ. А розглядати мої статті в суді відмовилися.

"Нотатки" Стебуна до моїх творів підпадають під статтю 125 Карного Кодексу. Його зізнання викривляють хід розмов і зустрічей з ним. Головуючий не дав мені можливості поставити Стебунові всі питання, які я хотів. Слідство не звернуло уваги на той факт, що на мої праці є й позитивні рецензії учителів та офіційних установ. Чому ж я не шукав зустрічей з тими, хто позитивно поставився до моєї праці, а вибрав для агітації проф. Стебуна?

У промові прокурора є одна фраза, яка заслуговує на увагу: "Товаришував з людьми, засудженими за особливо небезпечні державні злочини". – Виходить, що такі люди неначе прокажені. Я не знав, що КДБ так думає, і тому протягом 13 років сам товаришував з багатьма людьми і зустрічався зі своїми друзями, засудженими за "особливо небезпечні державні злочини".

Приємно, що прокурор не сказав про те, що моє нутро вороже; він сказав тільки про "замасковане нутро". Далі. Мені інкримінується обговорювання Декларації і Меморандуму. Свідки Лук'яненко і Руденко посвідчили, що жодного обговорювання не було. Я є членом Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод і підтверджую, що авторами Звернення є всі, хто підписав його й інші документи. Вони мають визначену мету і не містять нічого антирадянського. Через те і прокурор перечив проти їх зачитання, що є порушенням статті 314 Кримінально-процесуального кодексу УРСР. Якщо б ці документи містили

що-небудь антирадянське, я б їх не підписав.

У коментарі до ст. 62 КК пояснюється, що таке агітація і пропаганда. Із цих документів видно, що ані мені, ані Руденкові цих злочинів не можна інкримінувати. Там не написано, що агітацією можна вважати розмову з однією людиною. Там же роз'яснюється, що слід вважати літературою (антирадянською або контрреволюційною) в розумінні статті 62. Видно, що частина інкримінованих мені документів ("Сільські проблеми", "Ви і ми") не можуть вважатися (контрреволюційною) літературою.

Суддя запитував Руденка, як до нього ставилися слідчі і тюремна адміністрація. Мене він забув запитати, отже я скажу сам.

Слідчий Чорний та інші при підтримці керівника слідчої групи Наговіцина і прокурора Носкова:

1. Вимагали зізнань щодо фактів, яких мені не інкриміновано.
2. Заставляли давати зізнання щодо фактів, які не можуть бути приєднані через строк давності, і таких, які не мають відношення до справи.
3. Відхиляли мої клопотання про допит свідків, про приєднання до справи нових матеріалів і при цьому звинувачували мене у зволіканні слідства.
4. Відмовлялися зачитати постанову попереднього слідства.
5. Слідчий не дозволив дописувати в протоколі мої замітки, що є порушенням статті 85 КПК УРСР.
6. Із точно (тільки що) вказаних причин я відмовився складати зізнання, але мене возили на допити і заставляли по чотири – шість годин сидіти перед порожнім столом, без права читати, рухатися і вставати.

Суддя: Тихий! Ви скільки годин розповідаєте нам про це!..

Тихий: 7. Я не знаю, чи приєднані до справи мої заяви.

8. В перебігу перших шести днів мені не давали ніяких книг і газет. 36 днів мені не давали окулярів. Хоч при арешті я мав при собі гроші, дванадцять днів мені не дозволяли купити навіть махорки.

9. Тюремна адміністрація губила мої скарги, затримувала відповіді на них. А моєї скарги прокуророві щодо нагляду не відіслали.

Наприклад, сім днів у каналізації стукало, а на всі скарги адміністрація не відповідала. У камері шість днів щось стукало круглодобово. Після скарги начальника тюрми перестало.

10. Наглядачі самовільно скорочували час прогулянок до 50-40 хвилин.

Тепер про право на захист: мені відмовили, щоб мої інтереси представляв захисник, призначений мені Президентом МАЮД. Мені відмовили, щоб мої інтереси захищав мій син. Замість того мені накинули "захисника", від котрого я змушений захищатися. Цей "захисник" і суд не реагують на мій відвід, що є порушенням статей 45 і 46 КПК УРСР.

Суд заборонив Руденкові висловити свою думку про мене. Поскільки ми проходимо у тій самій справі, я хочу сказати свою думку про Руденка. Я вважаю, що це має значення для суду...

Суддя: Я знімаю це питання. Це по-вашому має значення, а по-нашому не має. Ви кажете, що знаєте статтю 319 КПК. Ви її не знаєте. (Суддя зачитує статтю 319 про останнє слово підсудного.)

Тихий: Якщо б я не знав цієї статті, ви мене давно позбавили б слова. Але раз це питання знято, я замовкаю.

Я ознайомився з творами Руденка...

Суддя: Це я також знімаю!

Тихий: Я вважаю, що не було жодних злочинних дій. Жодної провини у вигляді прямого умислу в мене не виявлено. Жодних корисливих мотивів я не мав.

Тут багато говорив мій "захисник" про негативний вплив на мене з боку Лук'яненка і інших. Тому заявляю, що все своє життя я прожив свідомо.

Дивні маршрути, що привели мене і суд до Дружківки. Навіщо мене привезли сюди, коли я заарештований за постановою прокурора УРСР Глуха Ф.К., на підставі постанови прокурора Москви Севастюка? Дивно, що суд іде не в Києві, не в Донецьку, звідки майже всі свідки, а в Дружківці. Це для мене незбагненно, але за цим, очевидно, таїться щось незаконне. Після мого арешту з Києва до Донецька прибула більша група свідків. Якщо мене...

Суддя (перериває): Суд іде до кімнати нарад. Вирок буде завтра увечері, о годині п'ятій-шостій, а скоріше всього післязавтра зранку.

ОСТАННЄ СЛОВО МИКОЛИ РУДЕНКА НА СУДІ

1 липня 1977 року

Громадяни судді!

Сьогодні перед судом стоїть Слово. Пригадуєте? "Споконвіку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог. Усе через Нього сталося, і без Нього ніщо не сталося, що сталося".

Так починається Євангеліє від Йоанна.

Як би ми не заперечували ідеалізму, а все ж істина залишилася: людина з'явилася на Землі тоді, коли на Земній кулі з'явилося Слово. Немає Слова – немає людини.

Кажуть, людину створила праця. Але працюють і бобри – звалюють дерева, будують греблі. Позбавити людину праці – рівнозначно з позбавленням її Природи. Помилки тут немає, але немає також і цілковитої правди.

Можна заперечити: в роботі бобрів немає свідомості, а в почині праці людини стоїть Думка. Так, це правильно. Але Думка і Слово – це властиво одне й те саме, бо ж ми, як відомо, думаємо з допомогою слів. Отже, хочемо ми чи ні, а мусимо визнати: людина бере початок від Слова. Можна ще сказати й таке: Слово знайшло себе в Людині. Воно, Слово, зняряддя самого Всесвіту. Це – Логос, себто знання Всесвіту про самого себе. Всесвіт не просто існує, він повинен знати, як і задля чого він живе. Живе він задля того, щоб думати. Осмислює себе з допомогою Слова. Осмислює себе в Людині...

Звідси виходить, що вам, громадяни судді, доводиться судити Всесвіт. Ні більше, ні менше! Вам його доводиться судити за те, що він Словом своїм оселився в Людині.

Якраз це малося на увазі, коли філософи і юристи працювали над текстом Загальної Декларації прав людини. Всесвіт не має меж. Себто слово людини також не повинно бути обмежене. Воно повинно вільно йти через кордони сердець, душ, держав – інакше воно перестане бути Словом. Сьогодні, щоб якимось відчутти перевагу над біблійними часами, люди винайшли термін "інформація". Але що це таке "інформація" – матерія чи не матерія? Ні, не матерія. Але ж та інформація, яка не вийшла наверх з людської голови, не є інформацією. Вона вмере разом з людиною. Слово піддається самознищенню – воно не здатне пробити фізичну оболонку Людини, щоб виконати своє призначення. Отже, людина, яка зі страху чи з іншої причини заморожує Слово в собі, властиво не живе.

Земну кулю можна порівняти з Космічним мозком, люди на ній – нейтрони. Активність життя цього мозку залежить від того, наскільки вільно люди спілкуються між собою, себто обмінюються Словом – інформацією. Для оцінки суспільства – прогресивне воно чи регресивне – існує тільки одне мірило: свобода слова, свобода інформації. Інших критеріїв немає, бо ж не про мурашник мова, працю якого також високо шануємо, – мова про людське суспільство. А людське суспільство – це Слово. Або, як сказав Олекса Тихий, який сидить поруч мене: "Мова народу – народ!" Це знаменні слова, святі слова!

Понад три місяці мене допитували – і щоденно підполковники КДБ втовкмачували мені в голову ось таку істину: у нас за переконання не судять – у нас судять за діяльність. Але що таке діяльність письменника, діяльність філософа? Я говорю про себе і про Тихого. Тихий – філософ не тільки згідно з дипломом Московського університету. Тихий – філософ усім своїм єством. А це значно важче, ніж бути філософом за дипломом. Отже, я запитую: що таке наша діяльність?..

Наша діяльність – це висловлювання наших переконань. Наша діяльність – це Слово. І ніщо інше! Така діяльність має дуже нескладну назву: бути Людиною. Не комахою, не безмовною черепахою, а Людиною. Щоб бути Людиною, треба не тільки думати, але й висловлювати свої думки, інакше людина не буде відрізнятися від черепахи.

Тому власне ст. 19 Загальної Декларації прав людини, яку я зачитую з пам'яті, сформульована так:

"Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне висловлення їх. Тут включається право шукати, отримувати і розповсюджувати інформацію будь-якими засобами та незалежно від державних кордонів".

Декларація узаконена підписом нашого уряду. Отже, вона повинна бути законом і для нашого суспільства.

Зараз, громадяни судді, прошу звернути увагу ось на що: з декількох тисяч сторінок моєї творчості, яку слідчі оцінили як особливо небезпечний державний злочин, тільки 200-300 сторінок я показував друзям. Усе інше – поезія, проза, філософія – це мій письменницький архів. Працівники КДБ вдерлися до мого помешкання, конфіскували архів і оголосили його державним злочином. У чому ж полягає цей злочин? А в тому, що я не здатний думати інакше, як з допомогою пера. У цьому випадку Слово навіть не було висловлене – ніхто цих творів не бачив, ніхто не читав, ніхто не знає. Архів є архівом. Тоді де ж є злочинна діяльність? На якій підставі ці твори потрапили до звинувачення? Виходить – ви, громадяни судді, судите не мене – ви судите Всесвіт. Наскільки це доцільно, не знаю. Але знаю, що це якраз так. Ви судите Всесвіт за те, що він такий, як він є, а не такий, яким хотів би його бачити КДБ.

Там, у КДБ можна почути й таке: ваша діяльність полягає у наклепі на радянський суспільний лад. Але подивіться: в документах, які я виготовив, згадано коло 100 політ'в'язнів. Якщо йдеться про конкретні факти, то тут слідчі органи не висунули мені ніяких претензій. Тоді де ж є наклепи, коли факти правдиві?

Я вважав і вважаю, що ці люди засуджені незаконно. Їх засудили за те, що вони твердили: в нашій країні відсутня демократія. Ці їхні твердження кваліфіковано не як переконання, а як діяльність. Озброєні бюрократи, намагаючись довести наявність демократії, запроторили їх за колючі дроти.

Я кажу вам, шановні громадяни, таким способом довести наявність демократії неможливо. Навпаки, це ще раз переконує в її відсутності. Тоді, вслід за людьми, на захист яких я виступив, заарештували й мене. Мої слова також визнано не як переконання, а як діяльність, скеровану на шкоду радянській владі.

Де ж діяльність – у чому вона полягає? Тільки в одному: у висловлюванні моїх переконань. У тому, що я сказав: у нас порушується Загальна Декларація прав людини. Та ж вона, Декларація Прав, передбачає необмежену свободу висловлювати переконання – незалежно від державних кордонів! Та хіба ці арешти, які нічим не мотивовані, крім кадебістської софістики, підтверджують голосне твердження, що Декларація не порушується? Навіть дитині ясно: навпаки – підтверджують, що її порушують.

Хто ж тут справжній злочинець? Злочинець той, хто намагається забрати природне право людини: вільно, необмежено думати, вільно і необмежено висловлювати свої думки. Це якраз і є святе право бути Людиною. І без цього права бути Людиною взагалі неможливо.

Найбільшою нетолерантністю до слова відзначався російський цар Микола I, якого за його нетолерантність прозвали Палкін. Але навіть Микола Палкін покарав, тоді ще невідомого, поета Лермонтова тільки засланням з Петербургу в діючу армію на Кавказі. Але ж Лермонтов був царським офіцером – яка ж це була для нього кара? Властиво, її не було. А згадайте, як Лермонтов ганить "катів ненажерну юрбу, що стоїть коло трону". Він страшить і майбутнім судом – безпощадним, від якого ніхто її не врятує. Його пророцтво здійснилося на Миколі II.

У Росії поет завжди був пророком. Пророком робили його самі короновані деспоти. Вони

творили пророків за допомогою тюрем і заслань. Своїм обмеженим розумом вони не могли збагнути: ніщо так не розхитує деспотизм, як тюрма. Захисні заходи деспотизму неминуче ставали його могилою. Це можна вважати законом історії.

Ні, я не вважаю, що всі мої міркування непомильні. Але я не помиляюся в основному: ніякого злочину супроти радянської влади я не вчинив. Усе, що я робив, було скероване не проти радянської влади, а проти бюрократичних спотворювань нашої держави. Що такі спотворення існують, у цьому я глибоко переконаний. Моє переконання я дістав від Леніна. У попередній промові я це докладно пояснив, повторювати не буду. Кожне моє слово, уся моя громадська пристрасть скеровані на усунення цих спотворювань. Виходить, моя творчість і мої виступи скеровані не на повалення, а на зміцнення радянської влади. І якщо в цьому випадку Слово стало чином, то я щасливий, що я дозволив собі його висловити.

Примітки:

1. Під час останнього слова Тихого Руденко почував себе дуже погано, тому що в залі не було ніякої вентиляції. З нього горохом котився піт, він не міг сидіти.

Голова суду звинуватив Тихого в тому, що Руденкові стало погано через те, що Тихий затягує останнє слово. А що хворого Руденка після цього помістили у "воронку" без вікон, без дверей і везли майже 100 км до Донецької тюрми, то цього суддя не зауважив.

2. Вирок ухвалений 1 липня 1977 р. Суд повністю задовільнив вимоги прокурора.

3. Друкарська машинка Руденка і фотоапарат конфісковані на користь держави як знаряддя злочину.

4. Тихому не дали побачення з рідними, а рідним кажуть, що його немає в Донецьку. Очевидно, Тихий сидить у карцері.

5. Руденко одержав побачення з дружиною і сином Юрієм 4 липня 1977 р. Він сказав, що звинувачення під час слідства пред'являли за статтею 64, а на суді за статтею 62-ю.

6. Руденко розповів на побаченні, що його напарник у камері не одержує харчових передач, через те 5 кг на місяць, які одержує він, ідуть на двох по 2,5 кг.

7. Дружина Руденка звільнена з роботи через скорочення штатів.

8. На побаченні Руденко сказав дружині, що в наклепницькі зізнання Матусевича і Мариновича він не вірить, а вважає це провокацією з боку КДБ.

Усі матеріали подано скороченими.

За виданням: УПР, 1978, с. 265-297.

ВИРОК

Іменем Української Радянської Соціалістичної Республіки

1977 року 1 липня Судова Колегія в карних справах Донецького обласного суду у складі:

Головуючого– Зінченко Е.М.

Народних засідателів– Нерума Л.Д.

– Лукашенко А.Я.

При секретареві– Сусідко Н.Г.

За участю прокурора– Аржанова П.С.

І адвокатів– Корецького А.Г.

– Алексєвнина Ф.М.

розглянула у відкритому судовому засіданні в місті Дружківка справу по обвинуваченню
РУДЕНКА МИКОЛИ ДАНИЛОВИЧА,

19 грудня 1920 року народження, уродженця села Юр'ївка, Олександрівського району Ворошиловградської області, українця, громадянина СРСР, безпартійного, в 1974 р. виключений з членів КПРС за серйозні ідеологічні відхилення в його літературній діяльності, освіта середня, одружений в 4-й раз, має чотирьох дітей, пенсіонера, інваліда Великої Вітчизняної війни, нагородженого орденом "Красная Звезда" і медалями, виключеного в 1975 р. з Спілки письменників СРСР, не судимого, жителя міста Києва, с. Конча-Заспа, б. 1, кв. 8 – у

здійсненні злочинів, передбачених ст. 62 ч. 1 КК УРСР та ст. 70 ч. 1. КК РРФСР;

ТИХОГО ОЛЕКСІЯ ІВАНОВИЧА,

27 січня 1927 року народження і жителя хутора Їжевка Костянтинівського р-ну Донецької області, українця, громадянина СРСР, безпартійного, з вищою освітою, неодруженого, раніше був одружений двічі, в 1949 р. і 1952 р., має двох дорослих дітей, раніше був судимий в 1957 р. Донецьким обласним судом за ст. 62, ч.1 КК УРСР до 7-ми років позбавлення волі та на 5 років позбавлення прав за п. "а" ст. 29 КК УРСР, звільнений з місць позбавлення волі після повного відбуття міри покарання 15 лютого 1964 р., що працював пожежником Костянтинівського загону професійної пожежної охорони УВС Донецького облвиконкому, в здійсненні злочинів, передбачених ст. 62, ч. 2 і ст.222 ч. 1 КК УРСР.

Судова колегія встановила:

Підсудні Руденко і Тихий на ґрунті антирадянських націоналістичних переконань систематично протягом багатьох років виготовляли, переховували і розповсюджували антирадянську наклепницьку літературу і матеріали, в яких містяться наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад, мали при цьому мету ослаблення і підризу радянської влади. Руденко деякі антирадянські матеріали з цією метою передавав за кордон на Захід, де їх використовувала ворожа пропаганда в підризних цілях проти Радянського Союзу.

Крім того, Руденко робив заходи для дальшого розширення контактів з іноземцями з капіталістичних країн, зокрема, намагався, з ворожими намірами, установити зв'язки з представниками консульства США в Києві і через них передавати на Захід матеріали проти Радянської України. Підсудні провадили антирадянську агітацію та пропаганду також в усній формі, розповсюджували наклепницькі вигадки на радянський державний і суспільний лад. Свою антирадянську діяльність Руденко і Тихий вперто не припиняли, не зважаючи на неодноразові попередження з боку офіційних органів про недопустимість такої діяльності.

Злочини були вчинені при таких обставинах.

Руденко в першій половині 1960-х років виготовив чернетки документу з питань політекономії і філософії, в квітні 1963 р. він виготовив так званий реферат з питань політекономії, підписавши його псевдонімом Н. Федоров. В січні 1972 р. Руденко виготовив ворожий документ у вигляді так зв. "листа" до одного з керівників ЦК Комуністичної партії України. В цих документах він з ворожих позицій робив спробу ревизувати марксистсько-ленінське вчення, порочив радянську дійсність, радянський народ та практичну діяльність КПРС і радянського уряду в справі будівництва комунізму, наклепницьки стверджує існування якоїсь "духовної корозії", яка нібито почала роз'їдати глибокі шари нашого народу. Протягуючи буржуазні концепції, фактично закликає до реставрації капіталізму в нашій країні.

Перший антирадянський документ Руденко тримав у себе вдома з метою подальшого розповсюдження, інші документи він розмножував на друкарській машинці, по одному екземплярові відіслав у партійні органи.

В судовому засіданні Руденко показав, що він дійсно виготовив вищевказаний документ і розмножив його на друкарській машинці. По одному екземплярові надіслав у партійні органи, а частину машинописного тексту цих документів зберігав у себе вдома, але заявив судові, що дії свої злочинними не вважає і що він не мав наміру підризу і ослаблення радянської влади, а, навпаки, прагнув її зміцнити.

Але його вина повністю доведена. Аналіз цих документів свідчить про те, що Руденко мав на меті підризу і ослаблення радянської влади. Вина його підтверджується:

Протоколом обшуку на квартирі Руденка (т. I, а. с. 255-258), висновком криміналістичної експертизи від 30 березня 1977 р., згідно з яким документи ці виготовив саме Руденко (т. 29, а. с. 36, 142, 143), і речовими доказами – вказаними документами, виявленими під час обшуку (т. 19, а. с. 153-201).

В 1972-74 рр. Руденко виготовив декілька варіантів документу під назвою "Енергія прогресу", останній з яких, виготовлений в 1974 р., носить ворожий характер, в ньому наводяться вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад, в цьому документі Руденко робить спробу спалювати революційні завоювання радянського народу і його авангард – комуністів.

Тоді ж, у 1974 р., Руденко розмножив цей документ, два екземпляри передав до Москви Сахарову А. Д. і Турчину В. Ф., один зберігав у себе вдома. Крім того, Руденко ознайомив з цим документом Каплуна І. О. і Бердника О. П.

22 травня 1974 р. Руденко виготовив і розмножив на власній друкарській машинці документ під назвою "Післямова" – як передмову до свого ворожого документу "Енергія прогресу". В "Післямові" він наклепницьки стверджує, що радянська література нібито знаходиться в стані застою. Захищаючи так званих "інакодумаючих", вказує, що ставлення нашого суспільства до них нагадує ставлення "католицьких церковників".

Це обвинувачення Руденко визнав на суді і пояснив, що він у 1974 р. виготовив документ "Енергія прогресу", тоді ж розмножив його: два екземпляри в 1974 р. передав Сахарову і Турчину. З цією працею були ознайомлені в м. Києві Каплун і Бердник. Руденко показав, що в цьому році він виготовив і розмножив документ "Післямова" і вмістив його в свою працю "Енергія прогресу" як передмову.

Провина Руденка підтверджується і показаннями свідків – його дружини Руденко Р. П., Каплуна І. О. та Бердника О. П., котрі показали судові, що Руденко ознайомив їх зі своїм документом "Енергія прогресу".

Руденко Р. П. також показала, що вона за проханням свого чоловіка надрукувала на друкарській машинці в кількох примірниках цей документ.

Вина підтверджується також речовими доказами: вказаним машинописним примірником "Енергія прогресу" та "Післямові", вилученими в Руденка під час обшуку на квартирі (т. 12, а. с. 1-203, т. 10, а. с. 119-124), висновком криміналістичної експертизи від 30 березня 77 р., згідно з яким машинописний примірник документів "Енергія прогресу", "Післямова" був надрукований на друкарській машинці Руденка (т. 29, а. с. 73, 137-138, 142-143, 148).

В 1973-1975 рр. Руденко склав антирадянські вірші під назвою "Загибав над серцем", "Чорні люди", "Де ми?", "Відповідь колишньому другу", "Перед пуском Канівської ГЕС" і т. з. "Прощання з партбилетом", в яких містяться наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. В ці ж роки Руденко особисто на власній друкарській машинці розмножив згадані ворожі вірші і переховував у себе вдома.

В судовому засіданні Руденко пояснив, що протягом 1973-75 рр. він створив вірші "Загибав над серцем", "Чорні люди", "Де ми?", "Відповідь колишньому другу", "Перед пуском Канівської ГЕС" і поему "Прощання з партбилетом", які особисто розмножив у 3-х примірниках. Окрім показання підсудного, його вина підтверджується протоколами обшуку від 18 квітня 1975 р. і 23 грудня 1976 р. на квартирі Руденка (т. 1, а. с. 255, 260, т. 2, а. с. 6-10), висновком криміналістичної експертизи від 30 березня 1977 р., згідно з якою перелічені вище документи віддруковані на друкарській машинці Руденка (т. 29, а. с. 79, 132, 148), і речовими доказами – вказаними документами (т. 15, а. с. 92-94, 99-102).

В березні 1975 р. Руденко виготовив антирадянський документ під назвою "Кредо єдності", в якому з націоналістичних позицій проводить злісні наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад, порочать радянську демократію, комуністичну партію і радянський народ, зокрема, протягується наклеп на національну політику КПРС та радянського уряду.

Тоді ж, у березні 1975 р., Руденко за допомогою своєї дружини, розмножив цей документ. Один машинописний примірник документу "Кредо єдності" він передав для ознайомлення Бердникові, а решту примірників Руденко переховував у себе вдома.

Цей злочин підтверджується показами Руденка про те, що в березні 1975 р. він виготовив і розмножив у шести примірниках документ під назвою "Кредо єдності". Тоді ж він передав для ознайомлення один примірник цього документу Бердникові. Підтверджується також показами свідків Бердника і Руденко Р. П., котрі пояснили судові, що підсудний давав їм для ознайомлення документ "Кредо єдності", а дружина Руденка показала, що вона за проханням чоловіка віддрукувала цей документ.

Вину підсудного підтверджують і речові докази – 6 машинописних примірників документу "Кредо єдності", вилучених у Руденка під час обшуків (т. 9, а. с. 14, 140).

У квітні – травні 1975 р. Руденко виготовив антирадянський документ у вигляді т. зв. "Відкритого листа" до одного з керівників КППС, в якому навів злісні наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад. Тоді ж, у 1975 р.. Руденко розмножив "Відкритий лист" і розповсюдив у м. Києві, надіслав його поштою особам, прізвища й адреси яких взяв із телефонного довідника. Один такий примірник надіслав до партійних органів. Тексти цього документу протягом 1975-76 рр. неодноразово передавали в Радянський Союз ворожі радіостанції, а також вони були опубліковані на Заході в антирадянській націоналістичній пресі, зокрема, в антирадянському випуску журналу "Сучасність" (1975), що видається в Мюнхені (ФРН).

Машинописні примірники т. зв. "Відкритого листа" Руденко приєднав як складову частину до 5-ох примірників своєї збірки під назвою "Чи можна захистити Сонце?". Один рукописний примірник цього документу і один примірник згаданої збірки зберігав у себе вдома.

16 вересня 1975 р. він виготовив антирадянський документ у вигляді листа до Відділу науки ЦК КППС і в копіях до Відділу науки ЦК КПУ і до свого однокласця, мешканця м. Москви Турчина, в якому виклав наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. У вересні цього ж року Руденко розмножив цей документ, тоді ж розповсюдив його: два примірники поштою надіслав до партійних органів, а один – Турчину, решту примірників зберігав у себе вдома.

10 жовтня 1975 р. Руденко виготовив і особисто розмножив документ у вигляді листа Сахарову, в якому зводив наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. В документі робить спробу спаплюжити діяльність радянського уряду. Один машинописний примірник цього документу тоді ж відправив поштою до Сахарова, другий примірник зберігав у себе вдома.

Вказані обставини злочинних дій підсудного підтверджуються показами Руденка. Так, у судовому засіданні Руденко підтвердив, що в квітні – травні 1975 р. він склав документ у вигляді "Відкритого листа" до одного з керівників ЦК КППС, тоді ж виготовив кілька примірників і надіслав поштою мешканцям м. Києва, а один такий примірник відправив до партійних органів.

16 вересня 1975 р. виготовив документ у вигляді листа до Відділу науки ЦК КППС і в копіях до такого ж відділу науки ЦК КПУ і до мешканця м. Москви Турчина. Обвинувачений показав, що 10 жовтня 1975 р. він виготовив і особисто розмножив документ у вигляді листа до Сахарова, один примірник відправив поштою адресатові. Вина підсудного підтверджується протоколами обшуку, під час якого були вилучені вказані документи (т. I, а. с. 255-270, т. 9, а. с. 33-34, 76-77), долученими до справи матеріалами про те, що документ Руденка "Відкритий лист" протягом 1975-76 рр. неодноразово передавали в Радянський Союз ворожі радіостанції, а також він був опублікований на Заході у вересневому випуску 1975 р. антирадянського журналу "Сучасність" (т. 10, а. с. 104-07, 146-147, 194-97), а також речовими доказами – рукописними і машинописними примірниками вказаних документів (т. 15, а. с. 152-59, т. 18, а. с. 285-288).

В лютому 1976 р., під час перебування на медичному обстеженні в зв'язку з оформленням пенсії у київській лікарні, Руденко виготовив ворожий документ у вигляді поеми під назвою

"Історія хвороби". В цьому ж документі, з ворожих позицій, він проводить наклеп на радянський державний і суспільний лад, на вчення марксизму-ленінізму, радянську виборчу систему та радянську дійсність. Він робить спробу прищепити недовіру в народі до КПРС і радянського уряду. З рукописом вказаного документу в лютому – березні 1976 р. Руденко ознайомив в тій же лікарні Бердника.

В березні 1976 р. підсудний виготовив 3 машинописні примірники. Цей антирадянський документ Руденка потрапив на Захід, де його використовує ворожа Радянському Союзові пропаганда – розповсюджує націоналістична преса, зокрема газета "Свобода" (м. Нью-Йорк, США), яка 23 грудня 1976 р. надрукувала докладну рецензію з цитатами з цього документу, а також його передають закордонні радіостанції, зокрема, "Голос Америки".

Тоді ж, у січні – лютому 1976 р., під час перебування в згаданій лікарні, Руденко виготовив у рукопису злісний антирадянський документ у вигляді т. зв. поеми "Хрест", в якій з ворожих націоналістичних позицій устами виведених персонажів висловлює наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад, політику КПРС і колективізацію сільського господарства. Руденко намагався підірвати дружбу між народами СРСР.

В кінці документу знаходиться заклик до боротьби проти існуючого в нашій країні суспільного устрою.

Після повернення з лікарні в тому ж році (1976) Руденко виготовив 3 машинописні примірники цього документу.

Протягом лютого – березня 1976 р., перебуваючи у згаданій лікарні, Руденко в бесідах з громадянами Русановською (Русаківська – Ред.), Жилкіним з тією ж метою розповсюджував наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад.

В кінці березня 1976 р. виготовив у рукопису документ під назвою "Перший ряд", в якому проводить наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад, ганьбять радянський народ. Рукопис цього документу він зберігав у себе вдома.

Викладені обставини підтверджують покази Руденка, який пояснив судові, що він створив поеми під назвою "Історія хвороби" і "Хрест", а також документ "Перший ряд". Показами свідка Бердника про те, що в 1976 р. Руденко ознайомив його зі змістом документу "Історія хвороби", і свідків Русановської (Русаківська – Ред.) і Жилкіна на попереднім слідстві, які пояснили судові, що в лютому – березні 1976 р. під час перебування в лікарні в бесідах Руденко розповсюджував наклепницькі вигадки про те, що нібито в нашій країні "ущемляються" демократичні свободи.

– Протоколом обшуку, під час якого був вилучений машинопис т. зв. поем "Історія хвороби", "Хрест" і документу "Перший ряд" (т. I, а. с. 255-265).

– Долученими до справи матеріалами про те, що вказаний документ Руденка в 1976 р. був опублікований на Заході в націоналістичній газеті "Свобода" і передаваний тоді ж на Радянський Союз ворожою радіостанцією "Голос Америки" (т. 10, а. с. 137-139, 176-181), а також речовими доказами: машинописними примірниками документів "Історія хвороби", "Хрест" і "Перший ряд" (т. 9, а. с. 136, 137, 139, 140-41).

У 1970 р. Руденко почав писати т. зв. роман "Орлова балка", остаточний варіант якого завершив 1976 р. В цьому антирадянському документі устами виведених персонажів він з ворожих буржуазно-націоналістичних позицій викладає злісні наклепи на радянський державний і суспільний лад, внутрішню і зовнішню політику КПРС і радянського уряду. В документі він, зокрема, стверджує, що на Україні нібито провадиться примусова "русифікація". Влітку 1976 р. Руденко на друкарській машинці розмножив цей документ у трьох примірниках, один з яких зберігав у себе вдома.

У 1974-76 рр. Руденко виготовив антирадянський пасквіль під назвою "Прощай, Марксе", і "Здрастуй, Кене!", який скомпонував в один ворожий документ під загальною назвою "Економічні монолози". В цьому документі він, з ворожих радянському суспільству позицій,

під виглядом критики марксизму, виклав злісний наклеп на радянську дійсність, радянський народ, діяльність радянського уряду і КПРС.

Автор робить спробу ревізувати вчення марксизму-ленінізму, практичну діяльність КПРС і радянського народу, запламувати історичний досвід радянського народу в будівництві комунізму.

На початку 1975 р. Руденко за допомогою своєї дружини Руденко Р. П. цей твір розмножив і розповсюдив:

передав для ознайомлення Сахарову, Турчину і Твердохлебову. З цим документом він ознайомив свого сина – Руденка А. М.

Потім Руденко перефотографував виготовлений остаточно варіант документу – "Економічні монолози" і плівку розповсюдив: по одному примірникові передав для ознайомлення Григоренкові та Орлову, а в 1974 р. ознайомив з ним у себе вдома Бердника.

Антирадянський документ "Економічні монолози" потрапив на Захід і використовується там в підривних акціях проти Радянського Союзу. Зокрема, 26 листопада 1976 р. націоналістична газета "Свобода" (м. Нью-Йорк, США) вмістила рецензію на цей документ і повідомила, що повний текст праці буде надрукований у видавництві "Сучасність". Про цей ворожий документ неодноразово вела передачі антирадянська ворожа радіостанція "Свобода".

У серпні 1976 р. Руденко одержав від Григоренка рукопис його антирадянського документу під назвою "Передмова", в якому з ворожих позицій викладає злісний наклеп на радянський державний і суспільний лад, вчення марксизму-ленінізму, практику будівництва соціалізму в СРСР та інших країнах. З цього рукопису Руденко тоді ж, у серпні 1976 р., вдома на машинці виготовив декілька примірників, частину яких передав Григоренкові, а також ознайомив в м. Москві осіб, назвати яких відмовився, один прилучив як передмову до свого документу "Економічні монолози", а решту зберігав у себе вдома.

З примірником "Передмови" в січні 1977 р. Руденко в себе на квартирі ознайомив Бердника. Цей примірник разом з "Економічними монологами" був вилучений під час обшуку в Руденка.

Згаданий антирадянський документ "Передмова" потрапив на Захід і використовується там у ворожих акціях проти Радянського Союзу, зокрема, він був надрукований на сторінках січневого випуску 1977 р. націоналістичного журналу "Сучасність". Про цей документ вела неодноразові передачі закордонна антирадянська радіостанція "Свобода".

Вина підсудного Руденка у вказаних злочинах підтверджується його показами в судовому засіданні, речовими доказами, примірниками машинописних документів "Орлова балка", "Прощай, Марксе" і "Здрастуй, Кене!", "Економічні монолози" і "Передмова", вилученими на квартирі Руденка при обшуку (т. 20, а. с. 1-303, т. 21, а. с. 1-263, т. 13, а. с. 1-138, т. 17, а. с. 1-142, т. 22, а. с. 27-173, 177-315, т. 23, а. с. 38, 64-207).

– Протоколами обшуків на квартирах мешканців Москви Турчина і Орлова та протоколами огляду вилучених під час цих обшуків документів "Економічні монолози", "Прощай, Марксе", і "Здрастуй, Кене!" (т. 37, а. с. 59-60, т. 60. а. с. 75-76, 86, 90-91).

– Прилученими до справи матеріалами про те, що документ "Економічні монолози" і "Передмову" в 1976-77 р. неодноразово передавала в Радянський Союз ворожа американська радіостанція "Свобода", а також у 1976 р. "рецензія" на цей документ Руденка була вміщена на Заході в націоналістичній газеті "Свобода", в якій повідомлялось, що текст документу Руденка "Економічні, монолози" незабаром з'явиться в друку в іноземному ворожому журналі "Сучасність". В цьому журналі в січневому номері 1977 р. опублікований документ "Передмова" (...), а також... вина підтверджується показами свідків Руденко Р. П. і Бердника. Руденко Р. П. пояснила судові, що вона на прохання свого чоловіка Руденка надрукувала на друкарській машинці його документи під назвою "Економічні монолози", а свідок Бердник пояснив, що Руденко у себе вдома ознайомив його з документом "Економічні монолози"; – висновками судових експертиз від 30 березня і 18 квітня 1977 р., згідно з якими машинописні

тексти документів "Прощай, Марксе", "Здрастуй, Кене!" і "Передмова", вилучені в підсудного Руденка, а також у Турчина і Орлова, надруковані на друкарській машинці Руденка (...).

17. У квітні-жовтні 1976 р. Руденко виготовив документ під назвою "Гносис і сучасність", у якому він звів наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. Зокрема, в цьому документі він пробує ревізувати марксистсько-ленінське вчення, по-наклепницькому стверджує, що в Радянському Союзі нібито існує тоталітарний режим, при якому, мовляв, знищують людей за "переконання" і т. п. Тоді ж, у 1976 р., Руденко на друкарській машинці розмножив його для розповсюдження. Передруковані примірники зберігав у себе вдома.

18. 14 жовтня 1976 р. Руденко виготовив ворожий документ під назвою "Не хочеш бути падлюкою – в тюрму!", в якому, захищаючи заарештованого органами прокуратури м. Києва за кримінальні злочини Ковтуненка, звів злісний наклеп на радянський державний і суспільний лад. Ганьбить радянську дійсність, називаючи Україну "багатостраждальною", і політику уряду, в результаті якої нібито штучно створено в 1933 р. голод на Україні для знищення "кожного четвертого" українця.

У жовтні 1976 р. для широкого розповсюдження і передачі за кордон Руденко розмножив цей документ у 20-ти примірниках, частину яких відвіз до Москви, де по одному примірнику передав для ознайомлення Григоренкові, Турчину, Гінзбургові, Орлову, Алексеєвій і Великановій, а решту, з доповненнями, розповсюдив серед іноземних кореспондентів та інших незнайомих йому осіб біля Театру ляльок. Один машинописний примірник названого документу Руденко зберігав у себе. Текст цього ворожого документу Руденка, що потрапив за кордон, використовується в підривних акціях проти СРСР, його неодноразово передавали в Радянський Союз ворожі іноземні радіостанції, а також він був опублікований на Заході в антирадянській націоналістичній пресі, зокрема, 16 грудня 1976 р. в газеті "Українське слово" (Париж, Франція).

Викладені обставини злочинних дій підсудного Руденка підтверджують його покази в судовому засіданні про те, що протягом квітня – жовтня 1976 р. він написав документ "Гносис і сучасність" і розмножив його на своїй друкарській машинці, а також виготовив документ "Не хочеш бути падлюкою – в тюрму!", який відвіз до м. Москви, де по примірникові передав для ознайомлення Григоренкові, Турчину, Орлову, Гінзбургові, Великановій і Алексеєвій, а решту розповсюдив серед іноземних кореспондентів, – речовими доказами: рукописом "Гносис і сучасність" і машинописним примірником праці "Не хочеш бути падлюкою – в тюрму!", вилученими під час обшуку на квартирах Руденка, Гінзбурга, Орлова і Алексеєвої (...).

– Висновками судових експертиз від 30 березня і 18 квітня 1977 р., згідно з якими машинописні тексти згаданих документів, вилучених на квартирах Руденка, Гінзбурга, Орлова і Алексеєвої, надруковані на друкарській машинці "Контіненталь" №403152 підсудного Руденка, і підписи в цих примірниках зроблені Руденком (...)

– Також долученими до справи матеріалами про те, що документ Руденка "Не хочеш бути падлюкою – в тюрму!" був видрукований в закордонних буржуазно-націоналістичних газетах "Свобода" (Мюнхен, ФРН) від 16 грудня 1976 р. і "Українське слово" (Париж, Франція) від 19 грудня 1976 р., а текст цього документу неодноразово передавали в Радянський Союз ворожі закордонні радіостанції (...)

19. 14 листопада 1976 р. Руденко виготовив ворожий документ під назвою "До людей доброї волі", в якому з антирадянських націоналістичних позицій звів наклеп на радянський державний і суспільний лад, КПРС і радянський уряд. Зокрема, в цьому документі він, прикриваючи свою антирадянську діяльність нібито "боротьбою за права людини", паплюжить національну політику КПРС і радянського уряду, по-наклепницькому стверджує, що на Україні немов би то здійснюється примусова "русифікація", що в нашій країні нібито існує "великодержавний шовінізм".

Цей документ Руденко в себе вдома розмножив на машинці в 11 прим., додав до кожного з них по одній з виготовлених ним же фотографій, на яких зображена купа каміння на фоні творів класиків марксизму-ленінізму, з його цинічним написом – "Каміння замість хліба" – і розповсюдив. У листопаді 1976 р. ознайомив з ним у себе на квартирі Бердника і Мешко і тоді ж передав для ознайомлення один примірник Матусевичу і Мариновичу. Частина примірників цього документу Руденко відвіз до м. Москви, де розповсюдив, передавши для ознайомлення разом із згаданим доповненням (фотографією) Орлову, Григоренкові, Турчину, Гінзбургові й іншим особам.

20. 28 грудня 1976 р. Руденко виготовив документ у вигляді листа до органів прокуратури м. Москви і м. Києва, в якому звів наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. У цьому документі підсудний скаржить на те, що в нашій країні немов би є беззаконня, шовінізм, глум над соціалістичною законністю і має місце потопання прав людини, суверенітету України з боку органів правопорядку і правосуддя. Тоді ж Руденко розмножив цей наклепницький документ: два примірники відіслав відповідно до органів прокуратури міст Москви і Києва, решту примірників передав для ознайомлення Матусевичу, Мариновичу і Мешко, а в себе на квартирі ознайомив з ним Бердника.

Вина підсудного Руденка при вказаних обставинах підтверджується такими доказами: показами підсудного Руденка, який пояснив судові, що він 14 листопада 1976 р. виготовив, розмножив і розповсюдив документ "До людей доброї волі", ознайомив з ним у себе вдома Бердника і Мешко і передав для ознайомлення один прим. Матусевичу, Мариновичу, Орлову, Григоренкові, Турчину і Гінзбургові. Крім того, він 28 грудня 1976 р. виготовив лист до органів прокуратури міст Москви і Києва, розмножив цей документ і ознайомив з ним Матусевича, Мариновича, Мешко і Бердника.

– Показами свідка Бердника, котрий пояснив судові, що Руденко знайомив його зі вказаним документом. Показами свідка Орлова на попередньому слідстві про те, що він знайомився з документом "До людей доброї волі" (...); речовими доказами: рукописами документів, машинописними примірниками листа до органів прокуратури м. Москви і Києва, вилученими під час обшуку на квартирі Руденка і Мешко (...)

– Протоколом обшуку від 4 січня 1977 р., під час якого на квартирі Орлова в м. Москві вилучено три примірники документу Руденка "До людей доброї волі" (...)

– Висновком судових експертиз, згідно з якими машинописні тексти документів, вилучених у Руденка і Орлова, віддруковані на друкарській машинці Руденка.

Підсудний Руденко, здійснюючи ідеологічні диверсії з метою підриву і ослаблення радянської влади, одержував від виродків і відщепенців антирадянські і наклепницькі документи, які використовував у своїй антирадянській діяльності.

21. Так, у різні часи, протягом 1972-1977 рр. він одержав в м. Києві від Бердника ряд ворожих документів, у яких зводяться наклепницькі вигадки, що порочать соціалістичний спосіб життя і радянський державний і суспільний лад, які зберігав у себе вдома. Серед них: машинописні документи під назвою "Відкритий лист" на адресу Комітету держбезпеки при Раді Міністрів УРСР і партійних органів від 30 квітня 1977 р., "Відкритий лист" від 17 березня 1978 р. на ім'я керівників КПРС, радянського уряду, "Відкритий лист" до партійних органів. У цих документах зводяться злісні вигадки про діяльність державних органів, про радянську дійсність. Зокрема, в них стверджується, що в нашій країні існує деспотизм, шовінізм і цинізм, безвір'я і злочинність, всепоглинаюча бюрократизація життя. Також документи під назвою: "Відкрите дружнє послання", у вигляді листа Бердника до VI з'їзду письменників СРСР, віршів і прози під загальною назвою "Свята Україна". В цих документах зводяться злісні наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад, вигадки про становище України в складі братніх республік, радянську дійсність і закликається до створення самостійної України шляхом збройної боротьби.

22. Крім того, Руденко зберігав документ, виготовлений Бердником 26 грудня 1976 р. і підписаний разом з Матусевичем і Мариновичем у вигляді заяви Генеральному Прокуророві СРСР і американському так званому, "Комітетові" і "групі сприяння", в якій містяться вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. Зокрема, в них по-наклепницькому стверджується, що в Радянському Союзі немов би порушується Конституція СРСР і основні права людини.

На всі ці наведені обставини злочинних дій пісудний Руденко пояснив, що він протягом 1972-77 рр. одержав від Бердника і зберігав у себе перелічені вище машинописні документи, виготовлені Бердником.

Вина Руденка в тому, що він одержував від Берника і зберігав перелічені вище ворожі документи, підтверджується показами свідка Бердника, який пояснив судові, що він давав Руденкові для ознайомлення згадані документи. Вина Руденка також підтверджується протоколами обшуків від 23 грудня 1976 р. і 5 лютого 1977 р. на квартирі Руденка, під час яких були вилучені згадані документи Бердника, і протоколом огляду цих документів (...)

– Речовими доказами (переліченими вище документами Бердника, які були вилучені під час обшуку у Руденка) (...)

23. На початку літа 1976 р. Руденко одержав від особи, якої не назвав, рукописний документ у вигляді листа від 30 січня 1972 р. визнаного психічно хворим Ковгара до "громадянина слідчого". В ньому містяться наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад. Для використання у своїй антирадянській діяльності Руденко на друкарській машинці виготовив декілька примірників цього документу і, крім цього, за допомогою власного апарату Zenit-E сфотографував рукопис Ковгара і виготовив з нього фотоплівку. Цей лист Руденко використав у виготовленому ним антирадянському документі "Меморандум №1".

24. Упродовж 1976 р. Руденко одержав поштою від осіб, яких не назвав судові, ряд антирадянських наклепницьких документів, які порочать радянський державний і суспільний лад. З метою подальшого використання в своїй злочинній антирадянській діяльності зберігав їх на своїй квартирі до дня вилучення. Так, рукописний документ невстановленого автора у вигляді "звернення" до українського відділу закордонної радіостанції "Голос Америки", в якому з ворожих націоналістичних позицій очорнюється радянська дійсність, КПРС і радянський уряд. По-наклепницькому стверджується, що на Україні населення начебто терпить постійні матеріальні нестачі, переслідування.

Рукописний документ у вигляді заміток про т. зв. "український національний фронт". В ньому стверджується, що український народ немов позбавлений прав вільно виявляти свої прагнення, переконання.

Антирадянський рукописний документ засудженого за ворожу діяльність Мороза "Хроніка опору", в якій міститься наклеп на національну політику радянської держави. 5 експонованих фотоплівок, на яких сфотографований машинописний текст антирадянського документу Дзюби під назвою "Інтернаціоналізм чи русифікація?", який є злісним пасквілем на радянську дійсність, національну політику і практику комуністичного будівництва в СРСР, спрямованим на підриг дружби і братерства радянських народів і проти принципів пролетарського інтернаціоналізму. Антирадянську книгу під назвою "Українська інтелігенція під судом КГБ", видану в 1970 р. за кордоном видавництвом "Сучасність". А також зберігав 41-ий випуск нелегального ворожого збірника під назвою "Хроніка поточних подій" за серпень 1976 р., в якому зводяться наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад і радянське правосуддя.

Це звинувачення знайшло своє підтвердження в судовому засіданні в показах Руденка про те, що він в 1976 р. одержав від осіб вищеперелічені документи і зберігав їх на своїй квартирі до дня вилучення. Лист Ковгара він використав при виготовленні "Меморандуму №1";

– речовими доказами: двома машинописними примірниками листа Ковгара до "громадянина слідчого", переліченими вище машинописними і рукописними документами і п'ятьма експонованими фотоплівками з кадрами машинописного тексту документу "Інтернаціоналізм чи русифікація", вилученими у Руденка під час обшуку на його квартирі (...)
– висновком судової експертизи від 31 березня 1977 р., згідно з якою примірники друкованого документу були видруковані на друкарській машинці "Континенталь" підсудного Руденка (...)

Також вилученим під час обшуку документом "Меморандум №1", в якому, зокрема, іде мова про Ковгара (...)

25. У 1976 р. Руденко одержав поштою від особи, котрої в суді не назвав, рукопис антирадянського документу неznаного автора, який починається зі слів "Федоренко Василь". У цьому документі з ворожих націоналістичних позицій зводяться злісні вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. Тоді ж, у 1976 р., для розповсюдження і використання у своїй антирадянській діяльності Руденко розмножив цей ворожий документ на власній друкарській машинці. Його Руденко використав при виготовленні "Меморандуму №1".

26. У цьому ж році підсудний Руденко одержав антирадянський документ, який починається зі слів "17 листопада 1975 р. Приходько...", і з метою розповсюдження розмножив на друкарській машинці, а потім використав цей документ при виготовленні т. зв. "Меморандуму №1". Тоді ж одержав і розмножив антирадянський документ, який починається словами "Григорій Григорович Прокопович...", в якому зводяться злісні вигадки на радянський державний і суспільний лад, національну політику в нашій країні, вихваляється діяльність особи – учасника ОУН, котрий неодноразово був притягнений до кримінальної відповідальності за антирадянську діяльність.

27. Під кінець червня 1976 р. Руденко одержав від Мешко О. Я. рукописний документ під назвою "Відкритий лист", який своїм змістом порочить радянський державний і суспільний лад.

У судовому засіданні підсудний Руденко пояснив, що він в 1976 р. одержав від осіб, яких не знає, рукопис документу, який починається словами "Федоренко Василь...", "17 листопада 1975 р. Приходько...", розмножив ці документи і використав їх при виготовленні Меморандуму №1, а документ, який починається словами "Григорій Григорович Прокопович...", тільки розмножив і зберігав у себе до вилучення під час обшуку. Крім того, вина Руденка підтверджується речовими доказами: машинописними примірниками згаданих документів, вилучених під час обшуку на його квартирі (...), а також висновком судової експертизи, згідно з якою машинописні тексти згаданих документів видруковані на друкарській машинці Руденка.

28. В листопаді 1976 р. Руденко, перебуваючи у Москві, одержав від Турчина дві фотоплівки зі сфотографованим машинописним текстом його (Турчина) антирадянського документу під назвою "Інерція страху", в якому зводяться злісні наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад.

Згадані фотоплівки Руденко привіз до Києва, через Мариновича і Матусевича розмножив третю частину цього документу фотоспособом.

29. В листопаді 1976 р. Руденко, в Москві, для використання в своїй ворожій діяльності одержав від Орлова антирадянський документ під назвою "Оцінка впливу нарад про безпеку і співпрацю в Європі в частині, що стосується прав людини в СРСР", виготовлений від імені Орлова, Гінзбурга, Щаранського та інших осіб. У цьому документі автори порочать радянську дійсність, демократичні основи нашого суспільства, зовнішню і внутрішню політику нашої держави. Тоді ж Руденко одержав від Орлова інший документ під назвою "Про створення Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод в СРСР", виготовлений від імені Орлова, Гінзбурга, Щаранського та ін. осіб. У документі, зокрема, йде мова про необхідність

збирання інформації про начебто наявні в радянській державі прояви "антигуманізму". Крім того, підсудний одержав від Орлова документ під назвою "Про створення Литовської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод", виготовлений від імені Венцлови, Фінкельштейна і ін. осіб, у якому по-наклепницькому стверджується, що радянська влада в Литві встановлена начебто не внаслідок виявлення волі литовського народу, а в "результаті введення радянських військ на її територію".

Тоді ж Руденко в себе вдома ознайомив з цим документом Бердника і Мешко.

30. 19 грудня 1976 р. Руденко одержав від мешканця Вінницької обл. душевнохворого Терелі рукопис його наклепницького документу, що починається словами "Закарпатська область, Міжгірський район...". В цьому документі зводяться наклепницькі вигадки, які порочать рад. держ. і сусп. лад, радянську дійсність. В ньому робиться спроба порочити діяльність радянського уряду. В січні 1977 р. підсудний використав цей документ при виготовленні "Меморандуму №3".

31. Крім того, у грудні 1976 р. – січні 1977 р. дістав від мешканця м. Одеси Барладяну два тотожні змістом рукописні ворожі документи у вигляді "Заяви" на ім'я прокурора Одеської області, в яких зводяться наклепницькі вигадки, які порочать діяльність органів влади і правосуддя. Робиться спроба опорочити політику нашої країни в національному питанні. Один з цих документів Руденко використав для виготовлення своєї т. зв. заяви "на захист" Барладяну і зберігав її в себе до дня обшуку. Другий примірник він передав Мешко для ознайомлення і зберігання, в котрої цей документ і був вилучений під час обшуку.

32. У грудні 1976 р. – лютому 1977 р. Руденко одержав від Барладяну ще два тотожні змістом документи під назвою "До людей доброї волі". Один з них підсудний віддав Бердникові для ознайомлення і передачі через Григоренка або Гінзбурга за кордон до США, однак цей документ був вилучений у Бердника під час обшуку.

33. У грудні 1976 – січні 1977 рр. підсудний одержав від мешканців м. Одеси Сірого Л. М. і Сірої В. Л. ряд ворожих рукописних документів у вигляді їх "заяв" і "звернень" до різних радянських організацій і урядів закордонних держав, а саме: звернення до уряду США, Канади, Австралії, ФРН і Франції.

В цих документах зводяться наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад в цілому і, зокрема, радянську дійсність, органи правосуддя, політику КПРС і радянський уряд в національному питанні. Частина цих документів Руденко розповсюдив, передавши для ознайомлення і зберігання Мешко, в котрої вони були вилучені під час обшуку.

Викладені обставини злочинних дій підсудного Руденка підтверджуються показами самого Руденка, який пояснив судові, що він в листопаді 1976 р. одержав від Турчина дві фотоплівки зі сфотографованим машинописним текстом "Інерція страху", привіз до Києва і з допомогою Мариновича і Матусевича розмножив фотоспособом, а від Орлова одержав вищезгаданий документ, привіз до Києва і ознайомив з ним Бердника і Мешко. Підсудний визнав також, що від Терелі одержав рукописний документ, який використав при виготовленні "Меморандуму №3", що від Барладяну одержав рукописи, передав для ознайомлення і зберігання Мешко, а другий рукопис передав Бердникові для ознайомлення і подальшої передачі через Григоренка або Гінзбурга за кордон, що від Сірого і Сірої одержав декілька документів, які передав для ознайомлення і зберігання Мешко.

Крім показань підсудного, його вина підтверджується речовими доказами: фотовідбитками документу Турчина "Інерція страху", які були вилучені під час обшуку в Матусевича, і вищепереліченими документами, які були вилучені під час обшуку на квартирі Руденка, Мешко і Бердника. Оглядом у судовому засіданні документу "Меморандум №3", в якому йде мова про Терелю (...). Показами свідка Барладяну на попередньому слідстві про те, що він передав Руденкові для ознайомлення свої заяви прокуророві і свій рукопис "До людей доброї волі" (...)

34. 19 грудня 1976 р. Руденко одержав від Світличної рукопис її антирадянського документу у вигляді листа до т. зв. "Української Групи Сприяння..." і до партійних органів. В цьому документі зводиться злісний наклеп на радянський державний і суспільний лад. Зокрема стверджується, що в нашій країні начебто існує "соціальна девальвація людської гідності". Копію цього документу Руденко одержав від Мариновича. Тоді ж, у січні 1977 р., цей документ Руденко передав для ознайомлення і зберігання Мешко, де він був вилучений під час обшуку.

35. На початку листопада 1976 р. Руденко одержав від особи, котрої не назвав, рукописний антирадянський документ у вигляді т. зв. "Відкритого листа до Шахин-шаха Ірану" від імені 11 осіб, котрі відбувають покарання за антирадянську діяльність. Цей документ Руденко розмножив для подальшого розповсюдження, зокрема, для ознайомлення з ним Бердника, Мешко, Матусевича і Мариновича. В цьому документі міститься злісний наклеп на зовнішню і внутрішню політику Радянського Союзу, спрямований на підрив добросусідських відносин між СРСР та Іраном.

36. У другій половині грудня 1976 р. Руденко одержав від особи, котрої не назвав, примірник т. зв. "Бюлетеня Ради родичів і в'язнів євангельських християн-баптистів у СРСР" №37 за 1976 р., у якому містяться наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад. Ці документи спрямовані на розпалювання серед віруючих релігійного психозу і компрометацію радянського законодавства про релігійні культу. Ці документи Руденко зберігав у себе вдома до вилучення їх під час обшуку.

Це звинувачення знайшло своє підтвердження в судовому засіданні, як показами самого Руденка, так і іншими доказами. Так, Руденко посвідчив, що в грудні 1976 р. він одержав від Світличної, а потім від Мариновича рукопис її листа до "Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод" і до партійних органів, а також від Мариновича одержав рукопис Барладяну "А як же інакше?", який декілька днів зберігав у себе, а потім передав для ознайомлення Мешко, крім того одержав від особи, якої не знає, рукопис документу у вигляді відкритого листа "Його величності Шахин-шахові Ірану".

Цей документ, як пояснив підсудний, він розмножив на друкарській машинці, а рукопис передав Бердникові для ознайомлення і дальшого розповсюдження за кордоном на Заході, а також одержав від невідомої особи тотожні примірники документу "Бюлетеня Ради родичів..."

Вина Руденка ще підтверджується речовими документами: рукописом Світличної, вилучени під час обшуку на квартирах Бердника і Мешко, рукописом документу Барладяну, вилученим у Мешко, рукописом документу "Його величності Шахин-шахові Ірану", вилученого під час обшуку в Бердника, і двома примірниками т. зв. "Бюлетеня Ради родичів", вилученими у Руденка вдома.

Показами свідків Світличної і Бердника і на попередньому слідстві свідка Барладяну.

Свідок Світлична пояснила судові, що вона передала Руденкові, а також комусь із членів Групи для ознайомлення "Українській Групі Сприяння" (...). Свідок Бердник посвідчив, що він знайомився зі згаданим документом. Свідок Барладяну в попередньому слідстві підтвердив, що він є автором документу "А як же інакше?", який після виготовлення послав поштою Руденкові до м. Києва (...)

Судова криміналістична експертиза від 30 березня 1977 р. встановила, що машинописні примірники згаданого документу були надруковані на машинці "Континенталь" підсудного Руденка (...)

37. Підсудний Руденко, не зважаючи на неодноразові попередження його з боку офіційних осіб про недопустимість ворожої діяльності, став підшукувати більш активні форми боротьби проти радянської влади з метою її підриву і послаблення.

11 листопада 1976 р. під час перебування в Москві, разом з душевнохворим Григоренком, виготовив і підписав "Повідомлення" про організацію т. зв. "Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод". Текст згаданого "Повідомлення" Руденко передав

цього ж дня на квартирі Гінзбурга в Москві кореспондентів західнонімецького телебачення Берднові Нільсен-Штоккбі, і вже 17 листопада 1976 р. націоналістична газета "Свобода" (Нью-Йорк, США) на своїх сторінках розмістила повідомлення про згадану т. зв. "Групу Сприяння", створену Руденком.

38. В цей же період Руденко особисто від свого імені та від імені своїх однодумців виготовив, розмножив і розповсюдив ворожі радянському суспільству документи: т. зв. "Декларацію" і "Меморандум №1", в яких зводяться злісні наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад.

У т. зв. "Декларації" безпідставно твердиться, що на Україні начебто порушується "Загальна Декларація прав людини", начебто існує і все більше зростає бюрократизація державного життя і т. п.

В антирадянському документі під назвою "Меморандум №1" з буржуазно-націоналістичних, ворожих радянському суспільству позицій говориться про те, що в Радянському Союзі "проводяться репресії проти борців за громадянські права". В документі протягається ідея відокремлення України від Радянського Союзу, робиться спроба виправдати антирадянську пропаганду і обвинуватити Радянський Союз у порушенні прав людини і прав націй на самовизначення.

39. Протягом листопада – грудня 1976 р. Руденко на машинці розмножив у 15 прим. "Декларацію" і в 20 прим. "Меморандум №1". Крім того, тоді ж особисто власним фотоапаратом сфотографував сім разів обидва згадані документи і виготовив три фотоплівки. Згадані документи Руденко широко розповсюдив у м. Києві і поза його межами. У себе вдома ознайомив з "Декларацією" і "Меморандумом №1" Бердника, Мешко, Матусевича і Мариновича, обміркував з ними ці документи. "Декларацію" і "Меморандум №1" підписали всі присутні.

40. У другій половині листопада 1976 р. в м. Чернігові Руденко особисто ознайомив з цими документами Лук'яненка і Тихого, котрі також підписали їх. Тоді ж Тихий передав Руденкові машинописний текст своєї заяви прокуророві УРСР про начебто необґрунтоване його засудження в 1957 р. і нібито незаконний обшук у нього влітку 1976 р. і запропонував Руденкові використати цю заяву при остаточній обробці антирадянського документу "Меморандум №1". У грудні 1976 р. у себе вдома ознайомив з "Меморандумом №1" Барладяну. Одну фотоплівку, на якій були сфотографовані "Декларація" і "Меморандум №1", Руденко передав Мариновичу та Матусевичу для розповсюдження і зберігання, дві інші фотоплівки з текстом згаданих документів Руденко повіз до м. Комунарська Ворошиловградської обл., де мав намір одну з них передати на зберігання Тихому, котрого викликав по телефону. Однак, з незалежних від Руденка причин, цей намір не здійснився – під час обшуку в Комунарську 25 грудня 1976 р. обидві плівки у нього були вилучені. Крім цього, в листопаді 1976 р. Руденко, через Мешко ознайомив з "Декларацією" і "Меморандумом №1" мешканця Львівської обл. Кандибу, якому Мешко залишила тоді примірник "Декларації". Із виготовлених і розмножених ним документів Руденко, з цією ж метою, зберігав у себе рукопис і п'ять машинописних примірників "Декларації", рукопис і 6 машинописних прим. "Меморандуму №1", а також фотоплівки. Все це у нього вилучено під час обшуків.

41. У грудні 1976 р. Руденко передав Бердникові декілька примірників "Декларації" і "Меморандуму №1" і доручив йому розповсюдити ці документи: відвезти їх до Москви і передати там їх для ознайомлення і підписання Григоренкові і Строкатій, а також для ознайомлення іншим особам з кола його знайомих-однодумців і для дальшого розповсюдження за кордоном на Заході через посольство США, Канади, Італії та інших капіталістичних країн. Згідно з цим дорученням Руденка Бердник ознайомив у Москві з "Декларацією" і "Меморандумом №1" Григоренка і Строкату (вони підписали тоді ці документи), а також Гінзбурга і Алексеєву. По одному прим. "Декларації" і "Меморандуму №1"

залишилось у Строкатої і Алексеєвої, а інші примірники Бердник, виконуючи доручення Руденка, передав Гінзбургіві для подальшого розповсюдження на Заході через посольство США в Москві.

Виготовлені Руденком і передані за кордон на Захід "Декларація" і "Меморандум №1" набули там розповсюдження, їх активно використовують націоналістичні вожаки в закордонній буджуазній пресі, в антирадянських передачах західних радіостанцій, для очорнення соціалізму, соціалістичної демократії перед громадськістю світу.

Вина підсудного Руденка при згаданих обставинах у злочинних діях підтверджується такими доказами:

Показами Руденка на судовому засіданні, який пояснив, що він у листопаді 1976 р. в Москві разом з Григоренком виготовив "Повідомлення про створення Української Громадської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод" і тоді ж цей документ на квартирі Гінзбурга передав для ознайомлення кореспондентові західнонімецького телебачення. Повернувшись до Києва, він виготовив документи під назвою "Декларація" і "Меморандум №1", з якими ознайомив Бердника, Мешко, Матусевича і Мариновича, Лук'яненка, Тихого і Барладяну. При остаточній доробці цих документів підсудний використав текст заяви Тихого і, як показав далі підсудний, фотоплівку з текстами цих документів він передав Мариновичу, Матусевичу та Мешко. Для розповсюдження і зберігання за дорученням Руденка Бердник відвіз до Москви Григоренкові та Строкатій ці документи для ознайомлення і підписання, а також для подальшого розповсюдження за кордоном на Заході.

– Речовими доказами: вилученими під час обшуків у Руденка, Лук'яненка, Мешко, Матусевича і Кандиби рукописами і машинописами документів "Декларації" і "Меморандуму №1", фотоплівками зі сфотографованими на них текстами цих документів, машинописом т. зв. "Повідомлення", рукописними і машинописними текстами згаданих вище документів, які підсудний використав при виготовленні "Меморандуму №1" (...)

– Висновками судово-криміналістичних експертиз, згідно з якими рукописні тексти "Декларації" і "Меморандуму №1" здійснені підсудним Руденком, машинописні тексти цих документів надруковані на друкарській машинці Руденка, а згадані фотоплівки зняті його ж фотоапаратом "Зеніт-Е".

– Показами свідка в судовому засіданні Бердника про те, що (нечітко – Вид.) документів "Декларація" і "Меморандум №1".

– Показами свідка Лук'яненка про те, що Руденко ознайомив його і Тихого з "Декларацією" і "Меморандумом №1". Ці документи він обміркував з Руденком і тоді ж підписав їх разом з Тихим. Показами свідка Кандиби про те, що до нього приїжджала Мешко, ознайомила з "Декларацією" і "Меморандумом №1", залишила примірник "Декларації", який у нього був вилучений під час обшуку.

– Протоколом обшуку на квартирах Алексеєвої і Строкатової, де були вилучені машинописні примірники "Декларації" і "Меморандуму №1", а також протоколом огляду цих документів (...)

– Долученими до кримінальної справи матеріалами, які підтверджують, що документи "Декларація" і "Меморандум №1" потрапили на Захід і набули там широкого розповсюдження протягом 1976-77 рр.: неодноразово передавали в Радянський Союз ворожі радіостанції "Свобода", "Голос Америки" та інші, їх використовували на Заході в націоналістичній газеті "Свобода"; долученими до кримінальної справи надісланими зі США поштою до м. Києва машинописними текстами його документів "Декларація" і "Меморандум №1" англійською мовою (...)

42. Підсудний Руденко, активізуючи свою антирадянську діяльність, став на шлях прямого звернення до закордонних націоналістів, які, сповістивши про створення т. зв. "Вашингтонського Комітету Гельсінкських гарантій для України" і, прикриваючи своє

справжнє обличчя машкарою "борців за права людини в УРСР", проводять за кордоном ворожу діяльність, спрямовану на підрив і ослаблення установленої в нашій країні соціально-політичної системи і авторитету СРСР на міжнародній арені.

Так, 21 листопада 1976 р. до Руденка телефонував з Вашингтону Богдан Ясень, називаючи себе секретарем згаданого "Комітету". У відповідь на його запитання підсудний передав інформацію, що порочить радянський державний і суспільний лад. Зокрема, Руденко по-наклепницькому твердив, що в Радянському Союзі начебто існують концтабори засуджених за особливо небезпечні державні злочини, начебто утримують там на надто суворому режимі, в страшних умовах, на поганих харчах.

Частину цих ворожих вигадок Руденка використали націоналістичні ватажки за кордоном у ворожій Радянському Союзові діяльності – її поширено в пресі. Наприклад, 9 грудня 1976 р. на сторінках націоналістичної газети "Свобода" (Нью-Йорк, США).

Текст згаданих антирадянських наклепницьких вигадок, переданих Руденком під час телефонної розмови з Ясенем, був також повністю надрукований у січні 1977 р. в США в перекладі на англійську мову в т. зв. "Повідомленні №1" "Вашингтонського Комітету" і широко розповсюджений на Заході.

43. 21 грудня 1976 р. Руденко написав до Богдана Ясеня листа, в якому висловив подяку за "моральну підтримку" з боку "українців Америки" і повідомив про своє бажання встановити з американським консульством в Києві зв'язки з метою передачі на Захід документів з інформацією про начебто існуюче порушення прав людини на Україні. Підсудний просив Ясеня допомогти у налагодженні зв'язків зі згаданим консульством. Зазначив, що посилав Ясеневі декілька листів (Світличної, Геля, лист 11 політв'язнів Шахин-шахові Ірану, лист дружини Рубана..., а також "трагічні сторінки з "Бюлетеня євангельських християн-баптистів...". До свого листа до Богдана Ясеня Руденко додав перелічені ним матеріали.

Тоді ж, у грудні 1976 р., Руденко передав згадані матеріали: лист до Ясеня і додані до листа антирадянські та ідейно шкідливі матеріали Бердникові для ознайомлення і передачі через Григоренка й Орлова до посольства США в Москві з метою розповсюдження цих документів на Заході та використання їх там ворожою пропагандою в підривній роботі проти СРСР.

44. У першій половині грудня 1976 р. Руденко виготовив рукопис і 20 машинописних примірників документу т. зв. "Протоколу №1 засідання Української Громадської Групи Сприяння", в якому містяться наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. Тоді ж розповсюдив цей документ – по одному машинописному примірникові передав Бердникові, Мешко, Матусевичу, Мариновичу, а також ознайомив з ним Лук'яненка. Рукопис і примірники "Протоколу №1" зберігав у себе на квартирі.

Викладені обставини злочинних дій підсудного Руденка підтверджуються його показами на судовому засіданні про те, що 21 грудня 1976 р. він у телефонній розмові з секретарем т. зв. "Вашингтонського Комітету..." розповів про наведене вище і повідомив про своє бажання встановити зв'язок з американським консульством в Києві з метою передачі на Захід документів. Також підсудний пояснив, що він виготовив рукопис документу "Потокол №1" і ознайомив з ним членів Групи.

Його вина також підтверджується доданими до справи матеріалами про те, що наклепницьку інформацію, передану телефоном до Вашингтону Богданові Ясеневі, повністю надруковано в січні 1977 р. в США в т. зв. "Повідомленні №1" і широко розповсюджено на Заході (...)

– Речовими доказами: посланою поштою зі США до Києва на ім'я Руденка стенограмою розмови Руденка з Богданом Ясенем. "Листом" Руденка до Ясеня і доданими до цього листа переліченими вище документами, вилученими на квартирі Бердника, а також рукописом і 17 машинописними примірниками "Протоколу №1", вилученими під час обшуку на квартирі

Руденка (...)

Судово-криміналістичною експертизою встановлено, що рукописний текст "листа" до Богдана Ясеня виконав Руденко. "Протокол №1" надруковано на друкарській машинці Руденка, а рукопис і рукописні виправлення в тексті примірників виконав сам Руденко (...)

Свідок Бердник підтвердив судові, що він ознайомився зі згаданими документами, вилученими у нього під час обшуку.

Свідок Лук'яненко пояснив судові, що він ознайомився з документом "Протокол №1".

45. У січні 1977 р. Руденко виготовив від імені т. зв. "Групи Сприяння..." "Меморандум №2", який є пасквілем на радянську дійсність і внутрішню політику, КПРС і радянського уряду. Документ написаний з ворожих буржуазно-націоналістичних позицій, він спрямований на піддрив дружби радянських народів, проти принципів пролетарського інтернаціоналізму. У ньому робиться спроба опорочити Радянський Союз і підірвати його авторитет на міжнародній арені. З рукописом цього документу Руденко в січні 1977 р. ознайомив Лук'яненка, котрий на своїй машинці надрукував кінцівку цього тексту, і обидва під ним підписалися, а Лук'яненко, крім цього, підписався за Кандибу. Повернувшись до Києва, Руденко ознайомив з цим документом Бердника, Матусевича, Мариновича і Мешко, котрі також підписалися під його текстом. Кожній зі згаданих осіб, котрі підписали документ, Руденко передав по одному примірнику. Цей документ Руденко мав намір через Бердника відвезти до Москви й через Григоренка передати за кордон на Захід для розповсюдження.

46. У другій половині січня 1977 р. Руденко від імені тієї ж т. зв. "Групи" виготовив українською і російською мовами рукописи ворожого документу "Меморандуму №3", в якому містяться наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад. Зокрема, в ньому по-наклепницькому стверджується, що в нашій країні начебто мають місце беззаконня, свавілля, порушення прав людини. При виготовленні використав одержані від Терелі матеріали наклепницького змісту. З рукописом цього документу Руденко ознайомив Лук'яненка, обидва підписали документ, а Лук'яненко також підписав за Кандибу. У Києві Руденко ознайомив з "Меморіалом №3" Бердника, Матусевича, Мариновича і Мешко, котрі підписали цей документ.

Для подальшого розповсюдження Руденко мав намір за допомогою Григоренка або Орлова передати примірники цього документу через посольство США в Москві на Захід, але цього зробити не вдалось з причин, які від нього не залежали у зв'язку з його арештом.

У судовому засіданні Руденко пояснив щодо цього звинувачення, що він виготовив документ під назвою "Меморандум №2" і "Меморандум №3", з цими документами він ознайомив Лук'яненка, Бердника, Матусевича, Мариновича і Мешко, котрі підписали їх. Руденко для розмноження і розповсюдження передав ці документи Бердникові, щоб він через Григоренка передав їх на Захід.

Свідок Лук'яненко пояснив судові, що він одержав ці документи і підписав. Такі ж покази дав судові свідок Бердник.

Свідок Кандиба пояснив, що він доручив Мешко та іншим особам підписувати за нього документи т. зв. "Групи Сприяння..."

Окрім показів підсудного та свідків, звинувачення підтверджується речовими доказами: рукописними текстами "Меморандуму №2" і "Меморандуму №3" і машинописними примірниками цих документів, а також фотовідбитками машинописних документів, вилучених на квартирі Руденка під час обшуку (...)

– Протоколом обшуку на квартирі Мешко, під час якого були вилучені рукописні та машинописні тексти документів Руденка "Меморандум №2" і "Меморандум №3" та протоколом огляду згаданих документів (...)

– Висновками судових експертиз, згідно з якими рукописні тексти "Меморандуму №2" і "Меморандуму №3" і примірники машинопису цих документів виконав підсудний Руденко,

кінцівку машинописного тексту цього документу надрукував на друкарській машинці Лук'яненко, а машинописні тексти "Меморандуму №2" надруковано на машинці Бердника. Документи підписали Руденко, Лук'яненко, Матусевич, Маринович.

47. Підсудний Руденко чинив злочини не тільки на території УРСР, але і в РРФСР. Так, у кінці листопада 1976 р., будучи в Москві, Руденко разом з Орловим і Сахаровим узяв участь у виготовленні ворожого антирадянського документу т. зв. "Послання главам урядів країн-учасниць Гельсінкських Угод". Підписати цей документ за себе доручив Григоренкові. У згаданому тексті, виступаючи на захист зрадника Батьківщини Зосімова, Руденко та інші співучасники виправдовують його злочини, зводять злісні наклепи, вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад, роблять спробу порочити внутрішню і зовнішню політику радянської держави.

48. У січні 1977 р. Руденко, перебуваючи в Москві, разом з Григоренком, на квартирі останнього, виготовив у рукописі документ під назвою "Звернення" до комуністичних партій США і Канади від імені членів т. зв. "Української Групи Сприяння...", в якому зводяться наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад. Зокрема, в цьому документі по-наклепницькому стверджується, що в Радянському Союзі начебто бувають порушення прав людини. При цьому закликається до втручання у внутрішні справи СРСР. Тоді ж з рукописом цього документу Руденко в Москві ознайомив Орлова, після чого, разом з Григоренком, розмножив на друкарській машинці вказаний документ у 4-х прим., підписав його разом з Григоренком і розповсюдив. 10 січня 1977 р. в Москві передав один примірник іноземному кореспондентові, а другий лишив Григоренкові для передачі Орлову. Один примірник цього документу Руденко відвіз до Києва, де ознайомив з ним Бердника, Матусевича, Мариновича і Мешко, які також підписали цей документ. Згаданий примірник документу Руденко зберігав у себе до вилучення під час обшуку.

Вина підсудного Руденка при згаданих обставинах злочинних дій підтверджується такими доказами:

– Показами Руденка в судовому засіданні, котрий пояснив, що він взяв участь у виготовленні разом з Орловим, Сахаровим, Григоренком документу у вигляді "Послання" і доручив Григоренкові підписати за нього цей документ, а 8 січня 1977 р. в Москві разом з Григоренком виготовив рукопис документу у вигляді "Звернення", ознайомив з ним Орлова, а далі на друкарській машинці надрукував 4 прим. документу і підписав разом з Григоренком, один примірник передав Орлову, а другий відвіз до Києва, де ознайомив з ним Бердника, Мешко, Матусевича і Мариновича, які підписали цей документ.

– Протоколом обшуку на квартирі Руденка, під час якого був вилучений рукопис "Звернення" (...)

– Свідок Бердник пояснив у судовому засіданні, що документ "Звернення" він підписав.

– Речовими доказами: машинописні примірники документу "Главам урядів країн-учасниць Гельсінкських Угод" і машинописний примірник "Звернення", вилучений на квартирі Руденка (...)

– Судово-криміналістичною експертизою, згідно з якою згаданий документ "Звернення" підписав Руденко (...)

Підсудний Руденко на судовому засіданні в пред'явленому йому звинуваченні винним себе не визнав. На свій захист Руденко висуває докази про те, що свої дії злочинними не вважає (що він не зводив наклепів на радянську дійсність і не мав на меті підриву і ослаблення радянської влади). Але його винуватість підтверджується вищепереліченими доказами. Судова колегія ретельно дослідила виготовлені Руденком документи і прийшла до твердого переконання, що зміст цих документів має відкрито ворожий характер і вони спрямовані на підрив і послаблення радянської влади. Про це свідчить також і те, що Руденко систематично

виготовляв, розмножував, зберігав і розповсюджував перелічені документи, не зважаючи на неодноразові попередження офіційних осіб про недопустимість таких дій. Крім цього, маючи зв'язки з іноземцями, зокрема з кореспондентами газет і радіо декотрих капіталістичних країн, він передавав за кордон для розповсюдження на Заході ряд своїх документів з наклепницькими вигадками, що порочать радянський державний і суспільний лад. Руденко, знаючи, що виготовлені ним документи публікує на Заході антирадянська націоналістична преса і їх широко використовує за кордоном ворожа пропаганда в підривних цілях проти Радянського Союзу, не тільки не виступив проти цього, але зі власної ініціативи установлював і вживав заходів для дальшого поширення злочинних контактів з іноземцями з капіталістичних країн, зокрема, намагався з ворожою метою встановити зв'язки з представниками консульства США в Києві і через них передавати на Захід наклепницькі матеріали проти СРСР. Інформацію такого характеру передавав міжнародним телефоном буржуазному націоналістові Богданові Ясеневі, який живе в США і є головним редактором антирадянської інформаційної служби "Смолоскип", що займається підривною діяльністю проти СРСР.

Таким чином, твердження підсудного Руденка про те, що своїми вчинками він начебто не добивався підриву і послаблення радянської влади, безпідставні і є його спробами уникнути відповідальності за вчинений особливо небезпечний державний злочин.

Підсудний Тихий у січні 1972 р. виготовив ворожий соціалістичному суспільству документ під назвою "Роздуми про українську мову і культуру в Донецькій області", в якому зводить наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад, зумисне спотворює реальне становище української радянської національної культури, з націоналістичних позицій твердить про те, що корінне населення Донецької області начебто позбавлене культурного життя, що життя освіченої людини нічим "не відрізняється від тварини". Заявляє, що сучасне становище начебто веде до занепаду культури й асиміляції українського корінного населення. Цей документ Тихий розповсюдив: послав рукопис до редакції обласної газети "Радянська Донеччина" з вимогою опублікувати його. Тихий неодноразово на початку 1972 р. відвідував редакцію, де в розмові з працівником газети Непраном М. І. обстоював наклепницький зміст цього документу. Крім того, підсудний у квітні 1973 р. передав виготовлену ним рукописну копію цього документу для ознайомлення мешканцеві м. Краматорська Гребенюкові, а машинописну копію разом з іншими своїми документами передав у травні 1976 р. мешканцеві м. Дніпропетровська Береславському. Чернетку рукопису, нотатки і машинопис згаданого документу зберігав у себе вдома до дня вилучення.

В кінці 1972 р. Тихий з цією ж метою виготовив другий ворожий документ під назвою "Думки про рідний Донецький край". В цьому документі Тихий зводить злісні наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад, національну політику КПРС і радянський уряд. Твердить, що на Україні, зокрема, в Донецькій області буцімто проводиться насильна масова асиміляція українського населення, знищується українська мова і культура. Виступаючи проти дружби радянських народів, Тихий в цьому документі називає людей неукраїнської національності, які живуть у Донецькій області, "колоністами" і "плантаторами". З метою розповсюдження цього документу Тихий розмножив його на друкарській машинці і в 1973 р. примірники передав для ознайомлення мешканці м. Жданова Путрі, а в травні 1976 р. – мешканцеві Дніпропетровська Береславському. Один примірник цього документу він зберігав у себе вдома.

У квітні 1973 р. Тихий написав лист на ім'я Голови Президії Верховної Ради УРСР, в якому зводить наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад, по-наклепницькому стверджує, що на території Донецької області начебто проводиться насильна асиміляція населення, що українці буцімто не мають права і можливості вільного

розвитку, а також навчання рідною мовою. Тихий намагався внести ворожнечу і недовіря у братні відносини між українцями і особами інших національностей, які живуть у Донецькій області.

Цей документ у травні 1976 р. підсудний передав для ознайомлення Береславському, а один примірник цього документу зберігав у себе вдома до дня його вилучення. Передаючи вищезгадані наклепницькі документи Береславському в нього на квартирі в Дніпропетровську, підсудний Тихий обґрунтовував зміст цих документів, по-наклепницькому стверджував, що на території України, зокрема, в Донецькій області, українська мова і культура начебто знаходяться на невисокому рівні.

Викладені обставини злочинних вчинків підсудного Тихого підтверджуються показами самого Тихого, котрий пояснив судові, що він виготовив документ під назвою "Роздуми...", а потім послав поштою до редакції газети "Радянська Донеччина". У 1972 р. підсудний виготовив документ "Думки про рідний...", розмножив його на власній друкарській машинці і передав для ознайомлення Путрі та Береславському. А також вина підсудного підтверджується показами свідків Непрана, Гребенюка, Береславського і Путрі, котрі пояснили на судовому засіданні, що Тихий їм передав для ознайомлення ці документи.

Так, свідок Непран свідчив, що в 1972 р. Тихий послав до редакції обласної газети "Радянська Донеччина" рукопис свого листа "Роздуми...", після чого неодноразово відвідував редакцію і вимагав опублікувати згаданий документ, в розмові з ним Тихий зводив згадані вище наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад.

Свідки Гребенюк і Береславський пояснили судові, що Тихий передав їм для ознайомлення рукопис і машинопис документу "Роздуми...". Свідок Береславський також пояснив, що йому Тихий передав для ознайомлення примірник документу "Думки про рідний Донецький край" і документ у вигляді листа до Голови Президії Верховної Ради СРСР.

Свідок Путря пояснила, що Тихий в 1973 р. передав їй у себе вдома для ознайомлення машинописний примірник документу "Думки..."

А також вина підтверджується речовими доказами: рукописними і машинописними текстами документів "Роздуми..." і машинописними примірниками документу під назвою "Голові...", які були вилучені в Тихого і Береславського (...); висновком судової експертизи про те, що рукописні тексти документу "Роздуми..." і рукописний текст документу "Думки..." виконав підсудний Тихий, а машинописні примірники документу під назвою "Голові Президії..." і примірники інших згаданих документів виготовлено на друкарській машинці "Москва-6" Тихого (...).

З метою підриву і послаблення радянської влади Тихий у другій половині 1974 р. виготовив документ "Сільські проблеми", в якому зводяться наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад.

У цьому документі він очорнює радянське селянство, зводить злісний наклеп на політику радянської держави в галузі сільського господарства, старається довести, що селянин у нашій країні наче безправний і перетворився у звичайний придаток землі, яким є худоба чи машина. З метою розповсюдження згаданих наклепницьких ворожих вигадок Тихий розмножив цей документ на друкарській машинці і один примірник переслав поштою для ознайомлення мешканцеві Донецької області Андросову, а другий зберігав на квартирі.

Підсудний Тихий у 1974 р. виготовив машинописний документ під назвою "Ви і ми", в якому містяться злісні наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад. Тихий намагається порочити національну політику радянської держави, внести ворожнечу в братні стосунки українського і російського народів. Цей документ був розповсюджений у 1974 р. Тихий передав його для ознайомлення Гребенюкові, котрий у свою чергу передав документ гр. Цапові.

Тихий намагався нав'язати буржуазно-націоналістичні ідеї також синові Тихому М. О. і

дружині сина Тихий Н. О., котрі живуть у Москві, і послав їм наклепницького листа, який порочить радянський державний і суспільний лад. Торкаючись відносин людей двох національностей, підсудний пише: "...між нами лежить прірва – різниця між національностями", по-наклепницькому стверджує, що "50-мільйоний український народ начебто є багатостраждальним, приниженим, придушеним у культурному відношенні".

25 червня 1976 р. Тихий виготовив машинописний документ у вигляді т. зв. скарги на ім'я прокурора УРСР за буцімто необґрунтоване його засудження в 1957 р. і буцімто незаконний обшук влітку 1976 р. Цей документ Тихий у 1976 р. на квартирі Лук'яненка розповсюдив, передавши копію Руденкові з проханням включити його в остаточний варіант виготовленого останнім антирадянського документу під назвою "Меморандум №1", що Руденко потім і зробив, відзначивши в цьому документі, що обшук у Тихого і його затримання були начебто незаконними.

Вина підсудного Тихого в згаданих обставинах підтверджується такими доказами: показами підсудного Тихого, котрий пояснив судові, що він документи "Сільські проблеми", "Ви і ми" і лист на ім'я прокурора УРСР виготовив, розмножив і розповсюджував.

– Показами свідка Андроса на судовому засіданні про те, що Тихий в кінці 1974 р. послав йому поштою для ознайомлення машинописний примірник документу "Сільські проблеми".

– Показаннями свідка Цапа, який пояснив судові, що він одержав від Гребенюка документ "Ви і ми".

– Показами підсудного Руденка про те, що він у 1976 р. зустрічався з Тихим у Чернігові на квартирі Лук'яненка, де Тихий після ознайомлення з "Декларацією" і "Меморандумом №1" передав йому машинописний примірник своєї заяви на адресу прокурора УРСР і просив включити її текст до остаточного варіанту "Меморандуму №1".

– Протоколом обшуку на квартирі Руденка, де був вилучений машинописний примірник т. зв. заяви Тихого на ім'я прокурора УРСР.

– Речовими доказами: машинопис документу "Сільські проблеми", "Ви і ми" і машинопис заяви Тихого на ім'я прокурора УРСР, лист до сина, вилучений у Тихого під час обшуку 15 червня 1976 р.

– Висновком судової експертизи про те, що примірники згаданих документів надруковано на друкарській машинці "Москва-6" №340665, вилученій у Тихого, а особистий підпис на кінці документу-заяви на ім'я прокурора УРСР належить Тихому (...)

Підсудний Тихий протягом 1968-1976 рр.. з метою підризу й ослаблення радянської влади, проводив серед своїх знайомих та інших осіб антирадянську пропаганду, розповсюджуючи в усній формі наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад, з ворожих соціалістичному суспільству буржуазно-націоналістичних позицій намагався довести, що на Україні органи влади начебто проводять насильну русифікацію, українська мова "є занедбана", робив спробу внести ворожнечу в братні стосунки між українським і російським народами. Про це Тихий неодноразово заявляв Андросу і пропонував йому писати листи-заяви до різних інстанцій, також радив Андросові відмовитися від посади директора школи, щоб мати вільний час на проведення ворожої радянському суспільству націоналістичної діяльності.

Це звинувачення підтверджується показами свідка Андроса, котрий на судовому засіданні підтвердив, що Тихий намагався його перевиховати.

Тихий, працюючи в 1972 р. на будівництві Запорізької ГЕС, у присутності Чупринки (Чуприненко – Ред.) неодноразово по-наклепницькому твердив, що зараз на Радянській Україні начебто нема письменників, які б правдиво висвітлювали історію України і українського народу, що мова начебто "була занедбана". В цьому ж році Тихий, познайомившись з Добрянським, в його присутності по-наклепницькому твердив, що українська мова в Донбасі нібито в занепаді, що в Донецькій області начебто проводиться

русифікація й асиміляція, що на Україні "затискують" українську мову, літературу. Таку ж розмову підсудний вів у присутності Добрянського і громадянина Руденка І. М. і з мешканцем м. Краматорська Гребенюком, а також у лікарні №2 району "Новий Світ" м. Краматорська в присутності гр-на Скрипкіна та інших осіб.

Викладені обставини злочинних дій Тихого підтверджуються показами свідків у справі та частково показами підсудного.

Так, у судовому засіданні свідок Чупринка підтвердив, що Тихий в розмовах з ним у 1972 р. неодноразово допускався наклепницьких вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад.

Свідки Добрянський, Руденко, Гребенюк і Скрипкін підтвердили, що Тихий в розмові з ними висловлював наклепницькі вигадки.

21 березня 1976 р. Тихий, їдучи в купе пасажирського поїзду з м. Краматорська до Москви, в присутності пасажирів Седристого, Седристої та інших з ворожих позицій твердив, що Україна повинна бути тільки для українців, намагався викликати недовір'я і ворожнечу до осіб неукраїнської національності, які живуть на Україні. У березні 1976 р. Тихий на квартирі Леонової в розмові з нею по-наклепницькому твердив, що українську мову вигнали зі шкіл.

12 листопада 1976 р. на кафедрі теорії літератури Донецького державного університету Тихий у присутності викладачів Стебуна І. І. та Бахаєвої Л. А. по-наклепницькому твердив, що Україна начебто "денаціоналізується" під гнітом політики русифікації, яку проводять "власть державці" державні і партійні інстанції і т. д.

Викладені обставини злочинних дій підсудного підтверджуються показами свідків Седристого і Седристої про те, що Тихий, їдучи разом з ними в купе поїзда, висловлював у їх присутності наклепницькі вигадки, які порочать національну політику нашого уряду.

Свідок Леонова на попередньому слідстві пояснила, що Тихий, перебуваючи на її квартирі, висловлював наклепницькі вигадки, які порочать радянський державний і суспільний лад.

Свідки Стебун і Бахаєва на суді пояснили, що Тихий на кафедрі в їхній присутності висловлював вищенаведені злісні наклепницькі вигадки, що порочать радянський державний і суспільний лад.

Як встановлено на судовому засіданні, Тихий у кінці 1976 р. почав підшукувати активніші форми ведення боротьби проти радянської влади з метою її підриву і ослаблення. Перебуваючи на квартирі Лук'яненка і познайомившись тоді там з підсудним у цій справі Руденком, Тихий разом з ним читав і обмірковував виготовлені Руденком антирадянські документи під назвою "Декларація Української Громадської Групи Сприяння..." і "Меморандум №1", після чого схвалив і підписав їх, став, таким чином, співавтором цих антирадянських документів. Згадані документи набули на Заході розповсюдження – їх активно використовують націоналістичні ватажки в закордонній буржуазній пресі, в антирадянських передачах західних радіостанцій.

Це звинувачення підтверджується показами підсудного Руденка і Тихого про те, що в Чернігові на квартирі Лук'яненка Тихий ознайомився з документами "Декларація" і "Меморандум №1" і власноручно підписав їх.

Свідок Лук'яненко також підтверджує обставини знайомства з Тихим і Руденком і підписання цих документів.

– Речовими доказами: вилучені під час обшуку рукописи і машинописи документів під назвою "Декларація" і "Меморандум №1" з прізвищами, адресами і підписами.

– Приєднаними до справи вилученими у Тихого поштовими квитанціями на відправлення до Англії і ФРН листів і вилученими у нього листами, які він одержав з-за кордону (...)

Вина Тихого підтверджується і його показами в судовому засіданні...

Крім того, Тихий у своєму домі на хуторі Їжевці Костянтинівського р-ну Донецької обл., де він проживав майже весь час від свого народження, зберігав вогнепальну зброю – придатний

до стрільби бойовий карабін системи "Маузер" зразка 1898 р. №8137, калібру 7,9 мм німецького виробництва, який у нього був знайдений під час обшуку 24 грудня 1976 р. Це звинувачення знайшло підтвердження в судовому засіданні:

Протоколом про наслідки обшуку від 24 грудня 1976 р., під час якого в комірчині дому Тихого був знайдений і вилучений бойовий карабін німецького виробництва (...). Висновком криміналістичної експертизи щодо того, що вилучений в домі Тихого карабін придатний для стрільби.

Підсудний Тихий заперечує свою вину в протизаконному зберіганні зброї, покликаючись на те, що він не знає про те, як зброю виявлено в комірчині дому. Але його докази заперечуються вищенаведеним обґрунтуванням.

Судова колегія встановила, що злочинна діяльність Тихого була спрямована на підрив і ослаблення радянської влади, про це свідчать його антирадянські націоналістичні переконання, зміст виготовлених і розповсюджених ним вищеперелічених документів і розповсюджуваних ним в усній формі наклепницьких вигадок, які порочать радянський державний і суспільний лад, а також тією обставиною, що Тихий такою діяльністю займався тривалий час, систематично і вперто не припиняв її, не зважаючи на офіційне попередження.

Ці його наміри підтверджуються тим, що він установив злочинний зв'язок з підсудним Руденком та іншими однопідсудними, з котрими обмірковував і доповняв, а також підписував антирадянські документи, т. зв. "Декларацію" і "Меморандум №1", які потім були широко розповсюджені на території нашої країни і за кордоном на Заході, де їх використовують націоналістичні центри, буржуазна преса, ворожі радіостанції "Свобода", "Німецька хвиля" та інші в підривних акціях проти Радянського Союзу.

Таким чином, твердження Тихого про те, що згаданими своїми вчинками він начебто не мав на меті підриву й ослаблення радянської влади, не обґрунтовані і є його спробами уникнути відповідальності за вчинені особливо тяжкі державні злочини.

Злочинні вчинки підсудних Руденка і Тихого кваліфіковані правильно: Руденка за частиною 1 ст. 62 КК УРСР і ст. 70 ч. 1 КК РРФСР, Тихого за ч. 2 ст. 62 КК УРСР і ч. 1 ст. 222 КК УРСР.

При вирішенні питання про розмір покарання підсудним Руденкові і Тихому судова колегія бере до уваги ступінь суспільної небезпечності вчинених злочинів, особу підсудних Руденка і Тихого; Тихий, будучи раніше 18 квітня 1957 р. засудженим за особливо небезпечний державний злочин за ст. 62 ч. 1 КК УРСР на 7 років позбавлення волі і звільнившись 15 лютого 1964 р. з місць ув'язнення, не став на шлях виправлення, до погашення згаданої судимості він знову почав займатися антирадянською агітацією і пропагандою, тому на підставі ч. 1 ст. 26 КК УРСР Тихого треба визнати особливо небезпечним рецидивістом з відбуттям кари в виправно-трудовах колоніях особливо суворого режиму. Стягнути з підсудних Руденка і Тихого судові витрати у справі під час попереднього слідства (виплата добових, квартирних, за переїзд свідків, за проведення експертиз) з Руденка – 665 крб. 25 коп., з Тихого – 320 крб. 17 коп. на користь держави.

На підставі вищенаведеного і керуючись ст. 323-324 КПК УРСР, судова колегія в карних справах Донецького обласного суду

ПРИСУДИЛА:

визнати винним і покарати Руденка Миколу Даниловича за ч. 1 ст. 62 КК УРСР позбавленням волі на строк до 7 (семи) років з засланням на строк 5 років, за ч. 1 ст. 70 КК РРФСР на 5 років позбавлення волі і з засланням на строк 5 років. На підставі ст. 42 КК УРСР остаточно для відбуття призначити позбавлення волі 7 років з засланням на строк 5 років, відбувати покарання у виправно-трудовах колонії суворого режиму.

Тихого О. І. за ч. 2 ст. 62 КК УРСР до позбавлення волі на строк 10 років і з засланням на строк 5 років. За ч. 1 ст. 222 КК УРСР позбавлення волі на строк 3 роки. На підставі ст. 42 КК УРСР остаточно до відбуття кари призначити позбавлення волі на строк 10 років і заслання на

строк 5 років, відбувати покарання у виправно-трудої колонії особливо суворого режиму.

На підставі ч. 1 ст. 26 КК УРСР Тихого О. І. визнати особливо небезпечним рецидивістом, запобіжні заходи стосовно Руденка і Тихого залишити попередніми – утримання під вартою. Міру покарання Руденкові М. Д. відраховувати від часу його затримання, тобто від 5 лютого 1977 року, а Тихому – від 4 лютого 1977 р.

Стягнути судові витрати справи від Руденка 665 крб. 25 коп., від Тихого – 320 крб. 17 коп.

Речові докази в справі – друкарські машинки Руденка і Тихого – конфіскувати на користь держави як знаряддя злочину, а також фотоапарат Зеніт-Е конфіскувати на користь держави.

Рушницю системи "Маузер", вилучену в Тихого, передати органам міліції.

Решту речових доказів залишити при справі.

Стягнути з підсудних Руденка 129 крб. за участь у розгляді справи захисника Алексеvніна на користь Президії Донецької обласної колегії адвокатів.

Присуд може бути оскаржений і опротестований учасниками судового розгляду у строк 7 днів від моменту його оголошення, а засудженими в той же строк від моменту вручення копії вироку.

Голова (підпис)

Народні засідателі(підписи)

Правильно: головуєчий у справі заступник голови Донецького обласного суну Зінченко Е. М.

Примітка: Редакція "Смолоскипу" при перекладі цього документу з російської мови дотримувалась принципу "буквалізму" з метою збереження всього антилюдського духа і незграбної форми радянських правничих документів. – Вид.

За виданням: УІР, 1978, с. 299-342.

ПРОЦЕС РУДЕНКА – ТИХОГО

За спробу бути громадянином – 10 років тюрми, 10 років страждань

Олексу Тихого засудили за те, що його ім'я стоїть під Меморандумом Української Групи, який заявляє про намір захищати права людини. Саме це в країні переможного соціалізму називається антирадянською, антидержавною діяльністю – особливо небезпечним державним злочином.

Миколі Руденкові, крім його правозахисної діяльності як керівникові Української Групи, інкримінується також його дослідження "Економічні монолози", де він критикує марксистську теорію додаткової вартості.

Руденко і Тихий засуджені на максимальну кару за статтею "антирадянська агітація і пропаганда".

Руденкові – 7 років позбавлення волі у ВТК (виправно-трудова колонія – табір) суворого режиму плюс 5 років заслання (до Сибіру). Роки у ВТК – це фактично смертний присуд: інвалід війни (тяжке пошкодження хребта), майже шістдесятилітній Руденко ледве чи перенесе ті умови, на які його засуджують.

Тихий, який раніше вже відбував тривале ув'язнення за аналогічним звинуваченням, – засуджений на 10 років позбавлення волі у ВТК особливо суворого режиму плюс 5 років заслання. Для 50-літньої людини, здоров'я якої підірване попередніми покараннями, цей засуд означає досмертне ув'язнення.

Можливості властей необмежені: могли б обвинуватити і засудити на відкритому суді. Проте воліли – особливо таємний, особливо закритий процес.

Останніх утримували в тюрмі в Донецьку, далеко (приблизно 1000 км) від Києва, де жив до арешту Руденко і де були здійснені інкриміновані вчинки.

Про те, що слідство закінчилося, і можна, нарешті, найняти адвоката, не знали навіть ближчі родичі. Обвинувачені залишилися абсолютно ізольованими від зовнішнього світу.

Про початок суду не повідомили. Дружину М. Руденка і матір О. Тихого викликали до суду

– як свідків – 28 червня, хоча суд розпочався 23 червня. Це одне з багатьох грубих порушень формальних законів, допущених на даному процесі. Дружина Руденка і мати Тихого були присутніми лише на закінченні суду; вони прослухали слово обвинувача, останнє слово підсудних, вирок.

Суд відбувався далеко від місцевостей, де жили підсудні: в невеликому містечку Дружківці, за 100 км від Донецька, у приміщенні Червоного кутка (клубу) заводу, куди не пропускають сторонніх. Зала судового засідання – біля 70 місць – була заповнена людьми особливого гатунку. Не пустили прибулих до Дружківки робітників заводу, де працював до арешту Тихий. Не допустили друзів підсудних, що приїхали з Києва. П. Старчика і К. Подрабінека, що приїхали на суд з Москви, затримала міліція. Старчика тримали в КПУ (камера попереднього ув'язнення) більше доби; погрожували посадити в психіатричну лікарню. К. Подрабінек перебував у КПУ три доби. Охоронці погрожували, що за нової конституції усіх приберуть у руки. У Києві та Москві від 20-го числа посилювалося слідкування за багатьма відомими "органами" інакодумцями; агенти КДБ ходять буквально по п'ятах.

Засуджені М. Руденко й О. Тихий. Два інші члени Української Групи, М. Маринович і М. Матусевич – у в'язниці, в очікуванні того, що в Радянському Союзі називається судом. Решта членів цієї Групи – під загрозою. Два члени аналогічної Групи в Грузії, З. Гамсахурдіа і М. Костава, – у тюрмі, в очікуванні суду. Інші – під загрозою арешту. Під загрозою члени Литовської Групи.

З членами Московської Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод збираються, мабуть, розправитися по-різному. У розпорядженні каральних органів є цілий арсенал обвинувачень – від порівняно м'яких до надзвичайно жорстоких. Визначення такої чи іншої міри покарання викликане міркуваннями, дуже далекими від законності. Так М. Ланда, обвинувачена в спричиненні шкоди державі (хоча пожежа, що виникла в неї в кімнаті, заподіяла шкоду передусім їй самій), засуджена на два роки заслання. Заарештованого в лютому Ю. Орлова звинувачують у наклепі на державний і суспільний лад, що передбачає позбавлення волі до трьох років. У той же час, заарештованого в березні А. Щаранського звинувачують у "зраді батьківщини": 10-15 років позбавлення волі або розстріл. У чому звинувачують заарештованого у лютому О. Гінзбурга – досі невідомо. У радянських газетах і журналах йому інкримінують найнеймовірніші і тяжко карані злочини. "Журналіст" (червень 1977) називає його "платним агентом фашистсько-емігрантської організації "Народно-Трудовий Союз".

Звинувачення і покарання варіюються. Але мета одна: витравити зі свідомості людей саму ідею свободи переконань, ідею прав людини. Витравити і за допомогою судових, і за допомогою пропагандистських органів.

Повторюємо і нагадуємо:

Створена в травні 1976 р. за ініціативою Ю. Орлова й інших її учасників Група заявила про свій намір сприяти дотриманню в СРСР прав людини, формально визнаних СРСР і підписаних ним у Гельсінкських Угодах, у ратифікованих ним міжнародних пактах і деклараціях. Протягом 9 місяців – до арешту Ю. Орлова і після його – арешту – Група підготувала документи про кричущі порушення прав людини у різних сферах життя радянської держави.

1. Придушення права на свободу переконань, обміну інформацією та ідеями. Серед заходів придушення – карні переслідування, які включають звинувачення в наклепах на державний лад, в антидержавній пропаганді, а також у невчинених карних злочинах (хуліганство, крадіжка та ін.).

2. Придушення права на свободу віровизнання. Серед заходів придушення, крім вказаних вище, особливо відзначається позбавлення батьківських прав, відбирання дітей.

3. Придушення права на свободу переміщення, позбавлення права на еміграцію.

4. Нелюдські та жорстокі умови утримання у виправно-трудовах інституціях – тюрмах і

таборах (колоніях); зокрема, умови, в яких перебувають в'язні сумління. Використання примусової невольничої праці; використання голоду й інших фізичних та моральних страждань.

5. Переслідування колишніх політв'язнів: обмеження місця проживання, дискримінація щодо праці – фактична заборона професійної праці, адміністративний нагляд міліції та ін.

У кожному документі Група наполягає на необхідності незалежних міжнародних комісій для розслідування виявлених нею порушень.

Влада ніколи не допускала і не допускає таких розслідувань.

Документи адресовані, зокрема, всім головам урядів, котрі підписали Гельсінкські Угоди, і з допомогою західних кореспондентів та західних засобів інформації передані для широкого оприлюднення.

30 червня в Дружківці проголошено вирок двом членам Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод. Суд над Миколою Руденком і Олексою Тихим – грізне попередження іншим.

Зроблено також попередження: засудженим може бути кожний, хто співчуває тим, котрі відверто виступають на захист прав людини. Приклад – проведений одночасно з судом у Дружківці суд в Одесі над Василем Барладяну: звинувачення в наклепах на державний лад – три роки позбавлення свободи за читання і розповсюдження матеріалів Гельсінкської Групи.

Суд у Дружківці та суд в Одесі – вочевидь політичні процеси – безсоромна демонстрація перед цілим світом радянського розуміння прав людини. Демонстративна відмова СРСР виконувати взяті на себе міжнародні зобов'язання. Демонстративна зневага громадської думки цивілізованого світу.

У той же час – всупереч бажанню керівників держави – це вияв їхнього страху перед зростанням правосвідомості і правозахисної ініціативи громадян.

Члени Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод у СРСР:

Петро Григоренко, Наум Мейман
Мальва Ланда, Єлена Боннер
Володимир Слепак

Члени Української Групи Сприяння виконанню Гельсінкських Угод:

Л.Лук'яненко, П.Вінс
О.Мешко, О.Бердник
О.ГейкоІ, .Кандиба
Заяву Групи "Гельсінкі" підтримуємо:
Г.Серих, О.Подрабінек, В.Бахмін
А.Лавут, А.Ястравска. І.Жолковская
А.Сахаров, Т.Веліканова, І.Валітова-Орлова
Ю.Грім, Л.Полуектова, В.Турчин
Г.Якунін, Н.Строкатова, Ю.Гастєв
В.Капітанчук, В.Машкова
В.Некіпєлов, К.Любарський
Н.Комарова, Г.Салова
З.Григоренко, І.Данилюк

*30 червня – 2 липня 1977
За виданням: УПР, 1978, с. 347-352.*

покажчик імен

Алексєвнн Федір Іванович
Алексєєва Людмила

Андрієвська Валерія
Андрос
АнтоненкоДавидович Борис Дмитрович
Антонюк Зіновій Павлович
Аржанов П.С. (прокурор)
Бадзьо Ю.
Балан Володимир Володимирович
Баранов Вадим
Баранова Галина
Барладяну Василь В.
Басараб Дмитро
Бахаєва
Бахмін В.
Безверхний
Бердник Олександр Павлович
Береславський Микола
Берія
Берничук Анатолій
Бегун Йосиф
Бондар Микола Васильович
Боннер Єлена
Брежнєв Леонід Ілліч
БудулакШаригін Микола Олександрович
Валітова Ірина
Веліканова Т.
Василик В.
Венцлова
Верхоляк Дмитро
Вівчар Звенислава
Вінс Петро
Вудка
Гайдук Роман Васильович
Гамсахурдіа Звіад
Гандзюк Володимир
Гастєв Ю.
ГейкоМатусевич Ольга
Гель Іван Андрійович
Гирчак Григорій Андрійович
Гінзбург Олександр
Гітлер
Глива Володимир
Глух Ф.К. (прокурор УРСР)
Голик В.
Голубов
Гончаров
Голумбієвська Г.В.
Горбаль Микола Андрійович
Горинь Михайло
Горська Алла

Гребенюк Г.С.
Григоренко З.
Григоренко Петро Григорович
Гриньків Дмитро Дмитрович
Грім Ю.
Грушецький
Губка Іван Миколайович
Гук Лідія
Гуцало Юрій
Данилюк І.
Даніелян Е.С.
Демидів Дмитро Ілліч
Дзюба Іван
Диба Н.
Дикий Іван
Долматов О.
Добрянський
Драч Іван
Ейнштейн
Євграфов
Євдокименко
Єфремова І.
Жилкін
Жолковська Ірина
Журавков
Жураківський Михайло
Загребський
Зарицька Катерина
Зварун А.
Здоровий Анатолій
Зінкевич О.
Зінченко Едуард Миколайович
Ілляшенко
Кабалевський Дмитро
Калинець Ігор Миронович
Калинець Ірина Онуфріївна
Калиниченко Віталій
Каллістратова С.В.
Кампов Павло Федорович
Кандиба Іван Олексійович
Капітанчук
Каплун І.
Караванський Святослав Григорович
Квецко Дмитро
Кипиш Іван
Киселик Василь
Кисла Н.К.
Клименко Федір
Коваленко Ганна

Коваленко Іван Юхимович
Ковальов Сергій
Ковгар Борис
Ковтуненко Михайло
Комарова Н.
Корецький А. Г.
Костава
Котов
Коц Микола
Коцюбинська Михайлина
Кравець Андрій
Кравців Ігор Іванович
Кравчук Л.
Красняк
Крафт
Кулак Онуфрій
Куриляк Степан
Курчик Микола Якович
Лаврова Юлія
Лавут О.
Ланда Мальва
Лапін Олег
Леонова
Ленін В.І.
Лісова Віра
Лісовий Василь Семенович
Лукашенко
Лук'яненко Лев Григорович
Лупиніс А.
Любарський Кронід
Мамчур Степан
Маринович Любов
Маринович Надія
Маринович Таміла
Маринович Мирослав Франкович
Маркс
Мармус Володимир
Мармус Микола Васильович
Мартиш Сергій
Марченко В. В.
Масютко М.
Матвіюк Кузьма
Матусевич Анастасія Федорівна
Матусевич Микола Іванович
Машкова В.
Мейман
Мельников В.О. (підполковник КДБ)
Мешко Оксана Яківна
Михайленко Г.В.

Мороз Валентин
Мотрюк Микола Миколайович
Мурженко Олексій
Мурзін Е.А.
Наговіцин
Назаренко Олександр
Найденович Адель
Некіпелов Віктор
Непран М.І.
Носков Ю.Я. (прокурор)
Обертас Євген
Орлов Юрій Ф.
Осадчий Михайло Григорович
Палійчук Дмитро
Паньков Д. (слідчий прокуратури)
Патон Борис
Пахарєв
Педан Леонід
Перуш
Петровський Г.
Підгородецький Василь
Плахотнюк Микола
Плющ Л.
Подрабінек Кирило
Подрабінек Олександр
Полуєктова Л.
Поляков
Попадюк Зорян Володимирович
Попов
Попович Оксана Зенонівна
Приходько Григорій Андрійович
Приходько І.І.
Пришляк Євген
Прокопович Григорій Григорович
Пронюк Євген Васильович
Путря
Ребрик Богдан
Ремзі Кларк
Різників Олекса Сергійович
Рокецький Володимир Юліянович
Романюк Василь Омелянович
Рубан В.
Руденко Раїса Панасівна
Руденко Микола Данилович
Русаковська (Русановська) Алла Василівна
Русанівський
Салова Галина
Самаєв
Сапеляк Степан Євстахійович

Саушкін Є. (полковник КДБ)
Сахаров А. Д.
Сверстюк Євген Олександрович
Світлична Леоніда
Світлична Надія Олексіївна
Світличний Іван Олексійович
Світличний Ярема
Седристий
Семенюк Роман
Сеник Ірина Михайлівна
Сеньків Володимир Йосафатович
Сергеєв
Сергієнко Олександр Федорович
Сергійчук Раїса Сергіївна (дружина Мариновича М.Ф.)
Сєрих А. Г.
Сидельников
Симчич Мирослав
Сірий Л.М.
Сіра В.Л.
Скрипкін
Слєпак Володимир
Сорока Михайло
Сталін Йосиф
Стариков
Старчик Петро
Стебун
Стельмах Михайло
Строката Ніна
Строцинь Павло
Стругацькі (брати)
Стус Василь Семенович
Сусідко Надія Григоріївна
Твердохлебов
Тереля Йосип
Тихий Олексій Іванович
Тіхонов
Ткаченко В.
Товнес В.В.
Турик Андрій Маркович
Турчин В.Ф.
Федоренко Василь Петрович
Федоров Н.
Федоров Ю.
Федорчук В.В.
Федосєєв П.Н. (Віцепрезидент АН СРСР)
Федюк Василь
Фінкельштейн
Хейна Любова
Хейфец Михайло

Христинич Богдан
Хрущов М.
Цапа
Цупренко П.
Чинченко
Чорний
Чорновіл Вячеслав Максимович
Чуйко Богдан Михайлович
Чуприненко
Чупрій Роман Васильович
Шабатура Стефанія Михайлівна
Шалін (капітан)
Шаповалов (підполковник КДБ)
Шахиншах
Шевченко Т.
Шинкарук Трохим
Шовковий Іван Васильович
Шорін (майор)
Штерн М.
Шуляк Олекса
Шумук Данило Лаврентійович
Шухевич Юрій Романович
Щаранський А.
Щербицький В.
Ястравскас А.
Якунін Гліб
Янкевич Степан
Ясень Богдан